

Sanja Vlasisavljević

**Priručnik za javne nastupe
namijenjen društveno-angažovanim
ženama u Bosni i Hercegovni**

Sarajevo, 2009.

Priručnik za javne nastupe namijenjen društveno-angažovanim ženama u BiH

Izdavač: Friedrich-Ebert-Stiftung
Za izdavača: Helmut Kurth

Lektura: Šejla Hasanović

Korice: Yolanda Consolani

Štampa: Amosgraf d.o.o., Sarajevo

Tiraž: 500 primjeraka

*Sva prava pridržana:
Friedrich-Ebert-Stiftung*

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

321.019.5:305-055.2] (035)

VLAISAVLJEVIĆ, Sanja

Priručnik za javne nastupe namijenjen
društveno-angažovanim ženama u Bosni i Hercegovini
/ Sanja Vlajsavljević. - Sarajevo : Friedrich
Ebert Stiftung, 2009. - 123 str. : ilustr. ; 24 cm

Bibliografija: str. 122-123

ISBN 978-9958-9036-2-5

COBISS.BH-ID 17687558

SADRŽAJ

1. OPĆA SLIKA: POGLED UNAZAD I POGLED SADA	
1.1. Razvoj “ženske historije”	6
1.2. Utjecaj tradicije i religije na položaj društveno-angažovanih žena u BiH	17
1.3. Žene u društveno-političkom ambijentu BiH, proceduralna ili stvarna uloga?	19
1.4. Nenaučene lekcije	22
1.5. Šta su posljedice takvog ambijenta i takve situacije?	24
2. ZASTUPLJENOST ŽENA IZ NEVLADINOG SEKTORA I POLITIČKIH PARTIJA	
2.1. Zakoni, politika i gender	27
2.2. Žene na političko odlučujućim pozicijama u BiH	31
2.3. Civilno društvo/ zastupljenost žena u nevladinom sektoru	33
3. ZAGOVARANJE	
3.1. Šta je javno zagovaranje?	36
3.2. Zagovaranje i lobiranje	45
3.3. Podizanje javne svijesti o pitanjima za koja zagovarate.....	50
4. JAVNI NASTUPI I MEDIJI	
4.1. Utjecaj javnih nastupa na politički rejting nevladinih organizacija i političkih partija	53
4.2. Javni nastupi i izbori.....	55
4.3. Javni nastupi prilagođeni posebnim ciljnim grupama (kako nastupiti pred radnicima, intelektualcima, novinarima, domaćicama ..).....	55
4.4. Dress Code i javni nastupi.....	56
4.5. Medijski nastup – „za i protiv“	57
4.6. Javni nastupi i različiti tipovi medija (elektronski i štampani)	61
4.7. Nastup u štampanim medijima (izjava za štampu, intervju, komentar u novinama).....	67
4.8. Privatni život političarki u medijima	69

5. SAVJETI ZA POBOLJŠANJE JAVNIH NASTUPA

5.1. Uvod	72
5.2. Kako istraživati i kako poboljšati istraživanje?	74
5.3. Šta je brainstorming u političkim debatama?	86
5.4. Političke debate	87
5.5. Unakrsno ispitivanje -CX	89
5.6. Da li uvijek treba odgovoriti na pitanje i kada je bolje izbjeći odgovor?	99
5.7. Kako biti dobar sagovornik?	99
5.8. Aktivno slušanje	100
5.9. Osnovni elementi dobrog govora	101
5.10. Primjeri dobrog govora	108
5.11. Politički i privatni stavovi	117
5.12. Kako pridobiti civilno društvo da aktivno učestvuje?	118
5.13. Kako mogu prevazići barijere i zadobiti povjerenje slušalaca?	119

LITERATURA	122
-------------------------	------------

UVOD

DOBAR GOVORNİK JE AMBICIOZAN

*“Mislim da bi naučno
obrađivanje govorništva
najbolje napredovalo onda,
kada bi svako hvalio i cijenio
ne one koji prvi put jedan
predmet obrađuju, nego one
koji ga najbolje obrađuju, i ne
one koji se trude da govore o
onome o čemu nitko ranije nije
govorio, nego one koji umiju
govoriti tako kako nitko drugi
ne bi umio.”*

Sokrat

1. OPĆA SLIKA I STANJE U BIH

1.1. RAZVOJ “ŽENSKÉ HISTORIJE”

Izazov je govoriti o položaju žene nastojeći biti što manje “ženska”, trudeći se istaći što više “ženskoga” i ostati neutralna prema svim pitanjima koja se odnose na ženu. Ovaj rad me podsjeća na uvod u filozofiju. Kako uvesti u filozofiju, a ne već unaprijed, filozofirati. Da li je moguće udovoljiti ovim zahtjevima, a ne prijeći granicu ličnoga? Ostaje mi jedini siguran put, analizirati provjerene riječi teoretičarki ženskog pitanja.

“Žensku historiju čine priče i dostignuća svih žena. To je bogata, raznolika tema koja se koristi činjenicom da žene žive u svim dijelovima svijeta i da su dio mnogobrojnih različitih grupacija. Uzbudljivo je razmišljati o širini i mogućnostima da otkrijemo znanje o prošlosti. Istražujući to vlastitim očima, mi ne samo da saznajemo i ulazimo u prošlost, nego stičemo moć i znanje o sadašnjosti. To nam, također, pomaže da razumijemo i gradimo našu budućnost.”¹

Sjajna autorica sjajne knjige “Ženske studije”, Joy Magezis smatra da žene moraju stalno tragati za svojom historijom tražeći njene izvore. Svaki kutak zemlje ima i izvor, a izvori su priče za sebe. Nerijetko, ta historija je brižljivo bila skrivana, a ako je već spominjana – onda je spominjana u odnosu na muškarce i njihove uspjehe. Magezis kaže:²

“Pogrešno interpretiranje historije odvojilo nas je od spoznaja o našim dostignućima. Mi smo bili odvojeni od naše prošlosti jednostavnom snagom muške historije koja je negirala da je ženska historija ikad i postojala. Moćni muškarci su kontrolirali znanje, oni su bili ti koji su odlučivali šta je “važno” da bi moglo proći, a baziralo se na muškim vrijednostima. Kada takvi muškarci postave pravila i postanu sudije igre, žene se ne uzimaju u obzir.

¹ Susan Alice Watkins, Marisa Rudea i Marta Rodriguez, “Što je feminizam?”, Neklada Jesenski i Turk, Zagreb 1992. str. 34.

² Ibid, str. 37.

Ono što su ženski pokreti činili godinama bilo je da ne pristaju na muška pravila. Možete zamisliti, koji je strah to unosilo u mušku dominirajuću moć. Nije ni čudo što su nas držali dalje od tih saznanja. Oni nisu željeli ni da nam pruže niti daju bilo kakve ideje o tome šta bi se desilo da su pravila postavljena pošteno. Svakako da njihova moć počiva na slaganju karata protiv nas. Zato zbrajanje ženskih iskustava ugrožava i sama pravila igre. Ponovnim otkrivanjem naše historije, mi stičemo moć nad našim životima i pomažemo da se mijenjaju granice onoga što je važno.”

Stoga, neka počne priča!

*** Riječ-dvije o ljudskim pravima i dužnostima u vezi sa dužnostima**

“Da je društvo oblikovano na najmudriji način, i da je njegovo uređenje zasnovano na prirodi čovjeka, svakom mislećem biću se čini, na apstraktnom nivou, toliko očiglednim, da pokušaj izvođenja dokaza naliči drskosti; ali dokazi se moraju iznijeti, inače razum nikada neće istisnuti ono što je čvrsto nametnuto običajima; pa ipak, iznošenje običajnog prava kao argumenta kojim se opravdava lišavanje muškaraca (ili žene), njihovih prirodnih prava, jedan je od apsurdnih sofizama koji svakodnevno vrijeđaju zdrav razum.”
M. Vulstonkraft³

Ključne funkcije čovjeka kao živog bića su:

Život, zdravlje i integritet, integritet tijela, osjećaji, mašta, mišljenje, emocije, praktični razlozi, afilijacija/srodstvo, drugi prostori, igra i kontrola okoline. Život u kojem nedostaje jedna od ovih sposobnosti, bez obzira šta još ima, smanjiti će kvalitetan ljudski život. Meri Vulstonkraft kaže:⁴

“U čemu se sastoji nadmoć čovjeka nad divljim stvorenjem? Odgovor je jasan kao što je jasno da je polovina manja od cijelog: u Razumu. Koje dostignuće uzdiže jedno biće nad drugim? Krepost, spontano odgovaramo. S kojom svrhom su nam usađene strasti? Da bi, boreći se s njima, čovjek mogao da dosegne stepen znanja uskraćen divljacima, šapuće nam iskustvo. Prema tome, savršenstvo naše prirode i sposobnost za sreću moraju biti

³ Meri Vulstonkraft, “Obrana prava žene”, Filip Višnjić, Beograd, 1994. str 38.

⁴ Ibid, str 37.

procijenjeni stepenom razuma, kreposti i znanja koji odlikuju jedinku, i upravljaju zakonima koji povezuju društvo, a ako na čovječanstvo gledamo kao na cjelinu, isto se tako ne može poreći da znanje i krepost prirodno ističu iz djelovanja razuma.”

Stoga, čovjek kao prethodno viđeno biće niti u jednom trenutku ne bi smio dovoditi u pitanje fundamentalni stav o jednakosti žena i muškaraca, gdje jednakost tretiramo kao jednaku vrijednost što implicira zahtjev za jednakim pravima ili zahtjev za ravnopravnost. Ovaj zahtjev ni na koji način ne isključuje različitost, jer različitost postoji i nije upitna, ali različitost nije i ne smije biti uvjet za nejednakost. Dva vijeka nakon knjige “Odbrana prava žene” usvojena je **Povelja Ujedinjenih nacija**, usvojena 26. juna 1945., a stupila je na snagu 24. oktobra 1945. u skladu sa odredbama člana 110. Ovu povelju usvojile su 51 zemlja učesnica konferencije, a glasi: “Mi, narodi Ujedinjenih nacija, riješeni da uspostavimo vjeru u osnovna prava čovjeka, u dostojanstvo i vrijednost ljudske ličnosti, u ravnopravnost muškaraca i žena i nacija velikih i malih.” No, ni ovaj univerzalni princip nije bio dovoljan da se zaštite prava žene sa svim njenim specifičnostima i zbog toga su donesene posebne konvencije za žene: Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena, Konvencija o političkim pravima žena, Konvencija o statusu udatih žena, Konvencija o pristanku na brak, minimalnoj dobi za brak i registriranje brakova, Konvencija o zabrani trgovine ljudima i iskorištavanju prostitucije drugih, Deklaracija o ukidanju nasilja nad ženama. Kao što se primijeti, UN čine sve napore da rehabilitiraju status žene, no u poređenju sa znatno dužim periodom diskriminiranosti čini se da još dugo treba čekati na prve pozitivne pomake. Vulstonkraftova reagira na neravnopravnost kroz nekoliko parametara: odgoj, obrazovanje i religiju. Imajući u vidu veliku većinu religioznih ljudi, ona reagira veoma spremno obrazlažući da žena iako je “drugorođena” nije kopile, te joj stoga pripadaju i sva prava, kao i da je

svaki oblik diskriminacije u biti predrasuda. Pri tome, riječ diskriminacija treba sa današnje tačke gledišta tretirati upravo kako je i pojašnjena u Konvenciji o ukidanju svakog oblika diskriminacije žena.

“Diskriminacija označava svaku razliku, isključenje ili ograničenje u pogledu spola, što ima za posljedicu ili cilj da ugrozi ili onemogući priznanje, ostvarenje ili vršenje od strane žena, ljudskih prava

i osnovnih sloboda na građanskom, političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom iii drugom polju, bez obzira na njihovo bračno stanje”. Također i Julia Kristeva spominje religioznost kao mjesto koje simbolički konstituira ljude.

“Religijom zovem tu fantazmičku potrebu govornih bića da sebe opskrbe reprezentacijom (životinjskom, ženskom, muškom, roditeljskom, itd.) na mjestu onoga što ih konstituira kao takve, drugim riječima, simbolizacijom - dvostrukom artikulacijom i sintaktičkim slijedom jezika, kao i njegovim preduvjetima ili zamjenama.” Kristeva uočava da, prijašnji, posebice kršćanski kod ignorira postojanje žene. Feministkinje u novim ideologijama upravo insistiraju na stavu: U ime oca, sina... i žene. Kada govorimo o pravima, moramo znati i uvijek imati na umu da su ona povezana sa građanskim, kao i da su nužan uslov za distinkciju od stanja divljosti. Također, ljudska prava je definirao upravo čovjek i “čini se gotovo neprimjereno da pokušamo da razjasnimo istine koje izgledaju tako neosporne, ipak, toliko je duboko ukorijenjenih predrasuda koje su zamaglile razum...”

No, povijest pokazuje da se pitanje ljudskih prava uvijek i iznova stavlja na iskušenje. 21. vijek i nasilje u porodici, toj primarnoj društvenoj skupini koja počiva na emocijama za razliku od svih ostalih tipova, je nažalost najuvjerljiviji pokazatelj krhkosti poštivanja osnovnih ljudskih prava. Čak se može govoriti i da se nasilje sa ulice preselilo u kuće. Samo u BiH, tek posljednjih par godina su se pojavile prve SOS kuće koje treba da skrbe o žrtvama nasilja. Inicijatori sigurnih kuća nisu institucije države već NVO-i. Briga o građanima u pogledu zaštite ljudskih prava jeste lakmus papir za demokratizaciju države. Odgovornost je i interes država, kao i prioritet državnih politika, štititi prava žena kako ne bi bile izložene bilo kojem obliku nasilja i nasilju bilo koje osobe. U ovom smislu se države ne mogu pozivati na običaje, religiju ili tradiciju kao na sredstva kojima bi izbjegli ovu obavezu.

“Prava su uslov za građanstvo, ali žene su ovo tek shvatile. Riječ je o prakticiranju prava koje je mnogo važnije i problematiziranje u modernim liberalnim demokracijama. Žene ne prakticiraju njihova legalna prava na istoj razini i sa istim učinkom kao muškarci zbog postojanja pritiska, rodne uloge i nedostatka uvjeta.” O rodnim ulogama i odgoju, kao što sam već spomenula, i Vulstonkraftova veli: *“Zašto djevojčicama govoriti da liče na*

anđele, osim da bismo ih time postavili niže od žena. Ili, zato što je nježna i čedna ženska osoba bliža predstavi koju smo... stvorili o anđelima od bilo koje druge. Ali, u isto vrijeme im se kaže da nalikuju anđelima samo dok su mlade i lijepe; prema tome, tu počast zaslužuju svojim izgledom, a ne svojim vrlinama.”⁵

Prava žene u BiH su zagarantirana zakonom o ravnopravnosti spolova u kojem su precizirani svi oblici diskriminacije, pojam ravnopravnosti, definirani pojmovi, obrazovanje, zapošljavanje, rad i pristup svim oblicima resursa, socijalne zaštite, zdravstvene zaštite, sporta i kulture, javnog života, medijima, zabrani nasilja, statističkim evidencijama, sudskoj zaštiti, naknadi štete, obavezama vlasti, praćenju i nadzoru nad provođenjem ovog zakona, kaznenim odredbama i prelaznim i završnim odredbama zakona.

No i dalje kako u BiH tako i u regionu ostaju otvorena barem tri ključna problema: segregacija, materinstvo i seksualno uznemiravanje. Segregacija na poslu po osnovu roda je način kako se žene i muškarci odvajaju. Žene su slabije plaćene čak i kada rade isti posao kao i muškarci. Postoji horizontalna (različiti poslovi na različitim radnim mjestima) i vertikalna (u osnovi rade isti posao, ali su žene uvijek na nižim pozicijama) segregacija što se tiče materinstva, to nije privilegija, nego pravo. Društvo treba da vodi računa o majkama porodiljama. Međutim, u kapitalističkim zemljama nije uvijek takva praksa. Seksualno uznemiravanje uključuje različite oblike seksualnog ophođenja. To kod žene stvara osjećaj da prestaje biti radnica već postaje seksualni objekt.

* Feminizam i građanstvo

“Najvećim dijelom, zahvaljujući tome što radi; žena je izbrisala razlike između sebe i muškaraca; jedino joj rad može jamčiti stvarnu slobodu.”

Simon de Bovar

“Oni kažu: Vi ste opasna žena. Ja kažem: Ja govorim istinu. Istina je okrutna i opasna.” Sve do 1875. godine vrijedili su dupli standardi u svim sferama pa tako i

⁵Meri Vulstonkraft, “Odbrana prava žene”, Filip Višnjić, Beograd, 1994. str 38.

u književnosti. Naime, za sva djela koja su pisana pod pseudonimom ili anonimno, smatrano je da su pisale žene. Također se npr. za djelo *Adam Bede* smatralo da je previše dobro da bi ga žena napisala.

Od Drugog svjetskog rata do danas, socijalni liberalizam je dominantna teorija građanskog u zapadnim liberalnim demokracijama. Ova teorija nam govori o jednakom i punom građanstvu za sve punoljetne osobe rođene na jednoj određenoj teritoriji u jednoj određenoj zemlji. Govori nam i da je sa nestankom feudalizma i robovlasništva, sa uključivanjem svih odraslih osoba u glasanju i politička nejednakost prestala. Poslije ovoga javni odnos se odnosi na sve članove zapadnih društava i oni imaju isti status i posjeduju ista prava. Socijalni liberalizam nije blizak stavu da žene još uvijek imaju drugorazrednu ulogu u javnom životu. Žene zauzimaju nekoliko visokih pozicija u političkom, ekonomskom, univerzitetskom, vojnom, vjerskom, pravosudnom i medijskom prostoru. Osim toga, žene generalno igraju manju ulogu u privredi i ekonomskom životu, manje učestvuju u političkim partijama i čini se da su u javnom životu manje respektirane od muškaraca. Drugim riječima, čini se da su žene drugorazredni građani.

Ako je ovo točno onda se nužno nešto mora mijenjati u teoriji građanstva. Tokom takozvanog “drugog talasa” feministkinje kritiziraju ideje socijal-liberalizma, ali istovremeno eksplicitno usmjeravajući njihov kritikizam na ideju građanstva. Ono što su one uistinu učinile jeste da su kritizirale socijal-liberalizam u podtemama koje

su krucijalne u bilo kojoj građanskoj teoriji. Kritiziraju socijal-liberalizam u njihovim idejama slobode, prava građanske jednakosti, političkog subjektiviteta, političke prisutnosti i političkog sudstva. Mnogo češće, neke feministkinje pribjegavaju kritiziranju socijal-liberalne teorije građanstva isključivo u pogledu građanstva. Argumentacija je sljedeća: sadržaj ili suština građanstva mora biti promijenjena naglašavajući položaj i potrebe žene. U današnje vrijeme, pojam “građanstvo” je uglavnom sužen na govor unutar država opisujući njene građane. U principu, građanstvo može biti oboje i odnosi između države i građana pojedinačno i politički odnosi između građana. Građanstvo bi se moralo odnositi na prava, ali također i na obaveze, djelovanje, potrebe i mogućnosti koje proizlaze iz gore spomenutih relacija.

Postoje četiri moderne ideje građanstva:

1. **Komunitaristička** - gdje je zajednica važnija od pojedinca i implicira društvenu participaciju i služenje općem dobru. Ovdje je strogo naglašena zajednica, kultura i etički principi koje zajednica treba da dijeli.
2. **Građanski republikanizam** - građanstvo promišlja kao političku participaciju. Ova teorija počinje još sa Aristotelom, Makijavelijem, a u novije vrijeme sa Hanom Arent, Ričardom Senetom, Benjaminom Barbezom. U građanskom republikanizmu pojam "građanstvo" se ne odnosi na građansku participaciju u donošenju odluka, vrijednostima javnog života i javne debate i ideji ostvarenja nas samih kao političkih bića.
3. **Neoliberalizam** vidi prije svega građanstvo kao pravni status. Neoliberalizam je uistinu nova teorija, ali ima jake veze sa klasičnim liberalizmom. Najglasniji zagovornici ove teorije su Fridrih Hajek i Robert Nozik. Oni nastoje napraviti politički svijet ograničen koliko god je moguće u namjeri da omogući pojedincu maksimalne političke slobode.
4. **Socijalni liberalizam** dominira u većini zemalja zapadnih liberalnih demokratija od Drugog svjetskog rata. Ovo je koncept građanstva koji feministkinje najviše prihvaćaju. Primjeri ove teorije mogu se naći u radovima Džon Rolsa. Ovdje građanstvo mora biti univerzalno i jednako za sve, obuhvata sve punoljetne osobe jedne države i mora biti jednako, garantirajući jednaka građanska, politička i društvena prava uključujući i jednake obaveze. Pojedinaac mora imati dovoljno slobode kao izvora mogućnosti da prakticira njihova prava i razvije njihovu personalnost. Prema tome, pojedinci bi trebali da imaju toliko malo dodira koliko god je to moguće u odnosu na državu i druge sugrađane.

Razlika između spola, pitanje biologije i spola, seta kulturološki određenih karakteristika je bilo suštinsko za razlikovanje tijela od gender teorije danas. Ovdje pojmovi maskulinum i femininum indiciraju nečiji rod, društveno određene karakteristike koje su postavljene da se odnose između dva spola. Kao što je Toril Moi zapisala, "Prošlo je tako puno od uspostavljanja upotrebe "ženskih" i "muških" predstavljajući

društvene konstrukte (primjer spolnosti i ponašanja nametnutih društvenim i kulturnim normama) koji su rezervirani za čisto biološke aspekte razlikovanja muško i žensko. U ovom smislu spol/rod je distinktivno obilježje unutar prirodno/njegovane razlike. Rod je različit od biološke određenosti koji je fiksiran na građansku strukturu.” Dakle, da podcrtamo, pod spolom se podrazumijeva sve što je biološko u biću žene. To uključuje sposobnost da rađa, ženske gene, organe i hormone, dok rod podrazumijeva sve one stvari koje se očekuju od žene njenom kulturom. Ono što društvo očekuje od roda može se mijenjati.

I možda za kraj ovog poglavlja jedno podsjećanje na Međunarodni dan žena koji danas, istini za volju, žene sve više osporavaju, smatrajući da je praznik diskriminirajući i da predstavlja ženu kao posebnu vrstu.

“8. marta 1907. žene radnice i udovice rata, zaposlene u proizvodnji odjeće, marširale su ulicama New Yorka, tražeći bolje uslove rada i jednaka prava za žene. Kada su stigle u bogati dio grada, policija je rastjerala demonstrante i zatvorila mnoge žene. Sljedeće godine, na isti datum, žene radnice u krojačnicama, demonstrirale su u donjem, istočnom dijelu New Yorka, kao sjećanje na ranije pobune žena. Tražile su pravo glasa za žene, ukidanje radionica u kojima su bile bijedno plaćene, kao i zabranu da rade djeca. Također su se sukobile sa policijom.

Clara Cetkin je predložila 1910. godine na Drugoj međunarodnoj konferenciji žena socijalista u Kopenhagenu da se 8. mart obilježava svake godine kao međunarodni dan žena, u čast ranije borbe žena radnica u New Yorku. Ona je bila u čast ženskog pokreta Njemačke socijalističke demokratske partije koji se nije borio samo za pravo glasa, nego i za jednak pristup radu i obrazovanju. Iako je policija često rastjerivala demonstracije koje su njemačke žene socijalisti organizirale na Međunarodni dan žena, proslava tog praznika se proširila svijetom. Ruska revolucija je počela na međunarodni dan žena 1917. godine masovnim demonstracijama i protestima za hranu, koje su organizirale žene i djeca. Na zapadu se praznik skoro izgubio krajem 1930. godine, ali se ponovnim rađanjem feminizma, ranih sedamdesetih, novi život je udahnut na ta sjećanja, da bi 1978. godine i zvanično bio priznat od Ujedinjenih nacija.”⁶

Da li vi smatrate 8. mart vašim Danom?

⁶Susan Alice Watkins, Marisa Rudea i Marta Rodriguez, “Što je feminizam?”, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 1992. str. 55.

* Šta znači biti žena?

“Žene se, ponekad zavedene ovim osjećanjima, ponose svojom slabošću, i lukavo stječu moć igrajući se slabošću muškarca; i s pravom mogu da blistaju u svom nezakonitom gospodstvu, jer, poput turskih pasa, one imaju više stvarne moći od svojih gospodara; ali, krepost žrtvuju prolaznim zadovoljstvima, a čestitost života trijumfu trenutka”.

“Ako je tjelesna moć donekle s razlogom ponos muškaraca, zašto su žene toliko zaslijepljene da se ponose svojim nedostatkom?”

Biti žena znači biti obrazovana kao žena, majka koja svojoj kćeri želi da oblikuje istinski dostojanstven karakter, mora da, ne osvrćući se na izrugivanje neznanica, primijeni plan potpuno suprotan onom koji je, sa svim zavodljivim čarima preporučio Ruso. Dijete, a posebno djevojčica nikada se ne ostavlja da se sama snalazi i to kod nje stvara trajni osjećaj zavisnosti koja kasnije biva proglašena prirodnom. Dalje radi očuvanja tjelesne ljepote, a to je najbitnija komponenta ženskoga, djevojčicama vezuju udove, djevojčica je učena oponašati majku, stječe sklonost ka oblačenju lijepe garderobe, poprima duhovno spolnost, žene uče biti snabdjevene znanjem, žene uče biti čedne, uče biti izvještačene, žena uči da bude robinja predrasuda... Da bi žena bila dobra majka mora imati razum i takvu nezavisnost duha koju posjeduje malo žena koje su naučene da potpuno zavise od svojih muževa. Ponizne žene su najčešće nerazborite majke; žele da ih djeca više vole, i u potaji ih privlače na svoju stranu protiv oca kojeg prikazuju kao strašilo. Kada je kazna nužna, otac mora da je izvrši, iako su uvrijedili majku; on mora da presudi u svakom sporu; želim samo da naglasim: ako ženin razum ne obogatimo i ne učvrstimo njen karakter time, to ćemo joj dozvoliti da sama odlučuje o svom ponašanju, nikada neće imati dovoljno razuma ili vlasti nad svojom naravi da ispravno podiže svoju djecu.”⁷

⁷ Meri Vulstonkraft, “Obrana prava žene”, Filip Višnjić, Beograd, 1994. str 41.

Pojava novijeg vremena jesu ženske studije koje u centar pažnje stavljaju ženu. One pomažu da se na svijet gleda iz ženskog ugla. Ženske studije mogu pomoći da izgradimo povjerenje jedni među drugima, ali i prema ženi općenito. Šta znači biti žena? Žena znači mnogo: odgajanje, želju da se brine o drugima i da to oni vole. Također, značenje žene je povezano sa osjetljivošću na emocije. Naše razmišljanje ne mora biti isto, ali odakle dolazi u svim ženama taj osjećaj "biti žena"? Je li taj osjećaj biološki (naši geni, ono s čim smo rođeni) ili kulturološki (vrijednosti, iskustva i vjerovanja koje dijelimo sa drugima)?

Feminizam počiva na ideji da društvo ne tretira ženu pošteno i stoga ispituje zašto je to tako i zašto su žene ugnjetavane. Feminizam je društveni pokret koji dozvoljava različite poglede i definiranja. Socijalističke feministkinje smatraju da su rod, klasa i rasa uzrok ugnjetavanja žene. Muška dominacija kao i ekonomska nejednakost glavni su uzroci ugnjetavanja. Radikalne feministkinje vjeruju da je patrijarhat uzrok ugnjetavanja žene. Revolucionarni feminizam je proizašao iz radikalnog feminizma, ali ide korak dalje u prosvjedima protiv nadmoći muškarca nad ženom.

Psihoanalitičke feministkinje vjeruju da je frejdovska ideja nesvjesnog korisna da bi se objasnilo kako su formirani odnosi moći između muškarca i žene. Liberalne feministkinje vjeruju u individualna prava žene. Za razliku od prethodnih, one žele redefinirati sadašnji sistem kroz pravni okvir posebno u sferama politike, zapošljavanja i obrazovanja. One žele promijeniti položaj u kući. Ne traže nikakve radikalne promjene već više pravo na abortus, brigu o djeci, povlastice za majke.

Još 1970. feministkinje su otkrile i podcrtale zloupotrebu žene od muškarca. "Ovo je zato što su realne ženske mogućnosti tako ograničene i pozivaju se na pitanje tumačenja vrijednosti i političke agende koja implicira pojam gender kao različitost. Niko nije predodređen da bude ženski otirač ili muškarac. Gender je nejednakost moći, socijalni status baziran na tome da radi ko šta kome hoće. Jedino izveden on je različit. Razlika između spola i

izvedenog postoji; postoji kao otirač koji definitivno razlikuje muškarca od žene. Željela bih da sam rođena kao otirač ili muškarac.”

**Jean Haris, direktorica Madeira škole,
rehabilitirana ubojica bivšeg Ijubavnika Hermana Tarivower-a
koja je svjedočila da je željela ubiti sebe, a ne njega.**

I konačno, šta je značila žena u socijalizmu? “Specifičan ženski karakter mogao se pojaviti samo kao neesencijalan ili čak kao neegzistentan za totalizirajući ili čak totalitarni duh te ideologije...borba se više ne vodi zbog traženja jednakosti nego prije zbog razlike i specifičnosti. Upravo na toj točki novi se naraštaj susreće sa onim što bi se moglo nazvati simboličkim pitanjem. Spolnu razliku koja je u isti mah i biološka, i fiziološka i povezana sa reprodukcijom prenosi razlika u odnosu subjekta prema simboličkom ugovoru koji je društveni ugovor, a istodobno i sama spolna razlika prenosi tu razliku: razliku u odnosu na moć, jezik i značenje.”⁸

---

⁸ Susan Alice Watkins, Marisa Rudea i Marta Rodriguez, “Što je feminizam?, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb 1992., str. 92

1.2. UTJECAJ TRADICIJE I RELIGIJE NA POLOŽAJ DRUŠTVENO-ANGAŽIRANIH ŽENA U BIH

Religija je oduvijek u BiH igrala izuzetno važnu ulogu, posebno kada su žene u pitanju. Tradicionalno religiozne obitelji jedino mjesto za ženu vide u obitelji, daleko od utjecaja spoljašnjeg svijeta. Kažu da su na muškarcu tri stuba kuće, a na ženi četvrti, ali najbitniji. Gledajući iz ugla religije i tradicije, žena drži kuću u cjelini: rađa, odgaja, čisti, kuha, dočekuje i ispraća, ali ta tradicionalno pripadajuća uloga ženi, ako se usuđujem reći, dozvoljava i malo komoditeta u kojem si može dozvoliti da zanemari ambicije u svijetu izvan kuće.

“Žena vidi duboko, muškarac daleko, muškarcu je srce svijet, ženi je svijet –srce.”

Religija i danas ima veliki utjecaj na položaj žene u društvu, na njenu ulogu u mjestima političkog odlučivanja. Primjetno je da njih nema mnogo na društveno odlučujućim pozicijama, da ne zagovaraju za svoja prava i da pomalo uživaju u inferiornom položaju. One koje se odvažaju izaći iz kolotečine su nerijetko dočekane sa predrasudama i osudama i to ne samo od muškaraca. U jednoj emisiji, više se ne sjećam na kojoj televiziji, poznati bh. bokser Mensur Peljto je izjavio: “Nema žene na političkoj sceni u BiH, to je tačno, ali vi žene ste krive za to jer dajete svoje glasove muškarcima”. Ima tu puno istine. I ono malo pokušaja uključivanja u društvene tokove sprečavaju žene same. Nerijetko u sposobnost NJIH KOJE SE ODVAŽE sumnjaju žene i to općim načelom da je tradicionalno mjesto žene u bh. društvu prije svega dom i obitelj.

Da li žena koja poželi da ima karijeru pored doma i obitelji, to treba i može da realizira, sasvim je otvoreno pitanje i danas kada smo uveliko zakoračili u 21. vijek.

No, tko jedino može da mijenja svoj položaj i svoju ulogu u društvu? Žene same. Ovo nije fraza, prazne riječi ili još gore, politička demagogija. Ovo je činjenica utemeljena na svim prethodnim iskustvima kroz povijest.

Ako je Benazir Buto u neuporedivo tradicionalnijem i religioznijem društvu mogla postići da bude prva, šta stoji na putu bh. ženi? Reći

ćete jedna je Benazirka, ali ne zaboravite i vi ste jedna – jedina ona koja želi ili ne želi izaći iz prethodno zadatih okvira.

Jednom sam izjavila da žena koja želi može postići baš sve što želi: imati uspješan **brak, graditi obitelj, odgajati djecu**, imati uspješnu karijeru ovisno da li to želi i kako se organizira. Najviše su mi zbog ove izjave zamjerile žene – pozivajući se na tradicionalno pripadajuću ulogu žene. To je nažalost samo loš izgovor za nedostatak volje. Čujem već vaš prigovor da su žene ekonomski ovisne o “glavi porodice”, ali i to je izbor. Vrijedi pokušati raditi bilo koji čestit posao i biti ekonomski neovisna, nego lamentirati nad “sudbinom”. Ne vjerujete? Hajde da napravimo malo poređenje. Kako građani BiH koji odu u inostranstvo rade? Gotovo svi koji odu raditi izvan BiH rade sve zamislive poslove i to bolje nego mnogi drugi. Zašto? Zato što imaju volju za preživljavanjem i što ne žele biti osuđeni na propast. Isto vrijedi i za žene u BiH. Za žene u BiH, za žene koje žele da budu ekonomski samostalne. Stoga, treba poslušati i tradiciju i religiju i u skladu s tim graditi svoje mjesto u ovom svijetu za svoj život, ali sa puno volje i optimizma koji su oslobođeni izgovora za doživotni ostanak u kući.

1.3. ŽENE U DRUŠTVENO-POLITIČKOM AMBIJENTU BIH, PROCEDURALNA ILI STVARNA ULOGA?

“Gdje se žene poštuju, tamo je i bogovima ugođeno; gdje se ženama ne iskazuje poštovanje, tamo nijedno djelo ne donosi ploda.”

Mahabharata

“Ozareni idealizmom stvaranja boljeg svijeta, mi vjerujemo da možemo činiti promjene za žene; čak iako ne znamo šta bi te promjene donijele...Izvan sadašnjosti koja je često obrambena, potrebna nam je vizija budućnosti, uz stalno podsjećanje da moć leži u promjenama. Jer, kroz taj proces, mi transformiramo i sebe.”⁹

Kulturni i religijski utjecaji, koji u BiH ženu stavljaju u sjenu muške uloge, posebno kada je riječ o javnom životu, u BiH su posebno izraženi u politici. Žena na političko-odlučujućim pozicijama gotovo da i nema. To nije samo trenutna slika BiH, već i mnogo razvijenijih zemalja svijeta, a proučavajući ovu pojavu i kroz istoriju - nameće se još poraznija slika položaja žene u društvu! Proučavajući položaj žena u BiH od 1995-2009. broj žena na vladajućim pozicijama ne može se pobrojati više od broja prstiju jedne ruke. Situacija je zaista paradoksalna. Praveći paralelu između muškaraca i žena od osmogodišnjeg obrazovanja, srednjoškolskog, te fakultetskog, prema podacima Zavoda za statistiku FBiH, žene su mnogo bolji i uspješniji đaci od muškaraca. Međutim, nakon završetka školovanja žene prestaju da napredaju i u poređenju sa muškarcima, značajno zaostaju u napredovanju.

I na kraju evo nekoliko interesantnih pokazatelja u FBiH¹⁰ za kraj:

Prisutno stanovništvo prema starosti, stanje 31.12.2005. – procjena

Starost	Žene	Muškarci
0-6	6,8%	7,5%
7-14	10,5%	11,4%
15-64	67,6%	68,0%
65 i više	15,0%	13,1 %
Ukupno	1.186.812	1.137.180

⁹ Susan Alice Watkins, Marisa Rudea i Marta Rodriguez, “Što je feminizam?, Neklada Jesenski i Turk, Zagreb 1992. str. 209.

¹⁰ Federalni zavod za statistiku - decembar 2006. stanovništvo

Migracije stanovništva u FBiH prema starosti i spolu,
10.02.2003. - 27.10.2005.

Starost	Žene
Žene	62,7%
Muškarci	37,3%

Stanovništvo starosti 15 i više godina prema razlozima preseljenja

Razlozi	15 - 24		25- 49		50+	
	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
Rat	18,7	24,2	47,7	45,7	33,7	30,00
Porodica	9,5	19,3	50,3	46,9	40,2	33,8
Posao	0,0	0,0	42,1	31,6	57,9	68,4
Drugo	22,0	30,3	41,5	40,3	36,4	29,4

Prosječna starost umrlih 2005. godine

Starost	Žene
Žene	72,0%
Muškarci	66,4%

Razlozi smrti po spolu 2005. godina

Nesretni slučaj		Samoubistvo		Ubistvo	
Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci
65	235	55	141	8	29

Zdravstveni radnici zaposleni u zdravstvu 2005. godina

Doktori medicine	Žene	Muškarci
	2.147	1.653

A pogledajmo političku realnost danas u BiH 2009. godine

Članovi Vijeća ministara BiH su: .... ☹

PARLAMENT BIH: Predstavnički dom + Dom naroda

Predstavnički dom:

PREZIME, IME	STRANKA	KLUB
Alajbegović Azra	SBiH	Klub poslanika SBiH
Hadžiahmetović Azra	SBiH	Klub poslanika SBiH
Kadrić Remzija	SPBiH	Klub poslanika SBiH
Malić Mirjana	SDP BiH	Klub poslanika SDP BiH
Marković Milica	SNSD	Klub poslanika SNSD

Dom naroda:

PREZIME, IME	STRANKA	KLUB
Čolo Alma	SDA	Klub bošnjačkog naroda FBiH
Majkić Dušanka	SNSD	Klub srpskog naroda RS

I konačno, ako su žene nekada mogle praviti čuda, što stoji danas na putu svim ženskim izazovima?! *“... Kada su osnovane Ujedinjene nacije 1945. godine, žene iz nacionalnih i međunarodnih organizacija pomogle su da se u povelju UN-a, uvrste principi o jednakim pravima žena iz nacionalnih i međunarodnih organizacija. Komisija o statusu žena je ustanovljena 1946. godine, a imala je zadatak da pripremi izvještaje i preporuke o političkim, ekonomskim, građanskim, socijalnim i obrazovnim pravima žena. Sekretarijat te komisije je Odjeljenje za napredak žena, lociran u New Yorku i glavni je sektor u UN-u koji se bavi pitanjem žena. To je mjesto gdje žene mogu dobiti, ali i pružiti informacije, kao i centar za istraživački rad.*

Od 1970. godine, žene su postale aktivnije u UN. Međunarodna godina žena (1975.), Dekada za žene (1976.-85.) i Konferencija žena u Peking (1995.), predstavljali su oslonac za mobilizaciju žena na međunarodnom planu.”¹¹

¹¹ Susan Alice Watkins, Marisa Rudea i Marta Rodriguez, “Što je feminizam?”, Neklada Jesenski i Turk, Zagreb 1992. str. 216.

1.4. NENAUČENE LEKCIJE

“Žena ne samo da je kadra shvatiti samopožrtvovanost: ona i sama sebe umije žrtvovati.”

Turgenjev

Žena na političko-odlučujućim pozicijama BiH gotovo da i nema. Brojna lobiranja, pozivi da se žene uključe i ambiciozno pristupe ostvarivanju vladajućih političkih funkcija, pretvorili su se u nenaučenu lekciju - muškarci iz godine u godinu, ne računajući mali broj izuzetaka, glasaju za muškarce, žene - za muškarce, a čak i one žene koje se

odvažavaju za kandidaturu na glasačkim listama, nemaju ambiciju da ostvare visoke pozicije. Uporedimo li ovu situaciju sa činjenicom da u BiH čak 52% izbornog tijela čine žene, onda se nameće dvojak zaključak: prvi - rušenje predrasuda o značaju političkog angažmana žena prvenstveno se treba usmjeriti na žene i drugi - utjecati na pospješivanje ženskih ambicija i njihovu veću borbu za ostvarivanje pozicije, što će doprinijeti i značajnijoj medijskoj i javnoj promociji njihovih ciljeva. Radeći jednu radionicu u 2008., sa ženama na kandidatskim listama jedne građanske partije u BiH, došla sam do zaista poraznih rezultata:

- polaznice radionica nemaju gotovo nikakvo iskustvo u javnim nastupima
- većina polaznica izjavljuje da su slučajno na izbornim listama
- ne znaju odbraniti stavove političke partije čiji su kandidati na izbornim listama
- ne znaju osnovne ciljeve iz platforme političke partije koju predstavljaju
- većina polaznica ne zna imena etabliranih članica političke partije kojoj pripadaju
- većina polaznica ne zna za aktivnosti Foruma žena njihove političke partije u drugim lokalnim zajednicama
- polaznice radionica predsjednika političke partije oslovljavaju sa “šef”
- polaznice radionica nisu primjećivale da u jednom izuzetno važnom printanom materijalu stoji “oba spola i žene”
- većina polaznica ne zna strukturu političke partije kojoj pripadaju

Na osnovu svega ovoga, a vođena željom da ova publikacija pomogne da nenaučene lekcije postanu savladano gradivo, izdvojiću najznačajnije probleme u ostvarivanju napredaka u položaju žena na političkoj sceni BiH i Regiona, ali i preporuke za njihovo rješavanje.

“Osnaživanje pozicija žena u političkim partijama u regionu - najbolje prakse” su sljedeće:

Problemi	Preporuke
<ul style="list-style-type: none"> • gostujuće članice na listama koje nisu članice partije • nacionalno “peglanje” lista • stavljanje na muške liste, muškarcima “nekonkurentne” žene • stavljanje ženskih kandidata na liste kao “druge, treće...” • nedostatak institucionalnog lobiranja za mlade žene aktivistice u stranci • nedostatak profesionalne disperziranosti kandidatkinja na listama • nedostatak baze podataka • nedovoljna demokratskost stranke • jednakopravnost spolova se ne provodi u cjelosti • nedovoljna medijska promocija aktivnosti žena u političkim partijama 	<ul style="list-style-type: none"> • formirati odbor za jednakopravnost spolova unutar svake političke partije • formirati bazu podataka i gender statistike za svaku političku partiju • graditi svijest birača da glasaju više za žene • gender pristup učiniti decidnim • formirati Fond za žene unutar partije • kandidirati žene kao prve na listama • intenzivno raditi na lobiranju mladih žena • educirati članice partije • motivirati kandidatkinje iz najrazličitijih profesionalnih oblasti za politički angažman • utvrditi nedvosmisleni metodologiju rada ženskih foruma

1.5. ŠTA SU POSLJEDICE TAKVOG AMBIJENTA I TAKVE SITUACIJE?

Godine 2010. predstoje opći izbori u BiH. Političke partije već imaju detaljno razrađene strategije i politiku osiguravanja glasova, a žene su i ovoga puta na listama prisutne samo da bi se ispoštovalo slovo zakona: svaka treća osoba na izbornim listama mora biti osoba manje zastupljenog spola na političkoj sceni (a naravno, u BiH manje zastupljen spol su žene). Posebno je poražavajuća situacija sa ženama nosiocima izbornih lista, kojih gotovo da nema. Dakle, sudeći na osnovu navedenih podataka, predstojeća predizborna kampanja biće posvećena muškarcima, žene će po tko zna koji put plakate i letke ispunjavati samo kao pripadnice “ljepšeg spola”.

Međutim, najveća i najporaznija posljedica ovakvog ambijenta i situacije u BiH (od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma) jeste da su žene izgubile ambiciju za ostvarivanje političkih ciljeva koji izlaze iz okvira njihove lokalne zajednice. Žena je zbog dugogodišnjeg marginiliziranog položaja obeshrabrena za uspjeh.

Istražujući historiju žena na političko-odlučujućim pozicijama u BiH, nameće se zaista razočaravajuća slika: najveća i najznačajnija pozicija na kojoj je bila žena u BiH je predsjednica entiteta. S obzirom da je u to vrijeme BiH tek počela sa uvođenjem demokratskih principa odlučivanja, porazno je da je ova titula i više od deceniju nakon toga, za ženu u BiH ostala najveći domet. U 2008. godini u Republici Srpskoj su u samo 4 općine žene dobile najviše glasova i tako obezbijedile najvažnije političko mjesto u općinama: Oštra Luka, Novi Grad, Kalinovik i Drvar. Podaci o ženama načelnicama općina u FBiH su jednako porazni. Veoma je teško doći do precizne sistematske analize žena na vodećim političkim pozicijama, ne samo u BiH, već i u zemljama Regiona. To je jasan dokaz da je pitanje položaja žena ispolitizirana tema, koja oživi pred jedan praznik u godini, predizbornu kampanju i par dana nakon rezultata izbora. Poslije toga se ponovo vraćamo nenaučenim lekcijama, a žene i dalje ostaju marginalizirana skupina kako u političkom, tako i u svakom drugom segmentu.

Značajan korak u ohrabrenju i motiviranju žena, ali i dokaz da žena u BiH ipak može obavljati važnu političku ulogu se desio 2005. kada je glavni grad BiH, prvi put u historiji dobio ženu gradonačelnicu. Mandatom od četiri godine prva žena gradonačelnica je dokazala da žena može izaći iz religijskih, kulturnih, a nadasve - bh. društvenih stereotipa i obavljati, do tada, za Sarajevo isključivo muški posao, u najmanju ruku jednako dobro (a u ovom kontekstu se autor knjige ograđuje od svake političke konotacije korištenja riječi dobro - riječ je samo o proceduralno formalnom aspektu jednakosti spolova, značenja ovog termina), kao i muške kolege. Nažalost, nakon što je gradonačelnica Sarajeva završila mandat 2009. - BiH je ostala bez jedine žene na ovoj funkciji, čime je dobar primjer, aktuelnim političkim strategijama, zasjenio i doveo do stagnacije, a koja bi mogla vremenom dovesti do degradiranja i ponovnog vraćanja u začarani krug, koji nikako da krene u istinsku borbu za promjenu.

Kao autorica ovih redova ističem da se ovdje ne radi o feminističkoj ideji, već o ideji borbe za ravnopravnost. Ravnopravnost ne bi bila forsirati žene koje su po sposobnostima obavljanja lošije od pojedinih muškaraca, ali je ravnopravnost pružiti jednaku priliku i šansu, što u BiH trenutno nije slučaj.

“Ali, odvažnost pretpostavlja snagu duha, a ona se ne može steći nemarnom podvodljivošću, traženjem saveta umesto sopstvenim prosuđivanjem, pokoravanjem zbog straha, a ne zbog trpeljivosti koja nam svima nedostaje.”¹²

---

¹² Susan Alice Watkins, Marisa Rudea i Marta Rodriguez, “Što je feminizam?, Neklada Jesenski i Turk, Zagreb 1992. str. 216.

2. JAVNI NASTUPI I ZASTUPLJENOST ŽENA IZ NEVLADINOG SEKTORA I POLITIČKIH PARTIJA

**DOBAR GOVORNİK JE
INFORMIRAN**

“Uspješan čovjek uvijek na početku sastanka izloži posebnu svrhu i doprinos koje bi trebalo da ostvari. On se uvijek na kraju sastanka vrati na uvodnu, početnu izjavu i povezuje zaključke sa prvobitnom namjerom.”

Piter Draker

2.1. ZAKONI, POLITIKA I GENDER U BOSNI I HERCEGOVINI

- Žene na vodećim pozicijama političkih partija u BiH

Partija	Predsjednica	Podpredsjednica	Glavni odbor stranke
BH slobodni demokrati – BHSD	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Bosanska stranka – BOSS	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Bosansko podrinska narodna stranka - BPNS	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Bosanskohercegovačka patriotska stranka Sefer Halilović - BPSSH	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Bosanskohercegovačka stranka prava - BSP	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Demokrati Bosne i Hercegovine - demokrati BIH	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Demokratska narodna zajednica BIH - DNZ BIH	-	Hafeza Sabljaković	Nema podataka na internetu
Demokratska stranka federalista - DSF	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Demokratska stranka invalida BIH - DSI BIH	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Demokratska stranka srpske - DSS	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Demokratski narodni savez - DNS	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Demokratski omladinski savez - DOP	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Demokratski pokret srpske - DEPOS	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Evropska ekološka stranka E5 - E5	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Građanska demokratska stranka Bosne i Hercegovine - GDS BIH	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Hrvatska demokratska unija BIH - HDU BIH	-	-	Nema podataka na internetu

Hrvatska demokratska zajednica BiH - HDZ BiH	-	Borjana Krišto	-
Hrvatska demokratska zajednica 1990 - HDZ 1990	-	-	-
Hrvatska kršćanska demokratska unija BiH - HKDU BiH	-	-	-
Hrvatska narodna zajednica - HNZ	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Hrvatska seljačka stranka BiH - HSS BiH	-	-	Nema podataka na internetu
Hrvatska stranka prava BiH - HSP BiH	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Hrvatski blok BiH - HB BiH	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Hrvatski demokršćani - Demokršćani	-	-	-
Liberalno demokratska stranka bih - LDS	Prof. Lamija Tanović	-	-
Kongresna narodna stranka zaštite prava boraca, građana – pravde i morala – KNS BiH	-	-	-
Narodna bošnjačka stranka - NBS	-	-	-
Narodna demokratska stranka - NDS	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Narodna stranka radom za boljitak – Za boljitak	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Nezavisna demokratska stranka – NDS	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Nova hrvatska inicijativa – NHI	-	-	Nema podataka na internetu
Naša stranka	-	-	-
Partija demokratskog progresa Republike Srpske - PDP RS	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu

Penzionerska stranka Republike Srpske – PSRS	-	Nema podataka na internetu	
Pokret za promjene Bosne i Hercegovine – PZP	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Politički pokret mladih BiH – pokret mladih	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Republikanska stranka Bosne i Hercegovine – RS BiH	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Savez nezavisnih socijaldemokrata – SNSD	-	Nada Tešanović	-
Socijaldemokratska partija BiH – SDP BiH	-	Mira Ljubijankić	Bošnjak Željka - potpredsjednica glavnog odbora, Nemec - Klisura Vesna - potpredsjednica glavnog odbora
Socijaldemokratska unija BiH – SDU BiH	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Socijalistička partija – SP	-	-	-
Srpska demokratska stranka - SDS	-	-	-
Srpska radikalna stranka Republike Srpske – SRSRS	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Stranka demokratske akcije - SDA	-	-	-
Stranka penzionera/umirovljenika Bosne i Hercegovine – SPU BiH	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Stranka za Bosnu i Hercegovinu - SBIH	-	Zdenka Merdžan	-
Zavičajni socijaldemokrati – ZSD	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu
Zeleni Bosne i Hercegovine - zeleni BiH	-	Nema podataka na internetu	Nema podataka na internetu

Evo, vidjeli smo, barem prema raspoloživim podacima na sljedećim web stranicama:

- www.bamreza.com/bamreza-2007/stranke-i-udruzenja.htm
- www.bhpns.ba
- www.demokrscani.hr
- www.dnzbih.ba
- www.dragan.djokanovic.com
- www.hdubih.com
- www.hdzbih.org (hr)
- www.hss-nhi.ba
- www.hkdu.hr
- www.lds.ba
- www.zaboljita.ba
- www.plbih.net
- www.sda.ba
- www.sdp.ba
- www.sdsrs.com
- www.snsd.org
- www.wikipedia.org/sr-el/demokratska_stranka_srpske
- www.srs-rs.org
- www.zabih.ba
- www.hdz1990.org

Kolika je zastupljenost žena na vodećim pozicijama najvećeg broja političkih partija? Možda ih ima više, ali prema podacima dostupnim javnosti, slika je upravo ovakva kako je prethodno postavljena.

Možda je uistinu veći broj žena u partijama, možda partije generalno imaju negdje drugdje bolju promociju žena, ali na nabrojanim stranicama na navedenim pozicijama – ne!

2.2. ŽENE NA POLITIČKO-ODLUČUJUĆIM POZICIJAMA U BIH

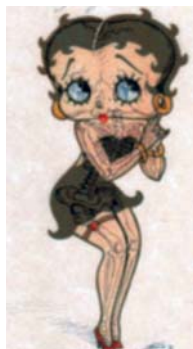
Uspješna žena je termin koji se u BiH shvata u potpunosti drugačije nego u drugim, mnogo razvijenijim zemljama svijeta. U BiH uspješna žena je ona koja ima stabilan brak i porodicu, poslovni život koji pruža malu priliku za napredovanje, a primanja koja joj takav posao omogućava su gotovo uvijek manja od primanja “glave porodice” - muškarca. U BiH ženi je skoro pa najveći domet obrazovanosti završetak fakulteta, a one koje ipak odluče da prevaziđu tu barijeru, su u društvu okarakterisane na dva načina: ukoliko su neudate, onda upisom na postdiplomske studije imaju “mnogo manje šanse da se udaju”, a ukoliko su udate, društvo podcjenjuje njihovu ulogu žene domaćice. Tako je “uspješna žena” u BiH, zapravo žena uskraćenih mogućnosti, bačena u sredinu stereotipa, a u kojoj se svaki bijeg iz društveno nametnutih stavova, smatra u najmanju ruku – neobičnim.

Naravno, uvijek postoje rijetki primjeri izuzetaka, ali generalno gledajući, žena na vodećim društvenim pozicijama u BiH, gotovo da i nema. Prema indexu kretanja broja zaposlenih prema spolu u travnju 2009., najviše žena je zaposleno u *poljoprivrednom sektoru - njih 288 047, zatim u trgovini – 69 683, prerađivačkoj industriji – 51 168, zdravstvu – 33 028 i obrazovanju, a najmanje žena radi u oblasti: finansija, poslovanja nekretninama, te rudarstva i ribarstva* (ovaj podatak preuzet je od Agencije za statistiku BiH). Posebno je važno da zastupljenost žena u pojedinim sektorima ne znači i njihovu vodeću poziciju u njima, naprotiv. Žene su u najvećem broju slučajeva samo službenice, podređene utjecaju muškarca na vodećim pozicijama.

Analizirajući navedene statistike, nameće se nekoliko zanimljivih konstatacija:

- Činjenica da je najveći broj žena zaposlen u poljoprivredi, govori – sa jedne strane o ekonomskoj razvijenosti BiH i osnovnom izvoru prihoda, koji je manje bitan za analizu položaja žena, ali i drugom, za nas mnogo važnijem aspektu – žene su najuspješnije u poljoprivredi i to u njenom proizvodnom i prodajnom dijelu, koji ne zahtijeva veliku obrazovanost, a prije svega, omogućava mala primanja i napredak, koji je dugotrajno drže u sjeni muškarca.

- Trgovina je grana privrede, koja je veoma slična položaju žena u poljoprivrednom sektoru, ali sa jednom bitnom razlikom. Žene su najzastupljenije u poljoprivredi u ruralnim područjima. U urbanim područjima ekvivalent ženama zaposlenim u poljoprivredi, što se njihovog položaja tiče, su žene zaposlene u trgovini.
- Žene zaposlene u zdravstvu i obrazovanju, spadaju u kategoriju “društveno privilegiranih žena”, u odnosu na prethodne dvije kategorije. Ipak, žene zaposlene u zdravstvu i obrazovanju, je mnogo zanimljivije porediti sa muškarcima u ovoj oblasti. Žene su u zdravstvu najzastupljenije na mjestima najmanje odgovornosti, a samim tim i plaćenosti. Znatno je manji broj žena doktorica ili šefica odjela, nego žena na mjestima medicinskih sestara, ili pak spremačica u bolnicama. Žene zaposlene u obrazovanju su i najzanimljivije za proučavati. U okviru predškolskog, osmogodišnjeg i srednjoškolskog obrazovanja, kao predavači, u značajnijoj mjeri su zastupljene žene, nego muškarci. Žene su, dakle, te koje mnogo češće odgajaju generacije društveno svjesnih građana, te su samim tim u velikoj mjeri odgovorne za generacijsko prenošenje stereotipa o mogućnosti napredovanja žena. Ipak, iako su žene mnogo češće zastupljene kao nastavni kadar, na odlučujućim pozicijama u oblasti obrazovanja, kako u politici, tako na mjestima direktora obrazovnih institucija – žena je mnogo manje.

Dakle, biti “**uspješna žena**” u BiH, u odnosu na trenutnu situaciju, u poređenju sa mnogim drugim zemljama svijeta, znači biti “zaposlena žena – domaćica, prosječnih primanja”, podređena utjecaju muške ličnosti. Ako “uspješnu ženu” prema bh. kriterijima dovedemo u vezu sa položajem žena na vodećim društvenim pozicijama, onda je sasvim jasan porazni broj žena na odlučujućim pozicijama u društvu.

2.3. CIVILNO DRUŠTVO/ZASTUPLJENOST ŽENA U NEVLADINOM SEKTORU

Ona je sa 34 godine tražila dozvolu da ide u rat i pomaže ranjenima. Preživjela je Krimski rat, ali i pokrenula Crveni krst. Ona je osnivač najrespektabilnije humanitarne organizacije. Ona je pokrenula školu za njegu bolesnika. Ona je osnivačica službe za kućnu njegu bolesnika. Ona je napisala preko 140 knjiga, brošura, udžbenika... Po njoj je 1912. godine na Međunarodnoj konferenciji Crvenog krsta u Vašingtonu ustanovljena nagrada "Medalja Florans Najtingal". Mogla je to ona u 19. vijeku, može to i svaka odlučna žena danas u BiH. Florans je samo zahvaljujući entuzijazmu pokrenula organizaciju pred kojom vojske staju. Ona je preokrenula povijest!

A žene u bh. nevladinom sektoru? Hm, moglo bi se reći da je nešto malo bolja slika zastupljenosti žena u NVO sektoru nego na političkoj sceni, ali ne i da je dobra. Čini mi se da je posebno vidan nedostatak uvezanosti "ženskih" NVO-a koje se bave položajem žene u bh. društvu, promoviranjem ženskih prava.... Imam dojam kao da NVO-e uopće ne zanima što one druge rade i koji su primjeri pozitivne prakse njihovog reda. Kao da bi trebalo biti bitno: "koja je bolja?", a ne šta je urađeno.

Posebno je otežavajuća politička situacija u BiH, koja sprječava komunikaciju između entiteta, urbanih i ruralnih cjelina. Iako bi civilno društvo trebalo da snosi obavezu za uspostavljanje ove komunikacije, u BiH to nije slučaj. Porazno je da je u BiH registriran veliki broj nevladinih organizacija, a koje, iako dobivaju sredstva za projekte, te projekte nikada ne realiziraju sa vidljivim utjecajem na društvo. Takva situacija vodi ka nepovjerenju društva u nevladin sektor, a parcijalno i nesistemska djelovanje onih nevladinih organizacija koje realiziraju dobivene projekte, ne doprinosi rješenju ovog problema.

Međutim, bh. društveni fenomen je da žene u ovakvom partikularnom radu NVO-a, vide idealnu priliku za “napredak” u karijeri. Partikularno djelovanje NVO sektora omogućava da žene jedino u svojim lokalnim zajednicama ostvaruju priznanje, koje je dovoljno veliko da ih svrsta u kategoriju “uspješnih”, a dovoljno malo da ih sakrije u sjenku muške ličnosti. Žene u ovakvom nevladinom sektoru nemaju mogućnost da budu konkurentne vladajućoj političkoj sceni, a koja je kao što smo vidjeli u ranijim poglavljima, gotovo u potpunosti vođena muškarcima. Dakle, značajniji angažman žena u NVO sektoru, ne znači i značajan korak ka ostvarivanju jednakopravnosti između muškaraca i žena, u javnom bh. životu.

“Taj muškarac tamo kaže da ženama treba pomoć kad ulaze u kočije, treba im pomoć kada prelaze jarak i kako one trebaju dobiti svugdje najbolje mjesto. Meni niko ne pomaže kada ulazim u kočiju, niti me prenosi preko jarka ili bare, niti mi ustupa najbolje mjesto! A zar ja nisam žena? Pogledajte me! Vidite moju ruku! Oralna sam, sadila, kupila žito u hambare, i nije me nikad muškarac vodio! Zar nisam ja žena? Mogu raditi i jesti isto toliko koliko i muškarac – ako dobijem posao, ako imam da jedem – a isto tako mogu izdržati i bičevanje! I zar ja nisam žena? Rodila sam trinaestero djece i gledala kako su skoro svi prodani kao roblje, a kad sam kao majka tugovala za njima, niko osim Isusa nije me čuo! I zar ja nisam žena?”

Sojourner Truth
Prva Konvencija za ženska prava u Seneca Falls-u,
u državi New York, 1848. godine

3. ZAGOVARANJE

DOBAR GOVORNİK JE DOBAR
SLUŠATELJ

*“Stoljećima su žene služile
kao ogledala koja su imala
tu moć da odražavaju pojavu
muškarca u dvostrukoj
veličini.”*

Virdžinija Vulf

3.1. ŠTA JE JAVNO ZAGOVARANJE?

“Na svaku ponudu, ma kako privlačna bila, postojaće zamjerke, dobri prodavci stvaraju situaciju u kojoj kupac prodaje sam sebe, bez obzira na zamjerke.”

Harvi Makej

Zanimljiv moto iz kultne knjige: “Kako plivati sa ajkulama”, veoma slikovito objašnjava politiku javnog zagovaranja i odnose koji vladaju unutar njega: “*Tačno su odgovorili na deo pitanja: političari jesu bili njihovi pravi kupci. Političari su oni koji će odobriti finansije i olakšice*

za završetak takvog jednog posla. Nakon njihovog odobrenja, sve se odvija mehanički: koliko naplatiti po kvadratnoj stopi, koliko sredstava izdvojiti za reklamu kako bi se namamili kupci, i tako dalje. Ali, da biste došli do političara morate znati kako da ih motivišete. U želji da što pre pribave glasove odlučujućih igrača, nateraju ih da potpišu dokumenta, islikaju se pred kamerama i konačno počnu gradnju, Germezijani su izgubili iz vida stvarne potrebe svojih kupaca. Njihovi kupci, političari, imaju sopstvene kupce. Političari počinju da se brinu. Da li svojim kupcima, glasačima, pružaju ono što glasači žele, ono što će ih naterati da na sledećim izborima ponovo glasaju za njih? Ovde je napravljena nova greška u poslu vrednom milijardu dolara.”¹³

Šta je zagovaranje? Da li želimo uvjeriti druge u ispravnost naših ideja? Da li želimo da naše ideje usvoje i drugi? Želimo li da glasuju upravo za našu političku partiju, a ne neku drugu? Ako da, onda učinimo sve da tako bude. Zagovaranje je proces u kojem uvjeravamo druge da usvoje naše ideje, planove, mišljenja, projekte... Kao zagovarači moramo voditi računa o onome što je prethodilo i što treba da slijedi, slučajju, temi ili problemu o kojem je riječ.

Javno zagovaranje je proces djelovanja koji koristi sve instrumente otvorenog društva za otvaranje **novih prostora**, novih politika, zakona... Instrumenti otvorenog i demokratskog društva uključuju izbore, akcije civilnog društva, građansku neposlušnost, pritiske, utjecanje, sudske procese, pa,

¹³ Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manana, Beograd, 2005, str. 33.

ako treba i cjenkanja... Termin zagovaranje je blizak terminu politika i politička metoda. Javna politika ima za cilj uspostavljanje mira, sigurnosti i postizanja pravičnosti.

Misija javnog zagovaranja stvaranje je pravednijeg, poštenijeg društva. Pravedno društvo/demokratsko društvo je društvo koje se mjeri statusom marginaliziranih grupa.

Ali, javno zagovaranje je i akcija usmjerena **promjeni politika**, pozicija ili programa unutar bilo kojeg tipa institucije - od neprofitnog sektora, ministarstava, parlamenata, do međunarodnih organizacija.

Naravno, javno zagovaranje se može i treba koristiti i na mjestima u kojima je proces donošenja odluka potpuno neformalan.

Javno zagovaranje znači i zastupati, apelirati ili braniti određenu ideju pred drugima.

Javno zagovaranje je govorenje, usmjeravanje pozornosti zajednice na neku važnu temu, navođenje donositelja odluka na odabir dobrog rješenja.

Javno zagovaranje uključuje i različite specifične, kratkoročne aktivnosti na putu dostizanja dugoročno određenog cilja.

Javno zagovaranje počiva na bogatstvu ideja i inventivnosti. Da li ćete biti sigurni da će vaše ideje pomoći? Odgovor na ovo pitanje zavisi samo od vas i od vašeg vjerovanja u ono za što zagovarate.

Javno zagovaranje od vas zahtijeva da budete, prvi i glavni, a ne naprosto slučajni učesnik. Javno zagovaranje od vas zahtijeva 100% ulaganje tokom zagovaranja!

I dakle, što je javno zagovaranje?

Prepoznajete li da ste nešto slično već radili?

Definirajte što za vas znači JAVNO ZAGOVARANJE! Birajte onu definiciju koja vam se najviše sviđa i neka ona bude vaša vodilja kroz zagovaranje.

Dakle, ukoliko želite promjene, odlučite se za javno zagovaranje! Uspješna strategija javnog zagovaranja daje odgovore na deset ključnih pitanja:

POGLED UNATRAG:

1. Šta već posjedujemo? Koji su izvori materijala, ideja, prethodni suradnici? Koristiti od prije stečeno iskustvo: već provedene akcije, već postojeće saveze, sposobne suradnike, baze informacija...
2. Šta još trebamo razvijati? Definitivno, razviti izvore koji su nam u tom trenutku potrebni, a do tada nisu korišteni, ili ne u tolikoj mjeri u kojoj bi trebali biti korišteni.
3. Kako započeti prvi korak? Ocijeniti koji je cilj u određenom trenutku dostižan, a može okupiti prave ljude i osvijetliti put do pravog cilja.
4. Evaluacija
5. Uspješnost strategije zagovaranja treba procjenjivati odgovaranjem na svako od prethodnih pitanja. Važna je naša sposobnost da naučimo korigirati greške, kao i da eliminiramo sve elemente koji ne donose rezultate koje želimo.

POGLED UNAPRIJED:

1. Što želimo postići? Strategija započinje jasnim definiranjem (dugoročnih/kratkoročnih, sadržajnih/ proceduralnih ciljeva)
2. Prema kome je akcija usmjerena? Na koga želimo djelovati? Moramo imati jasnu predodžbu o tome tko su primatelji naše poruke, kojim sredstvima i na koji način možemo vršiti pritisak na ciljne grupe.
3. Kakvu poruku primatelj treba čuti? Poruka mora biti jasno usmjerena. Prilagoditi poruku primaocima. Poruke bi trebale biti sastavljene iz dva dijela: apeliranje u ime općeg dobra i ukazivanje na osobni interes.
4. Tko prenosi poruku? Vi, upravo vi, jer ćete usvojiti sve aspekte dobrog govorenja, argumentacije i zagovaranja.
5. Na koji način ćete prenijeti poruku?

Definitivno, uvijek ljubazno, odmjereno, bez intimiziranja u javnom prostoru i što je najvažnije - argumentirano. Vama treba vjerovati!

✳ ELEMENTI I DINAMIKA PROCESA JAVNOG ZAGOVARANJA

“Postavljanje cilja nije ništa drugo do planiranje vremena na duge staze. Zapravo, proces se sastoji iz tri koraka: postavljanje cilja, razrađivanje plana za postizanje cilja i planiranje vremena u cilju ostvarenja plana.”¹⁴

Iako specifične tehnike, vještine i strategije zagovaranja koje koristimo mogu varirati, slijede elementi uspješnog zagovaranja. Možda nije neophodno da uvijek koristimo svaki od ovih elemenata za kreiranje strategije zagovaranja, ali nije zgoreg da ih znamo.

Oni se, također, ne moraju koristiti po redoslijedu, možete ih odabrati i koristiti na način koji je za vas najkorisniji, u određenoj prilici ili vrsti projekta, platformi... za koju zagovarate.

¹⁴ Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manana, Beograd, 2005., str. 69.

Ako pažljivije pogledate elemente na cvijetu, vidjet ćete da vam je poznato sve što se nalazi na laticama. A sve što je na laticama treba i vama za zagovaranje vaših ideja.

Odabir ciljeva zagovaranja

"Ako nemate cilj,
nikada nećete stići
do njega!"

Problemi kojima se bavite mogu biti izuzetno teški. Da biste uspjeli u svojim nastojanjima, vaš cilj mora da odgovora na sljedeća pitanja: Mogu li preko odabranog cilja biti okupljene zajedno različite grupe i stvoriti uspješnu mrežu? Da li preko cilja zaista rješavate problem? Da li je moguće dosegnuti vaš cilj?

Kada birate problem za čije rješavanje ćete zagovarati provjerite kakva je politička klima, mogućnost uspjeha, podatke o problemu koji pokušavate riješiti, novac koji imate na raspolaganju, kapacitet vaše NVO, političke partije ili preduzeća.

Možete li odabrati da istovremeno radite na nekoliko pitanja? Naravno da je bolje da ne radite na većem broju pitanja i ciljeva ukoliko niste sigurni da realno možete odgovoriti na potrebe i zahtjeve svakog od njih. Zagovarači koji nastoje da sve poprave prihvataju rizik da ništa ne promijene. Na početku se fokusirajte na ciljeve koji su realni, ostvarljivi i vrijedni truda. Ma, u principu - to uvijek neka bude vaša ideja vodilja! Ukoliko ste sigurni da ste provjerili, postavite sebi realan cilj. Uspjeh u ostvarenju manjih ciljeva daće vama i vašoj organizaciji više entuzijazma, iskustva.

Šta je krajnji cilj svakog zagovaranja?

Krajnji cilj svakog zagovaranja jeste rezultat koji očekujete nakon prestanka projekta, kampanje... On se ostvaruje postepeno i djelimično, kroz sekundarne ciljeve i projekte koje provodite kontinuirano. Krajnji cilj može biti postavljen veoma široko i globalno, npr. utjecati na povećanje procenta učešća žena na političkoj sceni BiH, ili na lokalnom ili individualnom nivou, npr. doprinijeti da žena postane načelnica općine.

Što je i što treba da sadrži politika zagovaranja?

Politika svakog zagovaranja mora biti usmjerena na promjenu trenutne politike, programa ili pozicija vlasti, institucija, organizacija. Morate jasno postaviti ciljeve i znati: što želite promijeniti, koju ćete promjenu donijeti, koliko će koštati vaš projekat i do kada će trajati.

Generalno, vremenski okvir za realizaciju ovih ciljeva mora biti precizno određen. Ko će to učiniti? Vi! *Kako možemo biti sigurni da ostvarenje postavljenog cilja može donijeti željene promjene?* Jako je važno ispravno definirati cilj, jer na jasno preciziranom cilju počiva cjelokupna strategija javnog zagovaranja i što je još važnije - plan. Stoga cilj mora biti konkretan i jasan, postavljen na osnovu realnih okvira političkih zbivanja u zemlji i mora biti povezan sa vašim planom.

Navodimo listu pitanja koja mogu pomoći u odabiru prave politike zagovaranja. Koji su kvantitativni i kvalitativni pokazatelji uspješnosti politike za koju se zalažete? S obzirom na trenutnu političku situaciju, koje su poteškoće koje mogu otežati ostvarivanje postavljenog cilja? Kakva je trenutna svijest građana o problemu? Koje ćete korake poduzeti na rješavanju problema. Koliko novca je potrebno za ostvarivanje vašeg plana? Odakle ćete obezbijediti sredstva? Da li će ulaganje u projekat nametnuti samoodrživost? Ukoliko vaš projekat zavisi od donošenja ili promjene vladajućih zakona, precizirajte koji su to zakoni, ko može donijeti promjenu i na koji način?

Da li je vaš cilj razrađen po koracima?

Da li plan koji provodite ostvaruje cilj?

Da li ste uspostavili veze sa vladinim i nevladinim sektorom, medijima i partnerskim institucijama?

Na koji način će vaš plan promijeniti svijest ljudi o problemu?

Kako ćete koristiti materijale koje imate za zagovaranje?

Istraživanje je kako za debatu, tako i za zagovaranje veoma važno, jer daje realnu (ili bi trebalo da daje) sliku problema o kojem je riječ. U debati se istraživački materijal koristi za izgradnju argumenta. Istraživanje može dati jasne smjernice kako da dođemo do cilja.

1. Identificiranje publike za zagovaranje

“Prodavac se uvek trudi da sazna što je moguće više o mušterijama. Najpre će naučiti njihova imena, a zatim i nešto više, uz pomoć različitih tehnika. Hajde da vidimo kako poduzetnik može da proširi ovaj koncept. Političar je u suštini poduzetnik, samo što radi sam za sebe, bez firme iza koje bi se sakrio. Politika iz doba pre Votergejta bila je posljednji žestok, gusarski, srednjovekovni posao, gde nisu postojala ograničenja u udarcima, konkurenti su se tukli prsa u prsa, a pobednik je odnosio čitav plen. Profesionalni političar je čovek koji se služi tehnikama za ubeđivanje i svim mogućim trikovima na tržištu. Onaj ko u politici uspe da stigne do vrha, verovatno bi uspeo bilo gde.”¹⁵

Jednom kada su problem i ciljevi odabrani, napori i aktivnosti zagovaranja se usmjeravaju ka ljudima koji imaju moć da donose odluke, idealno, ka ljudima koji mogu utjecati na njih (osoblje, savjetnici, utjecajne starije osobe, mediji i javnost). Kako se zovu osobe koje mogu ostvariti vaš cilj? Tko i kako utječe na zakonodavce?

2. Razvoj i stvaranje poruka zagovaranja

“Savršenstvo se ne postiže vežbanjem, morate dodati jednu reč: savršenstvo se postiže savršenim vežbanjem.”

Harvi Makej

Različite poruke djeluju na različitu publiku. Na primjer, političar može postati motiviran kada zna koliko ljudi u oblasti u kojoj on radi brine o određenom problemu. Ministrica obrazovanja, na primjer, može poduzeti određene radnje kad joj se ukaže na detaljne podatke o razmjeri i važnosti određenog problema. Koje poruke ovi ljudi moraju primiti da bi djelovali u vaše ime? Od koga primaju poruke? Od vas!

3. Stvaranje ubjedljivih prezentacija

“Upravljačate posadom i letećete punim jedrima ako naučite da prenosite poruke na pozitivan način, i pokazujete svojim ljudima da im vjerujete.”

¹⁵ Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manana, Beograd, 2005., str. 171.

Jednostavno, dajte im slobodu da rade poslove zbog kojih ste ih zaposlili. Ugledajte se na velike džokeje, kao što su Džeri Bejli, Lafit Pinkej ili Vili Šumejker. Oni znaju da se veština u sedlu vrlo često meri lakoćom na uzdama. Kažu da je dobar džokej onaj kojeg konj nije svestan – sve dok mu ne zatreba.”¹⁶

Mogućnosti za utjecanje na ključne osobe su najčešće ograničene. Političar vam može posvetiti dovoljno vremena za sastanak, a ministar će možda imati samo pet minuta da sa vama porazgovara tokom konferencije.

Pažljiva i detaljna priprema ubjedljivih argumenata i stil prezentacije mogu ove mogućnosti pretvoriti u uspješno zagovaranje. Ako imate samo jednu mogućnost da razgovarate sa zakonodavcem, znaćete šta želite reći i kako ćete to reći?

4. Prikupljanje sredstava za zagovaranje

Većina aktivnosti, uključujući zagovaranje, zahtijeva budžete. Dugoročne aktivnosti na polju zagovaranja znače investiranje vremena i energije u prikupljanje sredstava da biste podržali svoj rad. Na koji način možete doći do resursa neophodnih da sprovedite aktivnosti zagovaranja?

5. Procjenjivanje postignutih rezultata zagovaranja

Kako možete znati da li ste uspjeli u ostvarenju cilja zagovaranja? Kako se vaše strategije mogu poboljšati? Da biste bili uspješni u zagovaranju, neophodno je prikupljati povratne informacije i kontinuirano procjenjivati aktivnosti.

6. Izgradnja koalicija

Često se moć neke akcije zagovaranja odražava brojnošću ljudi koji podržavaju vaš cilj. Kod nas, gdje su i demokracija i zagovaranje skoro pa nove pojave, uključivanje većeg broja građana koji predstavljaju različite

¹⁶ Ibid. str. 119.

Koga još možete pozvati da vam se pridruži? Ko vam još može biti saveznik?

grupe, može obezbijediti sigurnost za zagovaranje i izgraditi političku osnovu čak i unutar organizacije. Unutarnja izgradnja koalicije, kao što je uključivanje ljudi iz drugih organizacija i NVO-a u razvoj novog programa, može vam pomoći da stvorite još bolje mogućnosti za posao zagovaranja. Pozovite sve one NVO-e, grupe, pojedince koji imaju volju da rade što i vi.

ŠTA JE SVE POTREBNO ZA JAVNO ZAGOVARANJE?

Kao i u svakom novom projektu ili novom poduhvatu, imajte na umu da je za zagovaranje potrebno mnogo toga; sredstava, ljudi, vrijeme koje će vam biti potrebno da planirate, organizirate i provedete sve planirane aktivnosti. Mnogo vremena trebate za pripremu. Osim ovoga, za javno zagovaranje su bitne i neke posebne aktivnosti, znanja, okolnosti, od kojih su najvažnije:

Ja trebam mnogo vremena za javno zagovaranje, ali ja imam cilj!

Znanja i vještine - poznavanje osnova javnog zagovaranja, zajednički rad i učešće u kampanjama, te poznavanje političkih procesa (primjerice, zakonodavnog);

Vrijeme kao dimenzija u političkom procesu - poznavanje vremenskih tokova i rokova u zakonodavnim i parlamentarnim procedurama, raspored održavanja lokalnih i općih izbora.

Poznanstva - mada veze nisu presudne za uspjeh javnog zastupanja, poznavanje određenih osoba koje su ključni učesnici

ili potencijalna potpora vašim naporima može biti samo od koristi. Ako nemate veliku mrežu poznanika na "važnim mjestima" – ne paničite. Mreža poznanika se gradi i stvara vremenom, a potrebno je samo početi sa zadatim ciljem i mreža će se sama od sebe stvarati.

Jasno postavljen cilj, te volja i spremnost za rješenje problema - i to je to! Samo slijedite upute i sigurno ćete biti uspješni.

3.2. ZAGOVARANJE I LOBIRANJE

LOBIRANJE ZA SVE

U knjizi “Ko je maznuo moj sir?”, Spenser Džonson, kroz likove četiri glavna junaka opisuje kako stići do cilja. Cilj je uvijek tu negdje, pred nama. Nekada se ponašamo tromo, kada bi trebali biti brzi, nekada smo i suviše brzi... Ponekad, slušajući Džonsona, pomislih kako ne bi bilo loše da su sva četiri lika u nama i da se lijepo druže.

*“Ponekad se ponašam kao **Njuško**, koji na vreme namiriše promene, ili kao **Brzoje** koji na vreme jurca u akciju, ili **Tucko**, koji odbija da prizna postojanje promena, jer se boji da će ga one odvesti u nešto gore, ili **Mucko**, koji na vreme shvata da treba da se prilagodi kada uvidi da promene vode nečem boljem! Svi mi imamo nešto zajedničko, bez obzira na to koje delove sebe odlučimo da izbacimo u prvi plan, a to je potreba da pronađemo pravi put kroz labirint i uspešno pronađemo pravi put kroz vreme promena.”¹⁷*

Da biste uspešno sprovedli javno zagovaranje, potrebno je da precizirate sve aspekte vašeg utjecaja. U tabeli se nalaze pitanja na koja ste obavezni dati odgovor, ukoliko želite da vaše javno zagovaranje bude kvalitetno urađeno.

Vaš primarni cilj je:	
Vaš sekundarni cilj je:	
Vaš plan akcije na osnovu kojega ćete zastupati društvene promjene:	
Napravite podsjetnik za provjeru koraka koje ste poduzimali tokom zagovaranja!	
Planirajte serije različitih aktivnosti koje ostvaruju vaš primarni cilj (izbjegavajte jednokratne akcije). Kratko opišite akciju:	
U kalendaru zaokružite najznačajnije datume u vašoj akciji. Koji su to datumi? Zašto?	
Da li se vaši ciljevi ostvaruju postepeno?	
Da li se vaši ciljevi ostvaruju istodobno?	

¹⁷ Spenser Džonson Alnari, “Ko je maznuo moj sir?”, Mono Manana Press, Beograd 2004., str.9.

Sretno! Nemojte se ustručavati voditi pribilješke misleći da je to znak slabosti ili nesigurnosti, naprotiv! I najbolje je loše pamćenje, ali zato papir nikada ne zaboravlja!

Lobiranje u četiri oka

Lobiranje u četiri oka, koje je veoma često, posebno u poslovnom zagovaranju, može predstavljati veliko iskušenje za vas. Susresti se sa raznim zvaničnicima, znati komunicirati na njihovom terenu i pod njihovim uvjetima je veliki izazov, ali je najučinkovitiji način zalaganja za rješenje problema. Pismo možete baciti, e-mail izbrisati, ali čovjeka pred vama ne možete "izbrisati". Na taj način lobiranje u četiri oka je vjerojatno učinkovitije nego lobiranje u pismenoj formi.

"Promisliti jedanput prije nego što daješ, dvaput nego što primiš, hiljadu puta prije nego što zahtjevaš".

Servantes

Najbolji način osobnog lobiranja je da zatražite sastanak. Od iznimne je važnosti dobro se pripremiti za takve sastanke. Nikada nemojte odlaziti na sastanak prije nego provjerite da li ste pripremili neophodan materijal, da li znate osnovne informacije o temi razgovora kao i o partneru sa kojim treba da razgovarate.

PRIJE SASTANKA:

- Počnite od toga koga ćete odrediti, tko će i zašto prisustvovati sastanku.
- Vodite računa da na pregovore ne ide veliki broj ljudi, jer sastanak ne traje vječnost i u velikoj grupi nitko neće moći valjano reći šta želite, promaći će vam poenta... (optimalan broj zagovarača, jesu dva-tri ključna predstavnika od kojih će jedan predstaviti slučaj, drugi usmjeriti temu i treći pružiti informacije o problemu za čije rješenje se zalaže).
- Voditi računa šta želite postići na sastanku na kojem zagovarate. Predvidjeti sve moguće kontraargumente i pripremiti odgovore na njih.

- Nemojte se otvoreno suprotstavljati, već sa puno dobre volje objašnjavajte zašto ste upravu.

TOKOM SASTANKA:

- Tokom sastanka pokušajte usmjeriti diskusiju ka vašem užem cilju koji ste prethodno odabrali, u onoj mjeri u kojoj je to moguće:

“Govornik treba da pazi na tri stvari: šta kaže, zatim na kom mjestu kaže i najzad na koji način to kaže.”

Ciceron

- Počnite navodeći razloge zbog kojih ste tražili ovaj sastanak, i pri tome budite puni dobre volje, odmjereni i uljudni
- Dajte pregled pitanja o kojima želite diskutirati, dajte informacije i postavljajte pitanja
- Očekujte neslaganje i sukobe, ali ne brinite, jer vi već imate svoje prethodno pripremljene reakcije na to. Neka vas sugovornici ne pokolebaju neumjesnim argumentima i irelevantnim informacijama, što se veoma često dešava.
- Ponudite alternative, sugerirajući moguće situacije i u svjetlu vaših primjera pokušajte naći rješenje.
- Prije nego zakažete sastanak potvrdite još jednom odluke do kojih ste došli tokom prethodnog sastanka, insistirajte na kompromisu i dogovorite se o tome šta treba da se desi nakon sastanka.

POSLIJE SASTANKA:

- Obavezno pošaljite pismo zahvale za prijem; ma kako da se sastanak završi
- U pismu ponovo navedite ključne razloge zbog kojih je sastanak održan, kao i zaključke
- Istaknite neophodnost budućih zajedničkih koraka i SRETNO!

EVALUACIJA – KAKO NAPREDOVATI U JAVNOM ZAGOVARANJU?

“Pobednici se okružuju pobednicima. Pobednik zna da je pobednik. Ne trebaju mu slabići i ulizice da obezbede hranu za njegov ego. Pobednik zna da će još ubedljivije pobeđivati uz suradnike koji mogu da drže korak s njima, ali i da ga ponečemu nauče.”¹⁸

Evaluacija je nužan element za uspešnost javnog zagovaranja. Ako jedna strategija ne donosi rezultat, dat će ga druga, sljedeća, a možda tek i neka sljedeća... sve dok ne stignete do cilja. Stoga je potrebno da što detaljnije razradite plan evaluacije, jer ćete samo tako napredovati u javnom zagovaranju. Pred vama je tabela koja vam nudi upute kako napraviti dobar evaluacijski listić, kako biste provjerili gdje i zašto griješite.

IME I PREZIME:	
ORGANIZACIJA/POLITIČKA PARTIJA/NVO:	
AKTIVNOSTI JAVNOG ZAGOVARANJA:	
Broj bodova i obrazloženje (dajte sebi skalu bodova od 1 do 5 i obrazložite ocjenu)	
Kako ocjenjujete rad organizacije u obavljanju određene aktivnosti?	
Kako ocjenjujete rad osobe ili vas samih u obavljanju precizirane aktivnosti?	
Kako ocjenjujete rad vaših partnera u obavljanju određene aktivnosti?	
Kako ocjenjujete reklamnu kampanju javnog zagovaranja?	
Kako ocjenjujete uspešnost ostvarivanja primarnih ciljeva? (onih koji ste prethodno odredili)	
Kako ocjenjujete uspešnost ostvarivanja sekundarnih ciljeva?	

¹⁸ Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manjana, Beograd 2005, str. 141.

EVALUACIJSKA TABELA ZA AKTIVNOSTI

IME I PREZIME:	
ORGANIZACIJA/POLITIČKA PARTIJA/NVO:	
AKTIVNOSTI JAVNOG ZAGOVARANJA:	
Broj bodova i obrazloženje (dajte sebi skalu bodova od 1 do 5 i obrazložite ocjenu)	
Da li vaše aktivnosti teku po planu ili nailazite na prepreke?	
Ako postoje prepreke, nabrojte ih:	
Na koji način možete ubrzati ostvarivanje primarnih i sekundarnih ciljeva?	
Kako bi veća medijska promocija vaših aktivnosti i koalicija sa novim partnerima utjecala na trenutni tok odvijanja aktivnosti?	
Da li je tok odvijanja aktivnosti utjecao na promjenu vaših primarnih i sekundarnih ciljeva?	
Da li se vaši ciljevi ostvaruju djelimično, potpuno ili nikako?	
Da li je došlo do promjena u politici s obzirom na preblem koji ste rješavali?	
Da li su ostvareni ciljevi izazvali željene efekte?	

Za svaki negativan odgovor ponudite obrazloženje!

Želim postići cilj, ali mi uvijek nešto promakne. Želim biti uspješna, ali mi nitko ne kaže gdje griješim!

Ja znam koji mi je cilj. Uvijek provjeravam korak po korak aktivnosti u ostvarenju cilja i zapisujem zapažanja. A ti? Nađi sposobne, a ne ulizice koji će ti hraniti ego i bićeš uspješan!

3.3. PODIZANJE JAVNE SVIJEŠTI O PITANJIMA KOJA ZAGOVARATE

“Radi i nastoj da te vide gde radiš. Predmeti ne vrede za ono što su, već za ono, kakvi nam se čine da su. Imati vrednost i nju umeti pokazati, znači imati dvostruku vrednost. Što se ne vidi, to je kao i da ga nema. Ni sama se pravda ne štuje, ali ne izgleda kao pravda. Mnogo je veći broj onih koji su se prevarili, nego onih koji su bili i ostali uviđavni. Prevara prevlađuje zato, jer se o stvarima sudi po njihovoj spoljašnosti; a mnoge su daleko drugačije od onoga što nam se čini da su. Ugodan vanjski oblik najbolja je preporuka za unutrašnju savršenost.”

Gracijan

Kako da uvjerite ljude da glasaju za ideje vaše političke partije? Kako da utječete na svijest birača da vjeruju baš vama? Podizanje javne svijesti o problemima **za čija rješenja zagovarate je prvi korak u vašoj kampanji.**

“Čuvaj se da ne stupiš tamo, gde treba da se ispuni velika praznina, a učiniš li to ipak, onda moraš da

budeš uveren da ćeš nadmašiti onoga koji je pred tobom tamo bio; da bi njemu bio ravan, nužno je da budeš dva puta od njega vredniji. Koliko je god pametno brinuti se da nas opet požele onda kad na naše mesto dođe naš naslednik, isto je toliko mudro čuvati se, da prema svom predšasniku ne izgledamo bez svetlosti. Teško je ispuniti takvu veliku prazninu, jer se uvek čini da je bolje ono što je prošlo. Nije dosta da budeš samo ravan onome za kojim si došao, jer je on prvi došao u položaj da se o njemu dobro misli. Zato, da bi ga istisnuli iz tog položaja, moramo u svoj rad da unesemo još kakvu vrlinu koje on nije unosio u svoj rad. (Gracijan)”¹⁹

Zato smislite najbolji način da ukažete na sve propuste koje su do vašeg angažmana bili prisutni na poljima za koja zagovarate. A dok budete smišljali kako da senzibilizirate javnost za problem, zapamtite: vas gledaju i slušaju svi: kućanice, djevojke, mlade, stare, zaposlene, napuštene...vas praktično gledaju i slušaju svi. Šta to znači? To znači da vaša strategija mora biti ili univerzalna ili da morate imati različite strategije za podizanje javne svijesti.

¹⁹ Ibid. str. 132-133.

*“Strategija se ne ogleda u čvrstom
i snažnom udaranju, već u promišljenom.”*

Balzak

*Dobar zagovarač vješto smišlja kako da ukaže
na propuste u rješavanju problema kojim je
odlučio da se bavi.*

4. JAVNI NASTUPI I MEDIJI

**DOBAR GOVORNIK IMA
ORIGINALNA RAZMIŠLJANJA I
IDEJE**

*“Mi ne možemo da učinimo
da kiša padne, ali se možemo
pobrinuti da ona padne na
pripremljenu zemlju.”*

Henri Nuven

4.1. UTJECAJ JAVNIH NASTUPA NA POLITIČKI REJTING NEVLADINIH ORGANIZACIJA I POLITIČKIH PARTIJA

“Optimizam povlači za sobom i sklonost ka samoobmanjivanju, verovanje da zahvaljujući svojim sposobnostima možemo savladati prepreke koje bi inače trebalo da su nesavladive. A upravo je to potrebno da bi se napravio neki podvig.”

H. Makej

Javni nastupi su, moglo bi se reći, od presudnog značaja za sve aktere društvenog života. Kažu što se ne zabilježi, kao da se i ne dogodi. Dakle, javnost treba biti informirana o svim naporima koje ulažete u rješenje problema, svaku akciju koju sprovodite, ali javnost ne može, ne smije i ne treba bilo kako da prima te informacije. Koliko je veoma važno javno nastupati i prezentirati rad, toliko je, ako ne i još važnije znati kako javno nastupati, jer je nastup dvostruki mač. Dakle, možete pridobiti sve simpatije vašim nastupima, ali i ostati bez njih. Do vas je! Govorite iskreno, ne ustručavajte se reći i ono što vam ne ide u prilog (bolje vi, nego vaši konkurenti!), ne ističite samo sebe u prvi plan, jer: *“Niko ko je krenuo ni od čega, a završio s nečim, nije to postigao sam. Nekada davno, neko je u vama prepoznao kvalitet, koji ga je naveo da vam pomogne. Šta bi taj neko danas mislio o vama? Budite iskreni. Ako vas je uspeh promenio, vreme je da se vratite korenima. Sva materijalna blaga, koja posedujete mogu otići kao što su i došla. Bolje se držati blaga sa kojima ste krenuli – kvaliteta zbog kojega su drugi verovali u vas. Ostanite u vezi sa svojim mentorima. Ako izgubite kontakt s njima, velike su šanse da ćete izgubiti kontakt i s onim što vas je dovelo do današnjeg uspeha.”*²⁰

Dakle, nemojte biti razmetljivi; ali ostavite utisak. Ne zaboravite, kada idete u neku lokalnu zajednicu, obavezno se informirajte o najbitnijim temama. Šta su uspjesi, a šta nedostaci te zajednice, kako vidite vašu ulogu “tamo”, šta konkretno možete učiniti za njih (budite realni), ne koristite generelizirajuće fraze, vodite računa da vas gledaju i slušaju najrazličitiji ljudi ... Vaš uspjeh ovisi o vašim javnim nastupima. Vratimo se opet nenadmašenom Harviju Makeju, koji u knjizi “Kako plivati sa ajkulama”, nudi 11 najboljih koraka kako da osvojite publiku: *“...Ne postoje*

²⁰ Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manana, Beograd 2005, str. 212

dve iste publike. Ali ako odgovorite na ovih jedanaest pitanja, moći ćete da prilagodite materijal interesovanjima svake publike, i garantujem vam da ćete ih osvojiti. Drugo rješenje se krije u sloganu Vander Zandena: “Ako sumnjate u ideju večnosti, izađite pet minuta pred publiku.”

“JEDANAEST KORAKA KAKO DA OSVOJITE PUBLIKU:

1. Zašto me je grupa pozvala da održim govor? (navedi razlog)
2. Šta je svrha grupe?
3. Koje su glavne odluke grupe? (profesionalne, socijalne, demografske, stepen u karijeri i sl.)
4. Ko se nedavno obraćao grupi? Kako su ga prihvatili? Mogu li doći do kopija njihovih zapažanja?
5. Ko su najuspešniji govornici koji su se obraćali grupi u skorijoj prošlosti?
6. Šta ih je učinilo uspešnim?
7. Ko su lideri u grupi? Ko će od njih biti prisutan? Kako da dođem do njih?
8. Ko će me upoznati s njima?
9. Da li se od mene očekuje da odgovaram na pitanja? Koja ključna pitanja mogu da očekujem? Kojih nezgodnih tema treba da se pazim?
10. Koje će poruke zaista ostaviti traga na ovoj grupi? Treba li da im podelim nekakav materijal (grafikone, analize i slično)?
11. Ko je moj “insajder” u grupi, koji će mi pomoći u razvoju govora i dobijanju odgovarajuće reakcije?”²¹

Pripreme za javni nastup definitivno mogu da počnu.

---

²¹ Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manana, Beograd 2005, str. 156

4.2. JAVNI NASTUP I IZBORI

“Postoje dva trenutka u životu kada ste potpuno sami: neposredno pred smrt i neposredno pred govor.”

H. Makej

Izbori su najveće marketinško polje: unosan biznis. Pobjeđuje onaj tko bolje proda proizvod. Proizvod su vaše ideje i političke platforme. Vi prodajete ljudima motive da vjeruju. Kome? Vama! *“Pri tome poziv upućujete stotinama rezervisanih ljudi, koji najčešće ne znaju ništa o vama i nemaju nikakav razlog da vam vjeruju.”*²²

4.3. JAVNI NASTUPI PRILAGOĐENI POSEBNIM CILJNIM GRUPAMA (kako nastupiti pred radnicima, intelektualcima, novinarima, domaćicama...)

Već je prethodno naglašeno da govorite uvijek za neku drugu priliku, neke druge ljude koji očekuju da kažete ono što njima najviše godi. U prostoriji u kojoj sjedi stotinjak žena, a vi ne znate njihovo porijeklo, imovinsko stanje, stepen obrazovanja, nikada ne počinjete obraćanje sa: “Moje ime je Sanja V. i obraćam vam se u ime “Praksi”, političke partije u kojoj je najveći broj članica fakultetski obrazovano, što čini našu partiju jakom i stabilnom.” Zašto? Zato što odmah isključujete iz vašeg kruga one koje to nisu. A vi ne želite da za vas glasaju samo neke žene, a druge ne. Dakle, uputite lijepu riječ za sve prisutne u prostoriji, a da biste to učinili neophodno je da se prethodno informirate, o njima.

“Naučio sam ono što većina dobrih govornika već zna: možda ste potpuno sami dok govorite, ali ne morate biti sami dok se spremate za govor.”

H. Makej

²² Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manana, Beograd 2005, str. 212

4.4. DRESS CODE I JAVNI NASTUPI

Nerijetko u želji da izgledamo što ljepše obučemo ono što za tu priliku nikako ne bismo smjeli, ili još gore stavimo na odjeću nešto što je potpuno neprilagođeno ambijentu i publici. Idete u studio gdje imate zakazan termin? Obukli ste plavu haljinu i stavili ogroman lanac koji sija. Ne, ne, ne! Kamera “ne voli” plavu boju, a sav taj sjaj bljeska po vašem licu i ostavlja utisak koji zasigurno ne želite. Ljeto je, vruće vam, a ne možete obući čarape jer vam je vruće. Dobro, ponesite ih onda i obucite u studiju; ali bosu nipošto ne ulazite u prostoriju

za sastanke. Namazali ste lice svojom omiljenom punomasnom kremom, prija vam, koža je gipka. Odlično, a sada je izbrišite i stavite malo mat pudera i rumenila. U sali ste! Šta obući? Gledate u svoju omiljenu crnu haljinu sa čipkom, želite je obući. E, ne može ako idete u neku sportsku dvoranu, ako se obraćate ljudima ukoliko razgovarate sa ...Vi se oblačite za njih, želite pridobiti njihove simpatije; stoga će vaše čipkaste haljine čekati neku zgodnu priliku. Koktel je zabava koja počinje najranije u 17.00 sati! Vaša omiljena sjena za oči je zelena, ističe vaše oči, ali ne, nećete je staviti za vaše obraćanje na nekom skupu na trgu usred podneva.

Evo jedne anegdote koju opisuje Harvi Makej:

“Biznismen iz Mineapolisa otišao je za Božić u Vaikiki. Nije se micao s plaže po ceo dan i dobio je savršenu boju – od vrata naniže. Ni jedan jedini zrak sunca nije mu dopro do lica, pošto ga je od jutarnjih do večernjih časova krio ispod šešira. Naravno, njegovim prijateljima ništa nije bilo jasno, ali se nisu usuđivali da ga bilo šta pitaju, sluteći da je reč o nekom medicinskom problemu koji mu nije dozvoljavao da izlaže lice. Konačno, jedan poznanik ga upita za razlog. Biznismen se nasmeja i reče: “Ko, ja? Problem s kožom? Daleko bilo. Sledeće nedelje idem na razgovor sa vlastima, planiram da im tražim velike subvencije, pa ne bih da me uhvate sa preplanulim licem.”²³

²³ Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manana, Beograd 2005, str. 10

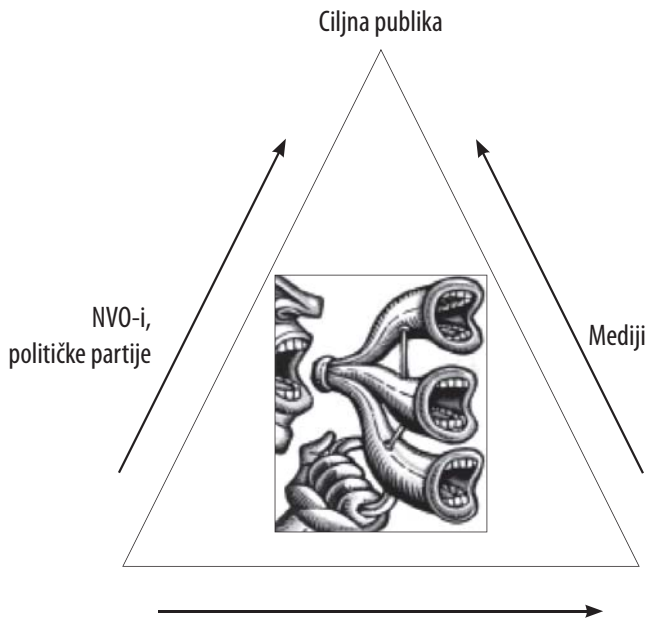
4.5. MEDIJSKI NASTUP “ZA I PROTIV”

“Obično se isplati kada dobro izgledate, ali ponekad se mnogo više isplati ako izgledate loše.”

H. Makej

MEDIJI I JAVNO ZAGOVARANJE

Mediji, bilo printani ili elektronski vrše utjecaj na društvo. Mediji su iznimno značajan i nezaobilazan korak svakog javnog zagovaranja. Oni omogućavaju da vaša ideja dođe do šire javnosti, a potrebno je znati kako ih pravilno koristiti, jer jednakom snagom kojom mediji mogu da pomognu ostvarenju vašeg cilja, zbog najmanje greške, mogu da postanu kobni. Stoga je veoma važno znati kako pravilno koristiti medije.

Novinari obično nisu zainteresirani za nesređene informacije. Ono što novine interesira jeste vijest ili priča, ali, skandali, konflikti ili kritike, jesu pak najprivlačniji. Zanimljiva priča treba biti pozitivno orijentirana i nositi snažnu poruku. Izbor teme koju nudite medijima mora biti u formi "teme dana" jer zastarjele informacije neće objaviti ni jedne novine, ni jedna TV kuća.

DA BISTE USPJEŠNO ISKORISTILI MEDIJE ZA PROMOCIJU PROBLEMA NA KOJEM RADITE MORATE:

1. PAŽLJIVO NAUČITI NAJBITNIJE INFORMACIJE O PRIRODI MEDIJA

Uputite par telefonskih poziva, posjetite biblioteku, saznajte tko obično izvještava ili piše o problemu o kojem želite govoriti. Uočite koji mediji pridaju više pažnje ovim pitanjima (TV, radio, štampa). Korisno je i identificirati novinara koji piše o temama koje se tiču pitanja koje vi želite prezentirati.

2. PRISTUPITI MEDIJIMA

Mediji dnevno primaju hrpe informacija i prijedloga za priče koje ljudi žele prezentirati široj javnosti. Zbog toga, ako želite da mediji napišu ili prezentiraju nešto o stvarima koje zagovarate, informacija koju prezentirate mora biti značajna, interesantna i nova; mora se isticati i zavređivati da bude na vijestima.

3. PRIPREMITI MATERIJALE O PROBLEMU

Korisno je imati pripremljen set materijala koji u svakom momentu možete poslati reporterima. Materijali koje ste dobili od državnih izvora mogu također biti od pomoći. Prirodno, ove informacije trebaju biti dopunjene prikupljenim činjenicama i podacima kad god je to moguće.

4. NEPOKOLEBLJIVO PRECIZNO PREDSTAVITI PROBLEM

Način na koji predstavite stvar koju zagovarate je ključan da bi daljnji naponi pri zagovaranju bili uspješni. Mediji podržavaju koncepte koji aludiraju na: zdravlje, slobodu, zdrav razum i legitimnost, a uglavnom ne vole: ekstremizam, zastrašivanje, nelegitimnost. Način na koji prezentirate problem na kome radite odredit će tko će se pridružiti vašem naporu. Govorite u ime "građana", "javnosti", "zajednice", a ne u ime "onih koji

podržavaju vaše akcije i djelovanje". Predstavite se kao neko ko zastupa zajednicu, a ne posebnu društvenu grupu.

5. PRIPREMITI NOVOSTI ZA MEDIJE

Uobičajeni način predstavljanja vaše priče medijima je izdavanje *saopćenja* za štampu. To je kratak dokument koji šaljete novinarima koji vaše informacije i teme predstavljaju u obliku koji mediji mogu iskoristiti. U idealnom slučaju trebalo bi biti moguće da se vaše saopćenje za štampu emitira ili štampa bez problema. Prema tome, ova saopćenja treba pisati kao da se radi o novinskoj priči.

Vijesti koje šaljete medijima moraju biti kratke i jasno odslikavati događaj, postignuće ili napor. Krenite od uzbudljivog sažetka priče i ponudite im prvo novosti. Idealno, u prva dva paragrafa trebate odgovoriti na pitanja: tko, šta, kada, gdje, zašto i kako. Najvažniji dio i najbitnije informacije treba dati na početku kao temelj za ostatak priče. Na taj način urednici mogu vaše vijesti skratiti sa kraja, a da se ne gubi kontrola nad datim informacijama. Urednik će prilikom letimičnog pregleda ovako strukturirane vijesti lakše procijeniti i reći da li je zainteresiran ili ne za objavljivanje takve vijesti. Pokušajte informaciji koju plasirate dati ljudsku dimenziju, ponudite im neki citat ili opišite lično iskustvo. Eventualne šire informacije pružite u dodatnim pasusima, ali ne zaboravite da saopćenje ne bi trebalo biti duže od jedne strane. Konačno, osigurajte da vam se saopćenje završava s detaljima o kontakt osobi u slučaju da budu trebala dodatna pojašnjenja. To je također i dobar način da se naznači da postoji osoba s kojom se može napraviti intervju.

Pri pisanju saopćenja za štampu ne zaboravite još nekoliko važnih stvari:

- stavite datum i kontakt vaše organizacije odmah ispod naslova vijesti;
- koristite uvodni paragraf, napisan podebljanim slovima i centriran, koji sumira sadržaj novosti;

- kratko govorite; napravite tačnu priču potkrijepljenu činjenicama. Iščitajte je više puta dok ne bude savršena.
- koristite interesantne obrate koje čitaoca tjeraju da čita dalje

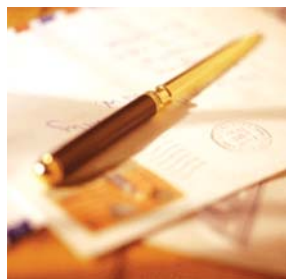
6. "PRODATI" PRIČU

Ne morate čekati da reporteri dođu k vama. Ako imate važnu informaciju nazovite reportera i ponudite mu priču. Pitajte da li zovete u pravo vrijeme i da li je bolje da se javite poslije. Predstavite se i objasnite zašto je priča ili informacija zbog koje zovete interesantna i važna. Ako im obećate nešto dostaviti, odmah to i uradite. Ovo je moment "prodaje" pa nemojte biti skromni.

SASTANAK

Ponekad je korisno sastati se sa redakcijskim/uredničkim kolegijem koji određuje uređivačku politiku i pitanja koja će medij pokrivati pri svom djelovanju kako biste bolje objasnili što zagovarate.

PISMO UREDNIKU

Pismo uredniku je još jedan od načina da podijelite svoje mišljenje s ostalima. Rubrika "**Pisma uredniku**" je jedna od najčitanijih rubrika u novinama. Ta rubrika pokušava, i obično uspijeva, da reflektira raspoloženje čitatelja ili da prikaže debatu koja se vodi unutar zajednice. Identificirajte radio ili TV program koji mogu biti zainteresirani da prezentiraju pitanja na kojima radite. Razmislite o publici ka kojoj je pismo usmjereno. Pošaljite uvodno pismo i upoznajte ih sa Vašom organizacijom i pitanjima kojima se bavi. Nakon uvodnog pisma uputite telefonski poziv, a ukoliko reagirate na neki novinski članak objavljen o vama ili TV prilog onda argumentirajte samo na ključne aspekte teksta ili priloga zbog kojih reagirate. Nikada ne iznosite osobne dojmove o uredniku ili novinaru koji je pisao o vama. Vi reagirate na tekst, a ne na čovjeka.

INTERVJU

Intervju počinje puno prije trenutka u kojem ste nazvali novinara ili on/ona vas. Ukoliko novinari od vas traže intervju, raspitajte se što je tema razgovora, koga su već kontaktirali, koje dokumente posjeduju, kada će biti emitiranje, koju su vama ulogu namijenili...Dogovorite za vrijeme i okončajte razgovor. Ne pomišljajte na davanje odgovora sve dok niste posve spremni i sigurni da znate sve o temi. Za vas svrha intervjuja nije da samo odgovarate na novinarska pitanja. Vi imate cilj - iznošenje suštine problema kojim se bavite. Nemojte to nikad zaboraviti!

4.6. JAVNI NASTUPI I RAZLIČITI TIPOVI MEDIJA (elektronski i štampani)

21. stoljeće okarakterizirano je kao stoljeće ekonomskog i tehničkog razvitka, koji su izmijenili i društvene odnose modernog doba, stvarajući tako uvjete za formiranje globalnog društva, sastavljenog od manjih lokalnih cjelina, koje međusobno komuniciraju i surađuju. Novoostvorena suradnja utjecala je i na stvaranje potrebe za sistemskim monitoringom svih procesa koji povezuju lokalne cjeline, za jasnim i objektivnim prenosom informacija, a tu ulogu svakako imaju mediji, i to: elektronski, printani i vizuelni. Mediji su iznimno moćno oružje, koji, ako zapadnu u pogrešne ruke mogu biti zloupotrebjeni, a posljedice zloupotrebe mogu ići sve dotle da naruše demokratičnost društva, te time ozbiljno poljuljaju one najfinije, ali ujedno i najosjetljivije temelje društva. Posebno ću, u navedenom kontekstu, obratiti pažnju na TV medije, s obzirom da je njihov domet izuzetno velik. Tako da, ako se dozvoli protok dezinformacija, šovinističkih i rasističkih poruka, jezika mržnje i govora ulice, javnosti će takvi stavovi i način komunikacije, kontinuiranim procesom njihove

medijske promocije postati prihvatljivi. Istina, svaka demokratski uređena država mora imati i regulatorno tijelo za komunikacije, koje bi trebalo da kažnjava sve navedene negativne primjere kulture komuniciranja i ophođenja, ali veoma često smo svjedoci da, posebno u BiH, kršenja kulture komuniciranja ostaju nekažnjena. Dakle, iako bi mediji trebali jasno i precizno da prenose informacije, da ne budu pristrasni, greške se dešavaju, a svaki put kada nema reakcije nadležne institucije na grešku, “greška” u javnosti postane opšteprihvaćni model po kome je dozvoljeno, pa čak i poželjno, komunicirati. Naravno, potrebno je napraviti veliku **razliku između sankcije i cenzure**. Svaki posao za sobom nosi obavezu, ali i odgovornost, pa tako i posao novinara. Obaveze i odgovornosti su dvojak funkcionalni sistem, a ako se naruši njegov balans, potrebno je snositi posljedice. **Sankcija** mora nastati kada dođe do korištenje medijskog prostora za promociju osobnih, ili uvjerenja grupe, a koja raspiruju mržnju, netrpeljivost, vrijeđanje na račun ugrožene grupe, ali sankcija nikako ne znači zabranu govorenja o određenoj temi. Sloboda govora ima svoje granice, a te granice su vrijeđanja i osporavanja prava drugih. **Cenzura**, kao politika države, je opasna za svaku demokratski uređenu zemlju. Ukoliko vladajuća politička scena u jednoj državi dobije legalno pravo cenzure svih tema koje oni smatraju nepoželjnim za društvo,

onda se ne radi o sankciji, nego o ozbiljnom kršenju demokratskih temelja jedne zemlje. No, ograničenje slobode govora ni na koji način ne znači “cenzura na dijelu” već uvođenje uljudnog obrasca komuniciranja u kojem se neistomišljenik rešpektira. O tome govori i čl. 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima.

Član 10. - Sloboda izražavanja

a) Svako ima pravo na slobodu izražavanja. Ovo pravo uključuje slobodu mišljenja i slobodu primanja i prenošenja informacija i ideja, bez miješanja javne vlasti i bez obzira na granice. Ovaj članak ne sprječava države da zahtijevaju dozvole za rad od radio, televizijskih i filmskih kompanija.

b) Ostvarivanje ovih sloboda, budući da uključuje obveze i odgovornosti, može podlijegati takvim formalnostima, uvjetima, ograničenjima ili sankcijama

predviđenim zakonom i koje neophodne u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, teritorijalnog integriteta ili javne sigurnosti, sprječavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja i morala, ugleda ili prava drugih, sprječavanja širenja povjerljivih informacija ili u interesu očuvanja autoriteta i nepristranosti sudstva.

Analizirajući programe bh. televizija, ali i podatke Regulatorne agencije za komunikacije u BiH, nameće se značajan paradoks. Jezika mržnje, posebno u TV medijima ima na pretek, a sankcija zanemarljivi broj. Međutim, ukoliko želite dobar javni nastup u elektronskim medijima, ne znači da je dovoljno samo da izbjegavate vrijeđanje i govor mržnje. Da bi imali dobar javni nastup u TV emisijama ne znači da je dovoljno izbjegavati jezik mržnje i ulice. Za dobar javni nastup u medijima potrebno je da budete korektniji od novinara. Dakle, ako se i desi da novinar postavlja pitanja koja nisu u vezi sa temom zbog koje vas je pozvao u emisiju, ako se desi da su pitanja ustvari konstatacije zasnovane na osobnom stavu novinara, vi imate sasvim dovoljan razlog da na uljudan način prekinete njegovu neprofesionalnost i vratite tok emisije na razlog zbog kojega ste došli.

Ukoliko u emisiji ima više gostiju, obratite pažnju da nikada ne prekidate govor vašeg sagovornika/ice, iako vam se možda čini da bi pitanje koje bi postavili u tom trenutku, u potpunosti dokazalo da ste upravu. Dobar govornik za svaki javni nastup pred sobom ima papir i olovku te tijekom emisije **zapisuje** najvažnije poente, pa i pitanja, da ništa **ne zaboravi**. Ova tehnika se koristi i u debati i zove se “flowsheeting”. Sačekajte vaše pravo riječi, a s obzirom da ste sve poente zapisali, nema rizika da možete zaboraviti ključne aspekte u vašem govoru. Vođenje bilješki je vještina koja se s vremenom usavršava, a za početak, najjednostavnije je da papir pred vama podijelite u onoliko rubrika koliko gostiju ima u emisiji i da za svakog od njih upisujete najvažnije aspekte izlaganja u “njegovu kolonu”.

Ukoliko gostujete u emisiji u kojoj sasvim privatno poznajete osobu koja je gošća, ili voditelja, to za gledaoce nije važno. Persiranje je obavezno jer vas legitimira kao manje ili više uljudnu osobu. U govorima iznosite isključivo dokaze i provjerljive informacije, a iznošenje izvora informacije, poštedit će vas komentara: “to nije tačno!” ili “izmišljate”. Da biste pronašli dokaze, potrebno je da istražujete. Što više dokaza, vaš govor je struktuiraniji, jasniji, i svakako – uvjerljiviji! Veoma je važno

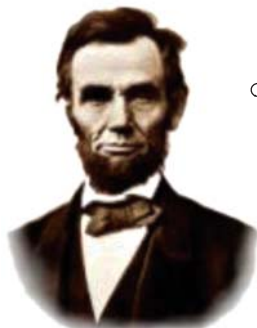
kako govorite u medijima jer mediji imaju čudesnu moć na ljude. U BiH je iznimno važno znati odmjereno govoriti. Kada je Demosten govorio oni koji su ga slušali govorili bi “kako je dobar govornik”, ali kada je Alkibijad govorio, isti slušaoci bi rekli “Krenimo u rat, rat”. Budite Demosten!

RADIO

Bez obzira na veliku sličnost sa javnim nastupom na televiziji, postoje velike razlike u javnom nastupu putem radija. Najčešće je prva asocijacija nastup putem radija da je to mnogo lakše, jer nema kamera koje stalno prate svaki naš korak, ali razmislite još jednom... Vaš cilj je da budete što uvjerljiviji i da pridobijete podršku.

Kada želimo da budemo uvjerljivi, onda osim dobre strukture govora, veliku pažnju pridajemo kako fizičkom izgledu, a ponajviše gestikulaciji i mimici. Dakle, TV mediji u odnosu na radio, ipak vam nude jednu neizmjernu prednost, a samo na vama je da li ćete je iskoristiti. Javnim nastupom putem radija oslanjate se samo na informacije koje iznosite i na promjenu intonacije, koja vam omogućava naglašavanje važnog. Stoga, za svaki javni nastup potrebno je pripremiti dokazni materijal, ali i za radijski nastup je to neophodno!

Svi njegovi govornički naporu su uloženi u praktičnu svrhu. On nikada nije govorio samo da bi ga slušali.

Abraham Linkoln

INTERNET

Razvitkom modernih tehnologija, došlo je i do usavršavanja najveće globalne mreže u svijetu – interneta. Od prvobitne vojne namjene, danas su se mogućnosti interneta usavršile do zapanjujuće mjere. Internet je

jedan od najvećih medija, a mogućnost monitoringa svih sadržaja na internetu gotovo da je nemoguća. Međutim, kada govorimo o javnom nastupu i kulturi komuniciranja, u okvirima interneta, onda je i najvažnije govoriti o kulturi komuniciranja na forumima. Ukoliko želite da prezentirate vaše stavove i mišljenja na forumu, bez obzira što se krijete iza šifre, trebate znati da pravila uljudnog komuniciranja ovdje ne gube na snazi. Dakle, ukoliko želite nekome da oponirate, nemojte to činiti tako što ćete mu se obraćati na personalnoj ravni, već samo na osnovu dokazima potkrepljenih tvrdnji, jer ćete tako izbjeći mogućnost pravljenja argumenta ad hominem. Forumi jesu mjesta na kojima možete slobodno i otvoreno iznositi stavove o svim temama, ali to nikako ne bi smjelo značiti i na svaki mogući način. Vaša uljudnost se najlakše testira onda kada vaša sloboda nije ograničena. Naravno da ne postoje vrste kulture dijaloga, ali postoje vrste javnih nastupa u kojima primjenjujete kulturu komuniciranja.

Želim vam mnogo sreće u savladavanju vještina komuniciranja. Za kraj, evo nekoliko primjera ispravnog i pogrešnog dijaloga kako u poslovnoj komunikaciji, tako i općenito:

Pogrešno: "Sada kada ti je rečeno, nemoj dopustiti da ti se to desi opet."

Pogrešno: "Ili se brzo usavrši u tome, inače...."

Ispravno: "Znam da mogu računati na tebe."

Ispravno: "Znam da ćeš postati vještiji u obavljanju tog posla – samo nastavi da vježbaš."

Zoka nikada ne kaže: "Morate da radite puno da biste mogli ovdje da radite". Umjesto toga, on im govori nešto poput ovog: "Ako pokušate da obavite još nekoliko poziva, možete računati na povećanje plate."

Pogrešno: "Gospođo Eli, vi ste dobra radnica."

Pogrešno: "Nikola, vi ste najbolji računovođa kojeg imamo."

Pogrešno: "Vi ste vrlo lijepi."

Pogrešno: "Vi ste stvarno baš moćni kada živite na tako visokoj nozi."

Ispravno: "Gospođo Eli, tekst koji ste nedavno otkucali je stvarno izvanredan."

Ispravno: "Nikola, vaš izvještaj je bio najbolji o svih prošlog mjeseca."

Ispravno: "Vi stvarno imate lijepe oči."

Ispravno: "Vi stvarno imate lijepu kuću."

4.7. NASTUP U ŠTAMPANIM MEDIJIMA (izjava za štampu, intervju, komentar u novinama, reakcije čitalaca)

Štampani mediji baštine mnogo dužu tradiciju od elektronskih, a neki analitičari 21. stoljeće smatraju krajem njihove povijesti postojanja, zbog napretka novih tehnologija, posebno interneta. Ipak, u bh. društvu štampani mediji još uvijek imaju veliku važnost, te je i o ovoj vrsti nastupa potrebno znati nekoliko dodatnih pravila. Postoje različite vrste štampanih medija: dnevna, sedmična i mjesečna štampa, žuta štampa, itd., a samim tim i različita pravila javnog nastupa.

Ukoliko dajete **izjavu za štampu**, prvo i osnovno pravilo je da se informirate o kojoj temi treba da govorite, ali i za koje novine. Naravno da vas u tabloidu neće pitati, recimo: “Šta mislite o položaju žena u afričkim zemljama”, ali je potrebno znati da li su to novine koje se prodaju samo u jednoj lokalnoj zajednici, entitetu, ili na području cijele države. Svakim govorom vi trebate da pridobijete publiku, a informiranjem o strukturi novina, dobićete odgovore na koga trebate usmjeriti govor. Izjava za štampu ne smije biti duga, što znači da imate malo vremena da iznesete sve što želite. Najvažnije je da vaš govor bude strukturiran i jasan, jer ćete time izbjeći nelogičnosti. S obzirom da će svaka vaša riječ biti odštampana, dobro pazite, zato što greške koje nastaju kao omaške u govoru, ne zvuče toliko strašno, ali ukoliko ih zapišete... Stoga je potrebno mnogo dokaza i informacija o temi za koju dajete izjavu, da bi se nelogičnosti i omaške sveli na minimalnu mogućnost nastanka.

Intervju je drugi najčešći oblik javnog nastupa u medijima. Intervju može biti veoma koristan, ukoliko ga ispravno koristite. Prvi korak koji morate uraditi jeste da saznate o kakvoj se vrsti intervjuja radi, kako bi mogli početi sa pripremom. Uzmite papir i olovku i izdvojite sva pitanja koja ne biste željeli da vam novinar postavi za vrijeme intervjuja. Kada pronađete dovoljno uvjerljive i dobre odgovore na sve njih – spremni ste za intervju!

Komentar u novinama je treći najzastupljeniji oblik javnog nastupa u štampanim medijima. Ovo je i najzahtjevniji oblik javnog nastupa. Ukoliko nešto komentirate potrebno je prije svega da

do detalja proučite temu i sve ranije diskusije o njoj. Ukoliko napravite i najmanju grešku u komentaru, rizikujete mnogo. Kada istražite temu, napravite osnovne teze koje vaš komentar mora da sadrži. Prije nego tekst pošaljete novinarima, pokušajte pronaći koji su najslabije povezani dijelovi u komentaru i pokušajte ih učvrstiti. Ukoliko to vi ne uradite, neko drugi sigurno hoće!

Reakcija čitalaca. Ukoliko pročitate neki neprimjeren tekst o vama u novinama i imate namjeru reagirati, učinite to u sasvim drugom tonu od onog kojim je tekst o vama napisan. Ukoliko ste pročitali uvrede na osobnoj razini – NE UZVRAĆAJTE! Argumentirajte loše aspekte natpisa o vama. Međutim, kada govorimo o kulturi dijaloga u nastupima u štampanim medijima, posebno je važno istaći komentare na ranije objavljene tekstove u novinama. To je ujedno i najzahtjevniji i najodgovorniji posao javnog nastupa u medijima. Ukoliko uspijete osporiti argumente vašeg političkog neistomišljenika, vi ste na taj način napravili značajan korak u ostvarivanju cilja za koji se zalažete. Ali budite veoma oprezni! Bolje je da ne pokušavate dati komentar na ranije objavljen tekst, ukoliko niste maksimalno upoznati sa temom. Svaki vaš komentar znači da vas nužno očekuje replika, a ukoliko unaprijed želite da omalovažite njenu snagu, onda vaš komentar treba biti pripremljen sa mnoštvom dokaza, a svako oponiranje i neslaganje sa tekstom iskazano samo na račun argumenata koje autor teksta iznosi, a ne na osnovu ličnog stava, jer tada nastaje argument ad hominem, a koji je koban za svaki javni nastup. Na službenim debatnim takmičenjima upotreba takvog argumenta je strogo kažnjiva.

4.8. PRIVATNI ŽIVOT POLITIČARKI U MEDIJIMA

Politika je posao u kome samo najsnažniji, ali i najuporniji opstaju. U bh. društvu politika se smatra pretežno muškim zanimanjem i to posebno u manje razvijenim zajednicama. Sjećam se jedne emisije o položaju žena u politici i novinarki koja postavlja pitanje baki koja je cijeli svoj život provela u jednom selu u BiH, na granici sa Crnom Gorom: “Šta mislite o tome da žena bude predsjednik naše države?”, a na to baka zabrinuta i zbunjena odgovara: “Uh dijete drago, kad bi to bilo pomjerilo bi se šljeme i tjeme na kući!”

I zaista, u BiH je gotovo nažalost gotovo nemoguće nabrojati pet uspješnih političarki, što nije slučaj sa muškarcima. Političarke koje su u BiH poznate, poznatije su po svom privatnom životu, svađama sa pojedinim političarima, odjevnim kombinacijama, nego po stvarnim uspjesima. Naravno, nije ovo slučaj samo sa političarkama, već i političarima, žene u politici su medijima mnogo zanimljivija meta, ali i ranjivija.

Sjećam se napada na prvu i jedinu gradonačelnicu u BiH povodom eskalacije nasilja u glavnom gradu. Napadi su ponajmanje bili usmjereni na račun grešaka u njenom radu. Prigovori su glasili otprilike: kokoška, kvočka, ona opet ima novi kostim, ni dlaka joj se na frizuri ne pomjera, njen najnoviji nakit, koza nosata....nažalost tada niti jedno udruženje koje se bavi pitanjem žena, nije reagiralo zbog neprimjerenih komentara na račun njenog izgleda i ličnosti koji ama baš nikakve veze nisu imali sa nasiljem već osobnim resantimanom prema njoj.

Ukoliko želite da se bavite politikom, ili bilo kojim javnim poslom, vi u startu prihvatate rizik da vaš privatni život postane fokus medijskog zanimanja o vama. Naravno, s obzirom da je javni nastup proces koji sadrži brojna pravila, ne postoji nerješiv problem.

Kažu: “Nema loše reklame.”

Svako medijsko pisanje o vama shvatite samo kao reklamu, ali nemojte reagirati ni na jedan stav koji je upućen na račun vaše ličnosti, a ne na vaša djela, jer je to samoporažno. Ukoliko osjetite da mediji prelaze granicu, imate legalno pravo tužbe, koje će vas poštediti lošeg publiciteta, a ipak omogućiti da dokažete da ste upravu.

Najvažnije od svega je da imate jasno postavljen cilj i da svako javno obraćanje koristite samo za ostvarenje tog cilja, tako će i vaš privatni život medijima postati nezanimljiv, a vaši ciljevi sve bliži ka ostvarenju.

Zapamtite:

- Uvijek ima medija koji su vam naklonjeni i koji nisu. Odgovornost za njihovo neprimjereno pisanje je na njihovim plećima
- Vaš privatni život možete zaštititi davanjem odmjenjenih izjava
- Primjerenim komentarima na račun vaših kolega osiguravate prostor za sebe u kojem nema negativnih vibracija
- Učinite sve da osvojite gledaoce ili slušaoce, ali ne pretjerujte, samo im se dopadnite!

5. SAVJETI ZA POBOLJŠANJE JAVNOG NASTUPA

**DOBAR GOVORNIK JE
SKLON RACIONALIZACIJI**

“Djelotvoran govornik uvijek na početku skupa izloži posebnu svrhu i doprinos koji bi trebao da ostvari. On se uvijek na sastanku vrati na uvodnu, početnu izjavu i povezuje zaključke sa prvobitnom namjerom.”

Piter Draker

5.1. UVOD

Rekli smo već da je dobar govor onaj koji je mnogo prije nastupa pripremljen. Dobar govor je vaš put do uspjeha. Vaše retoričke vještine su vaš prvi doticaj sa drugim ljudima. Ove vještine se definitivno uče, vježbaju i nadopunjavaju. Dobar govornik, zagovarač, vođa tima bi ponajviše trebao da usavršava retoričke sposobnosti. Antički filozof Aristotel u knjizi “Retorika” opisuje tri ključna elementa uvjerljivosti govornika. Logos, ethos i pathos. Logos se odnosi na racionalnost argumenata, rezoniranje. Ethos bi bile vaše osobnosti, karakter, habitus....Pathos se odnosi na emociju koju postignete sa slušaocima tokom govora.

Pored ovoga što Aristotel uočava ne manje bitni su: govor tijela, ton i riječi kojima se obraćate. Govor tijela je veoma važan tokom nastupa. Ljudi često više pamte kako ste obučeni i kakav ste govor tijela imali nego šta ste govorili. Ton je veoma važan tokom govora. Trebate voditi računa kada ćete malo povisiti ton, kada ćete zastati, kada ćete sasvim stišati glas. Ne zaboravite gledati ravno u publiku i uvijek ponekog drugog obuhvatite pogledom, pokažite rukom na nekog u publici, nasmiješite se i vodite računa da:

- Ne držite prekrížene ruke na grudima
- Gledajte publiku
- Dlanove okrenite naprijed i otvorite ih
- Nemojte držati prekrížene noge (kao da žurite u toalet)
- Nemojte popravljati garderobu dok govorite
- Nemojte govoriti prebrzo
- Nasmiješite se povremeno publici
- Stanite na mjesto sa kojeg ćete vi biti najbolje viđeni i sa kojeg ćete vi najbolje vidjeti publiku
- Nemojte zaboraviti naglasiti šta želite govoriti

Jedini način kako da naučite dobro govoriti je da govorite i govorite i govorite i govorite, dakle da stalno vježbate. Dok vježbate govoriti ne zaboravite da dobar govor treba temeljito pripremiti. “Slaba pripremljenost pred predmetom, pronicljivom publikom, automatski sroza vaš

kredibilitet – vaš ethos. Ako ste nepripremljeni, pa čak i gore od toga, ako svojim slušaocima kažete da niste ekspert za tu temu - oni na taj način momentalno razvijaju odbojnost prema vašoj poruci, ma kako dobra ona bila.”²⁴

---

²⁴ Brajan Trejsi, “Moć govora”, Caligraf, Beograd, 2008., str. 21

5.2. KAKO ISTRAŽIVATI I POBOLJŠATI ISTRAŽIVANJE

Da biste samouvjereno govorili i zalagali se za svoje stavove, treba prethodno pažljivo istražiti sve aspekte teme o kojoj je riječ. Najsigurniji način da nećete napraviti grešku je da provjerite kako izgleda vaše znanje o problemu kroz sljedećih 10 koraka.

KAKO SPROVESTI ISTRAŽIVANJE ZA DOBRO ZAGOVARANJE I ODBRANU SLUČAJA?

NIM (NOVA ISTRAŽIVAČKA METODOLOGIJA)

1. "Osobni smisao"

Otkriti kakvo značenje ima problem za vas

2. "Pro/ Contra"

Istražiti najpovoljnije i najmanje povoljne opcije za rješavanje odabranog problema

3. "Pretpostavke"

Identificirati pretpostavke koje imaju dodir sa problemom

4. "Provjera pretpostavki"

Provjeriti "dobre i loše" identificirane pretpostavke

5. "Diskusija"

Svrstati poželjne i nepoželjne pretpostavke

6. "Projekcija"

Projicirati maksimizirane i minimizirane pretpostavke u tekstu ili situaciji

7. "Šta je realnost?"

Testirati svoje NIM ciljeve

8. "Kako problem može biti riješen - prijedlozi istraživača" Osmisliti Policy plan (prirediti pismeni prijedlog rješenja problema)

9. "Šta se postiže predloženim planom i šta će biti promijenjeno- koji su očekivani rezultati?"

Završna analiza plana

10. "Korištena literatura"

Navesti koji audio, video ili pisani materijal je korišten tokom istraživanja

Najbolji govornik je onaj čovjek koji...poučava i oduševljava, pri tome pokreće umove svojih slušalaca. **Ciceron**

ŠTA JE NIM?

1. To je okvirna metodologija za razmišljanje o životnim mogućnostima.
2. To je okvirna metodologija za identifikaciju perspektiva koje obuhvataju problem, njegovu maksimizaciju i minimizaciju.

ŠTA NIM NIJE?

1. Gotov recept ili izvor finalnog rješenja.
2. Stari skolastički tip apstraktnog učenja ili mehaničkog ponavljanja.
3. Zamjena za opće prihvaćena akademska učenja.

“Razumijevanje ljudi i njihove prirode jednostavno podrazumijeva uvažavanje ljudi, takvih kakvi oni jesu, a ne onakvih kakvim ih vi smatrate, niti onakvim kakvim biste vi željeli da oni budu!”

NIM PRETPOSTAVKE:

1. Primarno ljudsko pravo u NIM-u je pravo na izbor, i kako bi to vježbali u što većoj mjeri, morate ili otkriti ili stvoriti maksimum mogućih izbora.
2. Vi ste mnogi- Otkrijte i koristite sakrivene dijelove sebe (npr. Stavite na stranu onaj identitet, koji mislite da imate. Istražite svoje druge identitete, koje možda imate. Osjećajte se sigurno u svom egu, nećete izgubiti svoj najdraži identitet, samo ćete ga proširiti.
3. Problem i moguća rješenja problema su brojni i budite fleksibilni u svom pristupu.
4. Razmišljajte u uslovima “kao da”, “šta ako”: “Šta ako ovo jeste moguće ili je istina? “Kako bi ovaj problem izgledao ako pretpostavimo da je istinit ili lažan?”, “Koje druge perspektive su u igri?” itd.
5. Ne postoji bitno značenje “istine” ili prinude u bilo čemu: MI IH STVARAMO, i zato što ih mi stvaramo, mi ih također možemo i uništiti, ili ih sasvim promijeniti.

6. Ne postoje problemi u NIM-u! NIM samo nudi mogućnosti za kutove rješenja problema. Ako dosegnete razne mogućnosti vi ćete iskusiti “više života”. Veći problem - veća je i mogućnost istraživanja i rješavanje. Kao što znamo, debata nas ne uči crnom ili bijelom svijetu (iako suprotstavljamo stavove) već upravo da postoje različiti stavovi o nekoj stvari ili problemu koje treba znati saslušati, vidjeti, pročitati. Tek kada ih znamo MISLITI, na putu smo razumijevanja nekog pitanja ili shvatanja nekih mogućnosti rješenje problema.
7. Pitanja su mnogo važnija od odgovora, jer su svi “odgovori” mrtvi i pogrešni, a samo pitanja ih mogu očuvati živim i ispravnim, ako su data u pravom kontekstu. Također, kvalitet pitanja je mnogo važniji nego najbolji odgovor.
8. Nauka ne istražuje naprosto objektivnu stvarnost: istražuje “mape realnosti” koje je do sada stvorila.

Kvalitet pitanja je mnogo važniji nego najbolji odgovor.

Strah od javnih nastupa je jedan od najjačih stečenih strahova, ali vi kada valjano istražite temu o kojoj želite govoriti, naravno nemate strah! Zato istražujte!

Na kraju: *NE SVAĐAJTE SE NITI BRANITE SVOJU POZICIJU U TOKU NIM etičko – istraživačkog procesa, JER ZAPRAVO ODBRANOM I SVAĐOM POSTAVLJATE SEBI GRANICU.* Stoga, pokušajte generirati opcije, stvarati izbor, proširiti perspektivu glede sebe i problema.

CILJ: OTKRITI OSOBNI SMISAO KOJI PROBLEM IMA ZA VAS

Korak jedan
"Osobni smisao"

"Pogrešno je nipodaštavati druge, ali to nije glavni razlog zbog kojeg to ne treba da radite. Glavni razlog je u tome što se nipodaštavanje i udarci vraćaju poput bumeranga i povređuju onog ko ih je uputio."

AKTIVNOST: PRIČANJE PRIČA (također uz pjevanje, slikanje, uzimanje novinskih članaka itd.)

1. Ispričajte osobnu priču vezanu za problem i značenje koje priča ima za vas.
2. Istražite i pokažite biografiju istaknute ličnosti (industrijalca, naučnika, menadžera, pjevača, političara) kako bi se pokazala važnost i značenje njihove životne priče koju ona može igrati u vašem stavu prema problemu.
3. Istražite i pokažite historijske, pravne podatke (koji se također mogu razmatrati kao forma priče) kako bi se pokazalo da ih moramo biti svjesni ili da baš zbog njih moramo poduzeti neke značajne akcije povodom situacije koju istražujemo.
4. Koristiti video (filmove, dokumentarce), grafike (slike, crteže), audio (pjesme, govore) materijal, koji će demonstrirati koliko su vama lično važne već pomenute ličnosti, a u cilju povezivanja sa datim pitanjem.
5. Koristiti elemente dramatizacije (pozorište, cirkus, predstava, film, drama) kako bi se postigao cilj. Uvrstite i citate različitih priča koje se odnose na problem.
6. Podijeliti svoje viđenje i materijal (pojedinačni) sa drugim članovima grupe kako bi se došlo do *osobnog smisla* (vaše grupe).

OČEKIVANI REZULTATI:

Nabujalost osjećaja prema problemu - do efekta: "Ovo je jako važno i značajno za moju ličnost", ili "Ovo u meni stvara duboke osjećaje", "Ovo je značajan dio moje životne misije", "Ja želim biti dio rješenja problema", "Ovo nije problem naprosto u zajednici- ovo je i moj problem jer ja sam dio zajednice". Treba da navedete Misiju izjava ove vrste kako bi sami sebi ovo predočili i uvjerali se, ali i sve one koji će čitati vaš projekat.

Korak dva
"Pro/ Contra"

CILJ: ISTRAŽITI NAJPOVOLJNIJE I NAJMANJE POVOLJNE OPCIJE ZA RJEŠAVANJE ODABRANOG DEBATNOG PROBLEMA (Da li "Bolest" postoji?)

Dosegnuti jasan osjećaj istinskog postojanja problema. Pokažite sve razloge da problem uistinu postoji i da ga treba istraživati, ali podjednako i da problem ne postoji ili da barem nije toliko velik kako to može izgledati na prvi pogled (ili koliko bi vaši oponenti željeli da to istaknu). Stvoriti imaginarnu liniju na kojoj će na suprotnim polovima biti predstavljene najpovoljnije i najmanje povoljne opcije (ne)postojanja problema.

AKTIVNOST:

1. Zamislite (opišite, otpjevajte, dramatizirajte itd.) najbolji mogući "scenario" za odabrani problem. Kako bi se najdetaljnije problem mogao riješiti? Zašto?
2. Postavite si pitanje: Koje sve opcije rješenja problema podržavaju i vode ka ovakvoj - idealnoj viziji?
3. Napišite te vrijednosti prema hijerarhiji važnosti.
4. Zamislite najgori mogući scenario za odabrani problem. Šta bi sve moglo stajati na putu rješenja problema?
5. Postavite si pitanje: Koje opcije podržavaju i vode ovakvoj viziji- šta bi sve moglo prouzrokovati ovu najgoru opciju?
6. Ponovo: Napišite te opcije prema važnosti

OČEKIVANI REZULTATI:

Otkriće o tome šta može biti najbolji, a šta najteži put do rješenja problema, te do samog ishoda.

****

Osjećanje zadovoljstva koje pokazuje rješenje problema na najlakši način, te osjećanje bola koje pokazuje najteži put ka rješenju problema.

Korak tri
"Pretpostavke"

**CILJ: IDENTIFICIRATI SVE AKTERE KOJI
IMAJU DODIR SA PROBLEMOM**

AKTIVNOST:

1. Dajte kratak, ali iscrpan opis problema. Koristite neemocionalni, neosuđujući, isključivo opisni, argumentovan i racionalan jezik. Ako predstavljate neki tekst, pročitajte ga pažljivo, pokušavajući da "uhvatite" smisao problema: odbacite praznu priču i dođite do same srži.
2. Zapitajte se: Ako ovaj problem već postoji, na način na koji postoji, koje pretpostavke- ideje, do kojih ste prethodno došli, treba racionalizirati ili podržati?
3. Opišite u 3-8 rečenica u formi pozitivnog ili negativnog stava prethodno racionalizirane pretpostavke. Zašto baš te pretpostavke treba podržati?
4. Nakon identificiranja pretpostavki problema, postavite si drugo pitanje: koje su to institucije izvan pronađenih (kao standardi ljudskih prava) koje mogu utjecati na:
  - a) postojanje problema i
  - b) na rješenje problema (zašto, kako?)
5. Opišite pregled pretpostavki izvan pronađenih u 3- 8 rečenica u formi pozitivne ili negativne izjave o navedenim institucijama.
6. Zapitajte se također, koja druga stanovišta igraju ovdje ulogu (religiozna, politička, naučna, antropološka, prirodna itd.) i dajte njihov kratki opis. Obavezno za svaki! Kakvu vezu vaš odabrani problem ima sa navedenim stanovištima?
7. Napraviti listu svih NVO i VO, koje definirate kao institucije koje mogu utjecati na postojanje ili rješenje problema.

OČEKIVANI REZULTATI:

Korak četiri
"Provjera pretpostavke"

CILJ: Provjera da li su identificirane pretpostavke "dobre" ili "loše", te koje od dobivenih pretpostavki- podataka su suprotstavljeni sa vrijednostima sa kojima se istraživač slaže.

AKTIVNOST:

Smjestiti identificirane pretpostavke, kao i institucije na zamišljenu liniju (vidi korak 2) kako bi predstavljale dva suprotna pola u sistemu vrijednosti. Pretpostavke na desnoj strani se bliže najpovoljnijoj opciji rješenja problema, a one na lijevoj- najbliže su najnepovoljnijim mogućnostima rješenja problema.

OČEKIVANI REZULTATI:

Razjašnjenje željenih i neželjenih pretpostavki, identificiranje institucija koje imaju pozitivan i negativan utjecaj na rješenje problema.

Ovaj korak je nemoguće paušalno obraditi, jer za svaki stav je nužno racionalno obrazložiti poziciju.

Korak pet
"Diskusije"

CILJ: Svrstavanje poželjnih i nepoželjnih pretpostavki. Minimiziranje i maksimiziranje dobivenih vrijednosti.

AKTIVNOST:

1. Izdvojiti pretpostavku za koju smatrate da je najbliža najpovoljnijoj opciji rješenja problema.
2. Specificirajući, možete pokazati da je ta pretpostavka:
  - a) bazirana na realnosti,
  - b) logički konzistentna sa stanovištima nauke,
  - c) pragmatički efektna i sa brojnim prednostima.
3. Istu proceduru treba ponoviti i sa najnepoželjnijim pretpostavkama rješenja problema, za koje se može pokazati da nisu zasnovane na realnosti, nisu logički konzistentne sa stanovištima nauke, ili da nisu pragmatički efektne.
4. Možete koristiti bilo koju formu argumentacije (bilo kojeg poznatog formata), koju smatrate najubjedljivijom u svrstavanju poželjnih i nepoželjnih pretpostavki rješenja problema. Također, treba da preispitate sve okvire ovog problema: racionalne, interaktivne, emocionalne, umjetničke, pravne itd.
5. Sprovesti ankete, intervjue i sl. kako bi pretpostavke bile provjerene

OČEKIVANI REZULTATI:

Osjećaj da su pretpostavke naše tvorevine i da se njima može manipulirati.

Korak šest
"Projekcija"

CILJ: Projekcija maksimiziranih i minimiziranih pretpostavki u tekstu ili situaciji. Korak 6. podrazumijeva kreiranje "kad bi" svijeta i to u dva pravca: svijeta "kad bi" maksimizirane i minimizirane paradigme bile naposljetku istinite i "kad bi" sve u realnosti bilo konzistentno sa njima.

AKTIVNOST:

1. Postavite sebi pitanje: Kako bi odabrani problem izgledao kada bi bio "okružen" sa najpoželjnijim ili najnepoželjnijim pretpostavkama?
2. Opišite, slikajte, izmislite, dramaturgirajte dobre i loše verzije pretpostavki problema.
3. U slučaju prava, prepisite relevantan pravni dokument uzimajući u obzir dobru i lošu paradigmu.
4. Stvorite što je moguće više mogućih verzija (virtualna stvarnost) problema, ocrtavajući, razmatrajući spektar identificiranih i spornih pretpostavki, kroz prethodno navedene institucije za koje ste utvrdili da imaju krajnje pozitivan i krajnje negativan utjecaj na problem.

OČEKIVANI REZULTATI:

Kreiranjem nove realnosti, vi isprobavate život u njima i iskušavate iste emocije kao da ste u stvarnim životnim situacijama. To znači da sada imate mnogo veću raznolikost odgovora za odabrani problem, fleksibilniji ste i posjedujete više kontrole nad problemom, istraživanjem, realnošću.

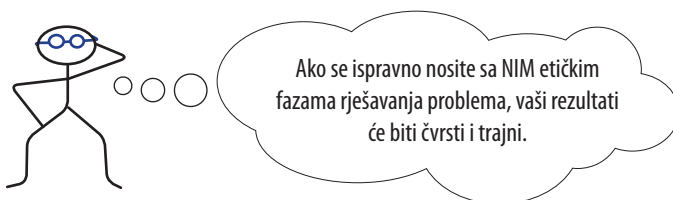
Korak sedam
"Šta je realnost"

CILJ: Testirajte svoje NIM ciljeve, npr. raspon u kojem su vaše reakcije (mentalne, socijalne, bihevioralne, intuitivne, političke, estetske itd.) prema problemu postojane i ograničene sa preferiranim vrijednostima, pretpostavkama i projekcijama.

AKTIVNOST:

1. Zamislite da ste pročitali u novinama (gledali na TV-u itd.) incident u vezi sa odabranim problemom: šta i koliko stavova i ponašanja možete povezati sa ovim događajem.
2. Zapitajte se: Znajući ono što sada znam, šta bih pomislio, osjećao, uradio itd. u vezi sa novim incidentom.
3. Nastavljate sa mišlju da nema stvari koja se može smatrati sasvim nezavisnim: svaka osoba i svaka situacija se drži kao međuovisni fenomen: u osnovi smo svi mi međuovisni. Što znači da, ako se mijenjamo u boljem ili gore smislu, ova promjena će biti reflektirana kroz našu međuovisnost: naša reakcija prema svijetu će biti drugačija i svijet će reagirati drugačije prema nama.
4. Pitajte se i provjerite, da li ste skloni utjecajima drugih i zaboravite sva vjerovanja i izbore koje ste načinili tokom NIM etičko-istraživačke procedure, ili, u suprotnom, da li su drugi ljudi koji vas okružuju pod vašim pozitivnim utjecajem.

OČEKIVANI REZULTATI:

Ukoliko, i dalje osjećate, mislite ili djelujete suprotno od poželjnog vrijednosnog sistema, reagirate neefikasno na problem itd., onda ste i dalje prvi kandidat za put natrag ka osnovama i preslušavanju već pređenih i izvedenih koraka NIM etike.

Korak osam
"Kako se problem može
riješiti –
prijedlozi istraživača"

"Policy plan je vaš plan akcije u rješenu problema!"

CILJ: Pronaći način kako da bude riješen problem

AKTIVNOST: Pronaći način da se riješi problem i to osmišljavanjem "Policy plana"

1. Razmotrite pažljivo šta je status quo!
2. Šta je to što nije dobro u trenutnoj situaciji?
3. Tko je uzročnik problema?
4. Tko može utjecati na uzročnika/e problema?
5. Tko može efikasno odigrati ulogu agenta akcije?

OČEKIVANI REZULTATI:

Stvaranje jasne slike o tome koje radnje treba preduzeti kako bi dati problem bio efikasno riješen.

Korak devet
"Šta se postiže predloženim
planom i šta će biti promijenjeno
– koji su očekivani rezultati?"

CILJ: Završna analiza plana

AKTIVNOST:

1. Uočiti i jasno predstaviti šta se postiže predloženim rješenjem problema
2. Kako će plan utjecati na problem? Kako će ga riješiti?

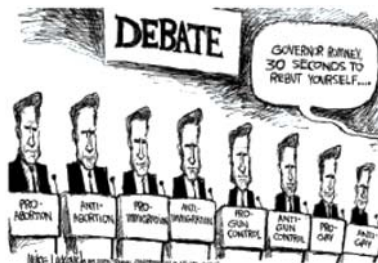
3. Koliko dugo će trajati implementacija plana?
4. Koji su subjekti uključeni u implementaciju plana?
5. Koliko će plan koštati?

OČEKIVANI REZULTATI:

Postojanje efikasnog plana u kojem su tačno definirani gore navedeni elementi.

Korak deset
"Korištena literatura"

AKTIVNOST: Navesti precizno koji pisani, audio i video materijal je korišten tokom istraživanja

OČEKIVANI REZULTATI:

Suverenost u vladanju informacijama i podacima u vezi sa problemom.

5.3. ŠTA JE BRAINSTORMING U POLITIČKIM DEBATAMA?

Razmišljanje je daleko interesantnije od spoznaje, ali manje interesantno od posmatranja.

Gete

Brainstorming bi u najkraćem bio “moždana oluja”. Brainstorming jeste oluja vaših ideja o problemu kojim se bavite. Zamislimo da

želite istražiti “Zašto je povećano maloljetničko prestupništvo u vašem gradu?” Šta postizete brainstormingom? Postavljajući pitanje ZAŠTO, vi smatrate koliko god je moguće više ZATO odgovarajući na ova pitanja. Nemojte se ustručavati zapisati i “najbesmisleniji” odgovor. Naime, nema besmislenog odgovora, zato što u svakom mogućem odgovoru leži ideja o kojoj se naknadno može razmišljati. Na osnovi ponuđenih natuknica u procesu brainstorminga vi kasnije gradite argumentaciju. Kažu da je brainstormingu “samo nebo granica”. Dakle, postavite sebi cilj, zapišete sve što vam padne na pamet u vezi sa problemom i budite sigurni da ćete u jednom trenutku iskoristiti sve što ste zapisali.

Kada biste znali da ćete se za mjesec dana naći s druge strane pregovaračkog stola, suočeni sa oponentom, kako biste se pripremili za taj susret oči u oči? Kako ćete predvidjeti strategiju koju će suprotna strana primijeniti i kako namjeravate da joj se suprotstavite? Odgovor je daleko od jednostavnog. Možda bi rešenje trebalo tražiti podsjećanjem na frazu iz školskih dana: uradi domaći zadatak. U životu je mnogo situacija koje zahtijevaju pripremu. Pregovaranje je jedna od njih. Za dobre rezultate potrebne su najintenzivnije kratkoročne i dugoročne pripreme.²⁵

²⁵ Gerard I. Nierenberg, “Umetnost pregovaranja”, II izd. PS Grmeč, Beograd, 2000. godina, str. 51

5.4. POLITIČKE DEBATE

Vještine argumentiranja, retorike, zagovaranja, ubjeđivanja i rasprave u svijetu politike ujedinjene su u sintagmu “političke debate”. Dokazati da su ciljevi i program rada konkurentske političke partije lošiji u odnosu na vašu političku partiju, zadatak je u kojem mnogi ne biraju sredstva. Ipak, to ne mora biti nužno. Ukoliko ovladate tehnikom istraživanja, zagovaranja i govorenja, vi definitivno nećete biti jedna od onih koji javno omalovažavaju konkurente. Prije političkih izbora, organizuju se brojne javne, političke debate. Nerijetko, te “debate” liče na sve osim na debatante. Zašto? Zato što možemo vidjeti otvorene smetnje sugovornika, neodgovaranje na postavljena pitanja, iznošenje isprazne priče umjesto argumenata, diskvalificiranje svih političkih kvaliteta konkurentske političke partije, nepoznavanje elementarnih načela partije koju govornik zastupa.....Za dobru političku debatu, a da biste sve navedeno izbjegli, neophodno je voditi računa o nekoliko važnih aspekata:

- Ne uslovljavajte vaš dolazak na debatu, dijalošku emisiju ili bilo koji skup isključenjem vašeg političkog neistomišljenika. Za dobrog političara nema “neodgovarajućeg sugovornika”. Dobar političar, pregovarač treba i može sa svima razgovarati. Nemogućnost ili odbijanje da razgovarate je vaš znak slabosti, jer “Rat se začinje u glavama ljudi i samo se tamo, mislim, može rješavati
- Ne učestvujte u razgovoru ukoliko nemate sve informacije
- Ne prekidajte sugovornika
- Odgovorite na pitanje direktno
- Replicirajte na ono što je sugovornik govorio, a ne govorite o sugovornikovoj ličnosti
- Umjesto fraza ponudite argumente za koje imate osiguranu potkrepu
- U zaključnoj riječi ne zaboravite se osvrnuti na sve aspekte dijaloga zaključujući u korist vaših prethodnih izlaganja
- Izbacite riječi kao što su: “Ja, moj, mene, meni”, a umjesto njih sa puno poštovanja izgovarajte “vi”
- Važnije je dobro i pažljivo slušati nego uvijek žuriti sa raspravom
- Gledajte sugovornika u oči

- Zauzmite položaj tijela koji ne omalovažava vašeg sugovornika
- Postavite pitanje sugovorniku o onome o čemu je prethodno govorio, a ne o nečemu drugom.

I ne zaboravite: vama je stalo do uspjeha, vi želite da vaša partija ili poduzeće profitiraju i zato zapamtite: “Istinski napredak u životu će odrediti samo vaši napori i vaše vrijednosti. Ne možete “gaziti preko leševa!!!”

Politikom treba da se bavi onaj koji želi da razumije bit politike, koji može da se odvoji od prizemnih želja i strasti, tko može vjerovati u ideale, tko može poštovati i uvažavati sve sugovornike, ali i sve geografske, povijesne, političke, etičke činjenice.

Hana Arendt u knjizi “Istina i laž u politici” kaže: ²⁶

Historija poznaje mnoga mračna razdoblja u kojima je javnost bivala zatamnjena, a svet postajao toliko sumnjiv da su ljudi prestajali i da pitaju za politiku kako to ne bi ugrozilo njihov životni interes i ličnu slobodu. Oni koji su u takvim vremenima živeli i u tim uslovima stasali, verovatno su uvek bili skloni prezrenju sveta i javnosti, uvek nastojeći da ih koliko je to moguće ne primećuju, ili čak da ih preskoče, kako bi doprli do njihove onostranosti – kao da je svet tek fasada iza koje ljudi mogu da se sakriju – kako bi došli do međusobnog razumevanja sa sebi jednakima ne obazirući se na svet koji stoji između njih. U takvim vremenima, ukoliko se stvari povoljno razvijaju, rađa se posebna vrsta čovječanstva.

²⁶ Hana Arendt, “Istina i laž u politici”, Filip Višnjić, Beograd, 1994., str. 5

5.5. UNAKRSNO ISPITIVANJE - CX

1. Značaj postavljanja pitanja u javnom nastupu?

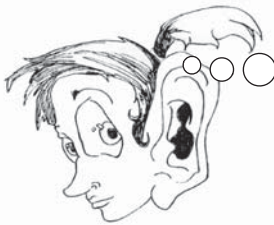
Bez obzira da li se radi o formalnoj debati ili sudskom procesu, unakrsno ispitivanje (u daljem tekstu CX) uvijek ima istu namjenu. Ono daje mogućnost da se slučaj razvije u dva pravca. Prvo, postizući priznanja suprotne strane, koja su od koristi za vaš slučaj (tezu, stav, tvrdnju, platformu...) ili ono za šta se zalažete, i drugo da se postigne priznanje druge strane koje će biti korišteno da se suprotstavi (ili čak okriivi) slučaj oponenta. U rijetkim prilikama unakrsno ispitivanje može biti mogućnost da se bar približno razjasni poenta druge strane. Ali ukoliko se ovaj motiv uzme kao motiv za CX, onda je riječ o govorima koji su temeljno istraživali tezu i prilagođavali moguće aspekte izlaganja oponenta. Kao ispitivač, postavljat ćete ili PITANJA OTVORENOG TIPA ili PITANJA ZATVORENOG TIPA. Pitanja otvorenog tipa su ona koja ni na koji način ne sugeriraju odgovor koji je tražen od ispitanika. Pitanja zatvorenog tipa sugeriraju odgovor koji vodi ili strogo ograničava mogućnost odgovora u smjeru u kojem će, ako su pravilno korištena, biti korisna za ispitivača.

2. Pitanja otvorenog tipa

Pitanja otvorenog tipa treba postavljati sporadično. Ona su opasna za ispitivanje, pošto ne ograničavaju ispitanika u odgovorima. Ispitanik onda može iskoristiti priliku da proširuje i objašnjava aspekte njenog ili njegovog slučaja, ili da iskoristi aspekte ispitanikoveg slučaja koji uopće nisu bili spomenuti. Zbog toga, pitanja otvorenog tipa obično ne doprinose ni u kom slučaju ispitivaču. Ako ispitivač pak ima potrebu da postavi ovakvo pitanje, onda mora biti spreman da striktno kontrolira granice odgovora. U svakom slučaju nastojanje da striktno kontrolirate odgovore na pitanja otvorenog tipa, može biti posmatrano kao pokušaj neprirodnog ograničavanja ispitanikoveg odgovora i može biti shvaćeno kao povreda učtivosti.

Zbog toga pitanja otvorenog tipa trebaju generalno biti izbjegnuta. Najbolje mjesto za njihovo korištenje je kada osjetite da:

- možete s razlogom ograničiti širinu odgovora
- ste sigurni da možete obuhvatiti generalnu prirodu odgovora koji ćete dobiti, i
- da možete nakon toga koristiti direktne navode odgovora ispitanika za postavljanje tačno usmjerene serije pitanja zatvorenog tipa

Pitanja otvorenog tipa ne bi trebala biti korištena osim u slučaju da ste sigurni u sve tri navedene stvari.

Kao ispitanik, trebate znati, da kada vam se postavi otvoreno pitanje, to je za vas zlatna prilika da doradite svoj slučaj. Ako vas, pitaju pitanje besmisleno kao što je "Kakav je vaš plan (za prevazilaženje npr. nezaposlenosti žena)?" možete tada obrazložiti vaš plan kao da ste upravo nagrađeni za najbolji konstruktivan govor. Vaš odgovor može biti u smislu: "Naš plan ne uključuje samo 4 tačke o kojima sam govorio/la, već i njihovu razradu koju će moje kolege obrazložiti. To uključuje ... (ovdje možete početi elaborirati svoj plan, dodavati vrijeme kolegi kroz ili opovrgavanje oponentskih izjava ili kroz dalju razradu vlastitog slučaja.). Ako ispitivač pokuša da vas prekine prerano govoreći da je dovoljno čuo, možete mu odgovoriti da želite iskoristiti svoje pravo da u potpunosti odgovorite na pitanje koje vam je postavljeno, jer je to vaše demokratsko pravo. Ovo postavlja vašeg ispitivača u poziciju iz koje nema izlaza. Postavio je pitanje i sada želi presjeći vaš odgovor. To može omrzovoljiti suce, voditelja debate ili emisije, ili ostale prisutne na nekom sastanku. Drugi neće biti zadovoljni, ali ispitivač ne može postići nikakve "poene" time. Ispitivač se može samo nadati da će moderator debate ili voditelj emisije zatražiti prekid, i preuzima rizik gubitka naklonosti ciljne grupe na unakrsnom ispitivanju.

Primjeri pitanja otvorenog tipa su:

Koji je vaš plan? Imate li ikakav autoritet koji će podržati vašu izjavu? Zašto mislite da je to problem? Kako ćete platiti to?

3. Pitanja zatvorenog tipa

Najuzbudljiviji i najizazovniji dio debate, ili bilo koje druge rasprave, nastaje kada unaprijed dobro pripremljen ispitivač vješto postavlja pitanja zatvorenog tipa opreznom ispitaniku. Rezultat je intenzivna igra mačke i miša u kojoj je srce debate, sučeljavanje, najjasnije izraženo. Pitanja zatvorenog tipa nude tražene odgovore. Njima ne moramo uvijek prisiliti ispitanika da ponudi traženi odgovor, ali pitanja zatvorenog tipa teže da ograniče oblast odgovora. Kada su postavljena ovakva pitanja, mnogo je teže ispitaniku da izbjegne direktan odgovor ili da krene u stvaranje govora. Kao ispitanik, morate biti smireni. Ovakva pitanja su osmišljena da vas dovedu do toga da se složite sa nečim što bi oštetilo vaš "slučaj" ili pomoglo slučaju ispitivača. **U svakom slučaju, greška je zauzeti stav.** Obično se to radi u pokušaju da izbjegnute upadanje u zamku ispitivača da se **ne slažete sa svim što ispitivač pita**. Ako tako uradite ubrzo će se desiti da pobijate očigledne istine, i odmah ćete izgubiti kredibilitet u očima onih koji vas slušaju i gledaju.

Dobar ispitivač će postavljati seriju pitanja zatvorenog tipa sa ciljem da postigne saglasnost ispitanika sa suprotnim stavom već u prvih nekoliko pitanja. Nakon navođenja ispitanika u okvir potvrđivanja, ispitivač može postavljati ciljane pitanja, nadajući se da je oponent oslabljen, i da će se složiti sa ispitivačem prije nego što shvati šta je učinio. Kada ispitivač dobije željeni odgovor, odmah će preći na novu grupu pitanja, odvlačeći pažnju ispitanika i navodeći ga da se koncentrira na različite teme, prije nego on ima priliku da razradi svoja ranija štetna priznanja. Evo jednog primjera u kojem su poljuljane početne tvrdnje ispitivača:

PITANJE	ODGOVOR
Slažete se sa mnom da je vaš kolega identificirao tri potrebe za izmjenama u svom govoru?	Da.
I slažete se sa mnom da je treća potreba bila da postoji potreba bilo kojeg vladinog programa u ovoj oblasti da šteti novac poreskih obveznika, je li tako?	Da, u stvari on je rekao da iznos trenutno potrošen od strane vlade mora biti smanjen za 25%
Slažem se. Rekli ste također da će vaš plan uštedjeti tih 25% eliminišući trenutni vladin sektor koji upravlja ovom oblasti odgovornosti i unajmljujući ljude iz privatnog sektora. Tačno?	Da.
Naveli ste studiju koja pokazuje da je trenutni sistemski trošak vlade 100 miliona dolara godišnje.	Da. To je izvještaj od prošle godine koji je uradio Statistics Canada.

I naveli ste taj izvještaj jer znate da je važno to da se precizno odredi trenutna cijena statusa quo, je li tako?	Da, i to smo uradili.
Dakle, štedeći 25% od 100 miliona dolara, imat ćete program koji košta 75 miliona dolara?	Naravno. Dobili biste ste pet za matematiku.
(ignorišući ovo bockanje i pripremajući se za napad) Jeste li razmišljali o važnosti studije koja pokazuje koliko će vaš program koštati ako se budu zapošljavali ljudi iz privatnog sektora?	Takvo istraživanje nije urađeno.
Oh? Ako takvo istraživanje nije urađeno, da li onda išta drugo osim vaše lične procjene ide u prilog tezi da će privatni poduzetnici uraditi to 25% jeftinije?	Svi u ovoj prostoriji znaju da privatna preduzeća mogu uraditi stvari jeftinije od vlade.
Ali vi niste naveli nijedan priznati autoritet koji će podržati vašu izjavu, jeste li?	Već sam vam rekao da nijedna takva studija nije objavljena, ali svi znaju kako vlada može biti neefikasna.
Onda vi kažete da vlada ne može promijeniti svoj program kako bi uštedjela novac?	Tako je. To bi ih koštalo 100 miliona dolara, što je svakako previše.
Uzet ću onda da vam nije poznat ovogodišnji izvještaj Statistics Canade koji pokazuje troškove ovog programa za prošlu godinu? Objavljen je prije mjesec dana. Imam ga ovdje.	Ne, nisam ga vidio.
Da li vi onda govorite da niste vidjeli da su troškovi vlade za vođenje ovog programa smanjeni za 12% u prošloj godini? Sada iznose samo 88 miliona dolara godišnje.	Naš plan je da se troškovi spuste za 25 % na 75 miliona dolara.
Ali spuštanje troškova sa 88 miliona dolara na 75 miliona dolara je samo 15 %, a ne 25%.	Naš plan će uštedjeti 25 miliona dolara do kraja ove godine.

Ovog puta je ispitanikov slučaj ozbiljno oštećen najefektivnijim dokazom od svih zamislivih, priznanjem ispitanika. Ovakvo priznanje je daleko ubjedljivije nego izvještaj, statistika ili navodi iz objavljenih ekspertnih izvora. U stvari, ispitanik, vaš sugovornik, je morao priznati da:

- je vladin program reduciran i da je uštedeno na porezima bez uplitanja privatnog sektora;
- da najskorije istraživanje nije iskorišteno i da je ispitanikov slučaj baziran na zastarjelim informacijama;
- da ispitanik ne može navesti studiju koja podržava navode da privatna preduzeća mogu preuzeti odgovornosti vladinog sektora, i da njihovi zaključci ako ove uštede mogu biti postignute jesu najbliži pretpostavkama s njihove strane

Sva ova priznanja su postignuta korištenjem pitanja zatvorenog tipa. Prvih nekoliko je bilo očigledno. Ispitanik bi izgledao neozbiljno ili neodgovorno da se nije složio sa istinitošću ovih pitanja.

4. Pristojnost u unakrsnom ispitivanju

Ključno je da unakrsno ispitivanje bude izvedeno bez poteškoće, ali pristojno. Sjetite se, a biće sigurno momenata kada će biti teško prevazići ljudski poriv da postupite suprotno, da unakrsno ispitivanje služi da se prikažu propusti u oponentskom slučaju ili da se postigne priznanje koje ide u korist vašem slučaju. To ni na koji način ne znači da trebate sugovornika postidjeti, omalovažiti ili ugroziti kao ličnost.

Također, ako se ne ponašate pristojno to šteti vašem slučaju. Nepristojnost odvlači pažnju od jačine vašeg slučaja i sprječava vas da efektivno izložite slabosti u oponentskom slučaju. Drskost, jezik ulice, huškački i omalovažavajući jezik nisu i ne smiju biti sastavni dio bilo koje javne debate. Cilj unakrsnog ispitivanja jeste da upamtite da je tema unakrsnog ispitivanja oponentski slučaj, a ne osoba sa kojom razgovarate. Aspekt pristojnosti podrazumijeva i obraćanje oponentima ljubazno. Pravilan način da to uradite uključuje obraćanje sa:

"Moja politička partija smatra da...."

"Vaš kolega je izjavio u svom govoru ...."

"Ali gospodine Čvoro, da li ste za to pitanje konsultirali britansko istraživanje iz 1995. godine?"

"Da li vaša politička partija smatra da zakon treba biti promijenjen?"

"Ne bih se sasvim složila sa vašom tvrdnjom iako uvažavam razloge zbog kojih se zalažete za..."

Pravila pristojnosti, u svakom slučaju, ne zahtijevaju da ispitivanje mora biti vođeno slabašno ili da određena područja istraživanja ne treba koristiti. Jedna od osnovnih grešaka unakrsnog ispitivanja se javlja kada se postavi pitanje, a ispitanik ne može odgovoriti na to pitanje.

Tada ispitanik ili zatraži da odgovor bude ponuđen u narednom govoru ili jednostavno izjavi da drugačije ne može odgovoriti na pitanje. Ispitivač se u tom slučaju složi sa jasnim izbjegavanjem odgovornosti, i zaključí ispitivanje. Većina to shvata kao pristojnost, ali to nije pristojnost. To je neefektivno debatiranje koje je proizašlo iz neorganizovanog slučaja. To je gubljenje dragocjenog vremena u unakrsnom ispitivanju i gubljenje vremena generalno koje je predviđeno za tu debatu i replike unutar nje.

5. Držanje govora u unakrsnom ispitivanju

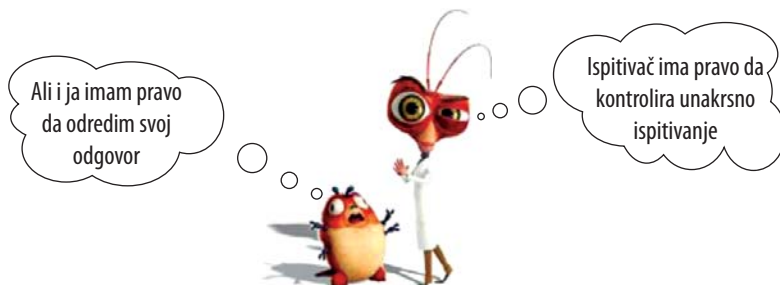
Jedno od najvećih iskušenja u unakrsnom ispitivanju jeste iskoristiti priliku da se pokušaju ubaciti dodatne informacije sugovornicima u usta!!! Često, umjesto pitanja imamo duge govore sa novim informacijama koji izgledaju tako da zvuče kao pitanja. Ovo nije pristojno i treba biti registrirano kao takvo. Primjer “držanja govora” umjesto postavljanja pitanja je prikazan u tablici ispod, a nažalost, može se često vidjeti u debatama:

PITANJE	ODGOVOR
Jeste li svjesni da je Afirmacija ponudila plan u četiri tačke koji je napravljen kako bi pomogao da se zadovolje tri potrebe za promjenama, što uključuje: 1) stvaranje novog federalnog odjela, 2) ukidanje općinskih programa koji neefikasno pokušavaju riješiti problem, 3) državni obrazovni program i 4) koju do sada nismo spominjali, unutar – općinsko volontersko tijelo koje bi organizovalo pojedine građane koji žele da riješe problem?	
Želio bih vam pročitati članak iz Izvještaja UN o statusu izbjeglica iz 1993: (dugački navod, koji generalno podržava tezu je pročitao). Jeste li svjesni toga?	

U ovom slučaju, ispitivač je jasno zloupotrijebio poziciju i propustio mogućnost za dobivanje odgovora od ispitanika.

6. Kontrola unakrsnog ispitivanja

Postoje dva pravila unakrsnog ispitivanja koja su često u konfliktu jedno s drugim.

Pogledajmo sad ova dva pravila. Ispitivač ima pravo usmjeriti unakrsno ispitivanje u kojem god smjeru želi. Može postavljati pitanja otvorenog i zatvorenog tipa, odrediti koje područje istraživanja će biti tema unakrsnog ispitivanja, odlučiti da li će koristiti kratka ili duga pitanja i da, kako god, usmjeri unakrsno ispitivanje na takav način kako ispitivačevom slučaju najbolje odgovara. Ono što je najvažnije, ispitivač može odrediti dužinu ili prirodu ispitanikovog odgovora, unutar određenih granica. Najbolji način da se odredi da li ispitivač može tražiti da ispitanik prekine odgovor, jeste **da ispitanik ima pravo da u potpunosti i precizno odgovori na pitanje i da odredi svoj odgovor**. Na ispitivaču ja da pomogne ispitaniku i slušaocima, gledaocima i voditeljima u određivanju kraja odgovora.

7. Strategija u unakrsnom ispitivanju

Bez obzira da li ste ispitivač ili ispitanik, dobar govornik treba da ima na umu strategiju unakrsnog ispitivanja. Strategija treba biti bazirana na onome što se prethodno dešavalo u debati. U postavljanju strategije neovisno da li ste ispitivač ili ispitanik, razmotrite slijedeće elemente:

- Je li druga strana neorganizirana?
- Je li oponentsko istraživanja manje vrijedno od vašeg?
- Jesu li konkurenti usmjereni ka argumentiranju ili su agresivni?

- Da li loše funkcioniraju kao tim u slučaju da je na debati predviđeno učešće više od jednog predstavnika?
- Da li vaš slučaj treba više realnih dokaza?
- Da li je vaš partner bio u neprilici zbog oštrog unakrsnog ispitivanja?
- Da li postoji potreba za promjenom tona i kretanja debate?

Svako od ovih područja može biti pomenuto u vašem unakrsnom ispitivanju. Ako je druga strana, ili vaš sagovornik neorganizovan, fokus pitanja može biti na temama koje će pokazati tu neorganizaciju. Vjerovatno oponenti ne mogu odmah navesti izvore koje navode. Pitanja o tome će opet jasno pokazati neorganiziranost. Isto je i ako postavljate pitanja ne u vezi sugovorničkog govora, već recimo cjelokupnog stava političke partije, čiji je predstavnik vaš sugovornik....Ako je ispitanikovo istraživanje manje važno od vašeg, to naglasite.

STVARNI DOKAZI

Ako vašoj tezi nedostaju neki stvarni dokazi, možete navesti autoritet, iz oblasti o kojoj je riječ, koji podržava vaš stav i tražiti komentar oponenta o tome. Ako je vaš slučaj okrnjen jakim unakrsnim ispitivanjem, najbolji način da ponovno uspostavite kredibilitet jeste da oprezno analizirate napravljene propuste i pokušate dobiti “štetno priznanje” druge strane po istom pitanju.

PITANJE	ODGOVOR
Imate li ikakvu statistiku koja pokazuje da nasilni zločini nastavljaju da rastu u društvu nakon što je usvojena glavna kazna za dilere drogom?	Ne treba mi nikakva statistika. Vaš je partner priznao da takav kriminal nastavlja rasti u ovakvim slučajevima.
Moje pitanje nije šta je moj kolega rekao. Moje pitanje je da li imate ikakvu statistiku koja podržava vaše izjave.	Mislim da mi ni ne treba. To svi znaju, uključujući i vašeg kolegu.
Ja ne mislim tako. Ja vas pitam postoji li autoritet koji je posmatrao ovu pojavu, jer nijedna vladina studija ne podržava ovakav stav. Nudim vam posljednju mogućnost da mi navedete neku statistiku koja podržava vaše izjave.	Ne vidim potrebu da navedem neku statistiku kad je vaš partner priznao da je tako.
Pošto ne možete navesti ni jednu statistiku, ja ću preći na moje slijedeće pitanje.	

NAPOMENA: Ovdje se ispitivač suočava sa štetnim priznanjem sugovorniku, i oponente direktno provocira. Dok je ispitivanik uspješno iskoristio dobiveno priznanje ispitivač je pokazao da ispitivanik ne može ili ne želi da navede izvor informacija. Ispitivačev slučaj je i dalje jako oštećen ali je značajno ojačan ovim ispitivanjem. Sada postoji nada za prevazilaženje prethodne štetne izjave zbog ovog novog ispitivanja.

U nekim slučajevima postoji potreba za promjenom tona i kretanja razgovora, ili zbog dodavanja novih elemenata u dosadnu i monotonu debatu ili da se uspori kretanje veoma užarene osobne usmene borbe. Unakrsno ispitivanje vam može pomoći, i kao ispitivaču i kao ispitivaniku, da pokažete da ste u mogućnosti da kontrolirate stvari rukovodeći se takvim mogućnostima promjene tona ili kretanja diskusije.

8. "Drvo pitanja"

Jedna od tehnika koje pomažu u pripremanju unakrsnog ispitivanja jeste da pripremite "Drvo pitanja" prije debate. Za svako područje koje namjeravate istraživati, pripremite poseban list papira. Na vrhu papira napišite prvo pitanje koje ćete postaviti. Zatim podijelite papir na dva dijela i zapišite vaše slijedeće pitanje ako je odgovor na prvo pitanje "da" i na drugi dio ako je odgovor "ne" na prvo pitanje. Nastavite tako sve dok ne napravite kompletnu mapu pitanja koja će dovesti do nekog štetnog priznanja ili koja će dovesti sugovornika u kontradikciju, koja će uništiti njegovu ili njihovu pouzdanost u izlaganju. "Drvo pitanja" je koristan alat za pripremu za unakrsno ispitivanje, pošto zahtijevaju da se razmotre različite kombinacije i mogućnosti za odgovor.

Međutim, ono ima značajna ograničenja. Ova priprema funkcionira na pitanjima koja mogu biti odgovorena sa da ili ne. Mogu biti izuzetno zbunjujuća ako se dobije ispravan odgovor koji nije unaprijed pripremljen. Također, ne mogu biti pripremljena unaprijed za plan da ispitaju posebno područje interesa koje se može pojaviti u nekom od odgovora. Kako je već rečeno, ovo je koristan metod, ali ne treba se na njega oslanjati u debati jer to može zvučati kruto i isuviše formalno.

DOBAR GOVORNIK
UVAŽAVA
RAZLIČITOSTI.

9. Korist od unakrsnog ispitivanja

U formalnoj debati možete biti ocijenjeni za unakrsno ispitivanje, čak i nakon završetka posljednjeg unakrsnog ispitivanja. Često se unakrsno ispitivanje koristi za zaključke o priznanjima koja su dobivena od sugovornika, ali to je greška. Unakrsno ispitivanje služi za postavljanje pitanja, ne za iznošenje zaključaka. Vrijeme za iznošenje zaključaka je u toku osvrta na unakrsno ispitivanje kao dijela konstruktivnog govora ili tokom pobijanja sugovorničkih argumenata. No i kada ste uključeni u bilo koju političku debatu, vodite računa da je korist od CX-a dobivena ukoliko iskoristite podatke dobivene u CX-u u vašem sljedećem izlaganju.

Najbolja upotreba CX-a može početi sljedećim frazama:

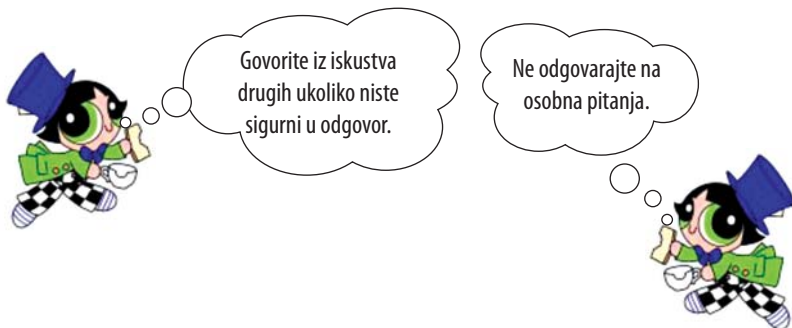

- Kao što je oponent rekao mom kolegi u unakrsnom ispitivanju...
- Moj oponent je tokom unakrsnog ispitivanja izjavio da...
- Podsjećam da je kolega priznao našu drugu potrebu za promjenama u unakrsnom ispitivanju kada je izjavio
- Želim naglasiti da smo u protekloj raspravi mogli čuti....

Pazite da iskoristite ne samo priznanja koja ste postigli od vaših sugovornika, već i ono što ste vi postigli. To pokazuje da ste valjano i korektno usmjereni na tok debate.

5.6. DA LI UVIJEK TREBA ODGOVORITI NA PITANJE I KADA JE BOLJE IZBJEĆI ODGOVOR?

U ozbiljnoj raspravi uvijek treba odgovoriti na postavljena pitanja. Ukoliko ne želite odgovoriti na pitanje time ne pokazujete ništa drugo osim vaše slabosti i nespremnosti za dijalog. No, ukoliko vaš sugovornik postavi sasvim osobno pitanje ljubazno odgovorite: “Veoma cijenim što želite saznati nešto više o mojim osobnim stavovima u vezi sa temom, ali o tome možda neki drugi put u sasvim privatnom kontekstu”. Ukoliko ne želite dati sasvim direktan odgovor, citirajte neke druge osobe. Npr. “mislim da bi najbolji odgovor na ovo pitanje bilo podsjećanje na riječi...” Ukoliko niste sigurni u valjanost vašeg prijedloga koji zagovarate, odgovorite prisjećajući se drugih u sličnim situacijama: “Čini mi se da su ovaj koncept prethodno koristili...i da je bio veoma efikasan”. Primjera svakako ima još, ali ne zaboravite da je najbitnije da odgovorite na pitanje, jer će ljudi manje sumnjati u vas ukoliko odgovorite nego ukoliko odbijete odgovoriti na postavljeno pitanje.

5.7. KAKO BITI DOBAR SUGOVORNIK?

Biti dobar sugovornik znači slušati i uvažavati dvoje u dijalogu. Ne trebate biti sjajan govornik, ali uvijek možete biti sjajan sugovornik. Stvorite atmosferu u kojoj će i vaši najgrublji neistomišljenici imati osjećaj ugodnosti. Kako se vi postavite prema sugovorniku takav će stav biti zauzet i prema vama. Ne želite omalovažavanje? Ne omalovažavajte! “Za jedan jedini sekund devet od deset ljudi možete učiniti učtivim, kooperativnim i prijateljski nastrojenim! (Pomoću iste “magije”).²⁷

²⁷ Les Giblin, “Veština ophođenja s ljudima”, Caligraph, Beograd, 2006., str. 51

Evo na koji način:

1. Tako što ćete se setiti da prvih nekoliko sekundi bilo kojeg odnosa obično određuje njegov ton i atmosferu
2. Zatim ćete primeniti drugi osnovni zakon ljudskog ponašanja – ljudi su veoma skloni tome da spontano reaguju na ponašanje drugih ljudi

Da sažmemo to u rečenicu:
Ljudi su veoma skloni tome da spontano reaguju.

5.8. AKTIVNO SLUŠANJE

Bez aktivnog slušanja nema niti razgovora niti debate. Aktivno slušati znači ne samo memorizirati ono što sagovornik kaže, već i reagirati na to. Ako vam sugovornik obrazlaže neki problem, a vi dobijete riječ nakon njega, ne možete (ne bi trebalo) početi sa izlaganjem kao da vaš sugovornik nije ništa rekao. To ne samo da nije aktivno slušanje, već je i neprimjereno. Oponent u debati, sugovornik u razgovoru mora vidjeti da ga priznajte, uvažavate i da sa pozitivnim raspoloženjem (usprkos činjenici da ne dijelite mišljenja i stavove) pristupate njegovim/njenim tvrdnjama i prethodno iznesenim stavovima. Les Giblin u svojoj knjizi “Umeće vođenja razgovora” govori o:²⁸

U okviru diplomatskih odnosa sa drugim zemljama, vlada govori o “priznanju” druge zemlje, ili joj “odaje priznanje”. “Priznanje” znači da se druga zemlja smatra istinskom “pravom” državom. Mogli bismo da naučimo lekciju iz naših diplomatskih odnosa s drugim ljudskim bićima. Jer da bismo bili uspešni u okviru odnosa s drugima, mi ih takođe moramo “priznati” kao autentična “prava” ljudska bića.

Prvo pravilo pre svih – i najlakše za primenu – jeste da jednostavno sebe uverite jednom i zauvek da su drugi ljudi važni. Učinite to i vaš stav će biti jasan drugima – čak i onda kada se “ne trudite”. Štaviše, to eliminiše potrebu za “trikovima” i prožima vaše odnose s drugim iskrenošću. Možete da isprobavate pravila i trikove sve dotle dok ne pomodrite u licu, ali vam ona neće biti ni od kakve koristi, ako budete neiskreni. Ne možete da učinite da se druga osoba oseća važnom u vašem prisustvu ako u dubini duše osećate da je niko i ništa. Na kraju, šta je drugo na zemlji toliko važno kao ljudi? I šta može biti toliko zanimljivo?

²⁸ Les Giblin, “Umeće vođenja razgovora”, Caligraph, Beograd, 2006., str. 34

I evo na kraju, primjer dobrog i pogrešnog aktivnog slušanja...

POGREŠNO

...Smatram da smo u prošloj godini jedino mi ukazali na diskriminatorski odnos nad ženama u BiH

Što se tiče ovoga što je Tijana rekla, želim reći da će u idućoj godini moja partija izaći sa novom platformom koja podržava rudare.

ISPRAVNO

...Smatram da smo u prošloj godini jedino mi ukazali na diskriminatorski odnos nad ženama u BiH

MODERATOR:
Hvala, riječ ima gđa. Sanja

Veoma cijenim napore o kojima smo čuli u prethodnom izlaganju gospođice Tijane, ali moram istaći da je moja partija u decembru prošle godine napravila medijsku kampanju u podizanju svijesti o potrebi diskriminacije kao i realizirala akcije sa ciljem zaštite položaja žena u BiH...

5.9. OSNOVNI ELEMENTI DOBROG GOVORA

Želite dobro govoriti?
Ne brinite! Usvojite ove savjete i svijet je vaš!

Vede: "Govor je sabirno mjesto svih čovjekovih znanja."

Vinston Čerčil: (čemu treba da se nadaju oni koji) "...kad se jave griješe, ne znaju o čemu će govoriti, kada govore ne znaju o čemu govore i kada završe ne znaju šta su kazali."

Konfučije "Čovjek koji je učen, načitan i vješt u raspravljanju ugrožava sebi život, jer voli da otkriva slabosti drugih ljudi."

Kvintilijan "...ništa ne treba činiti radi riječi samih, jer one su tu samo radi misli."

Rene Dekart "Oni koji najjače rasuđuju i koji najbolje mozgaju o svojim mislima, kako bi ih učinili jasnim i razgovjetnim, mogu uvijek da najbolje ubijede u ono što izlažu, pa makar govorili samo donjebretonskim, i makar da nikada nisu naučili retoriku."

Mišel de Montenj "Govorništvo je umjetnost varanja i laskanja."

Gorgija "...Govorništvo je najmoćnije sredstvo za upravljanje ljudskom voljom", "Riječ je veliki vlastodržac."

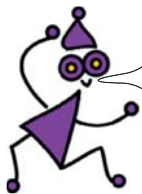
Platon "...Nema prave govorničke umjetnosti bez poznavanja istine, niti ima niti će je ikada biti..."

Šta je govor? Govor je najbitniji dio svakog dijaloga, od formalne debate do sasvim privatnog razgovora. Govor, ukoliko želimo ostaviti pozitivan dojam, na onoga kome se obraćamo, ne može biti prezentiran bilo kojim slijedom misli, već upravo onim koji je jasan i logično poredan. Sastavni dijelovi govora su:

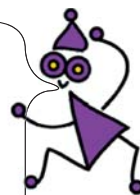

1. **INVENCIJA** je danas poznata i popularna po engleskoj riječi **BRAINSTORMING**. Opsežno ga koriste grupe i organizacije koje nastoje da pronađu najbolje moguće rješenje u specifičnim okolnostima u kojima se nalaze. Sve obrazovne, menadžerske, društvene i političke grupe koriste ovaj sistem kao odskočnu dasku za izučavanje problema ili teme.

2. **DISPOZICIJA** je red kojim će se smjenjivati dijelovi govora. Uobičajeno je da dobar govor bude izložen ovim redom: **UVOD**, **PROPOZICIJA**, **KLASIFIKACIJA**, **NARACIJA**, **TVRĐENJE**, **POBIJANJE**, **ZAKLJUČAK**.

1. **Cilj uvoda** je da pripremi slušateljstvo za ostatak govora. Uvod mora biti kratak i jasan, u njemu treba biti iznesena glavna misao onoga što se želi reći, te osigurati povjerenje slušalaca (npr. ozbiljnošću kojom stvara autoritet, poznavanjem materije, skromnošću, naklonosti publici...)

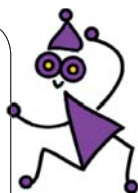
2. **Propozicija** je jasan, kratak, razumljiv sadržaj onoga o čemu će se govoriti. Dakle, nagovijestit ćete ključne ideje o kojima ćete govoriti.

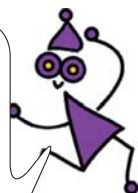
3. **Naracija** mora biti jasna i precizna tj. ne smije zamarati slušaoca. Sastoji se iz iznošenja činjenica. Naracija bi najbolje bila objašnjena, ako kažemo da je iznošenje teze i važnih argumenata.

5. **Pobijanje** je dio u kojem se "ruše" mogući stavovi vaših neistomišljenika. Ovdje treba ukazati na pogrešnost protivničkih stavova, na njihove greške u rasuđivanju... Ukoliko se unaprijed ne komentira protivnički stav, to kasnije više nema smisla. Dakle, vaš zadatak je da pripremajući govor sami istražite "ona mjesta" gdje biste mogli dobiti prigovor u govoru.

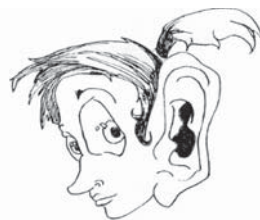
4. **Tvrđenje** je segment u kojem se činjenicama daju potkrepe. Ovo je veoma značajan dio govora jer u njemu se iznosi potpuna potkrepa prethodno rečenoga. Prepoznamo da je ovdje riječ o potkrepi argumenata.

6. **Zaključak** je posljednji dio govora. Sada preostaje samo rekapitulirati (ukratko dovršiti ubjeđivanje istaknuvši najbitnije činjenice koje su prethodno pomenute) i zaključiti u logičkom smislu riječi.

7. **VAŽNO!** Dobro govoriti znači voditi računa o načinu izlaganja(elokuciji) i stilu. Cilj svakog govornika jeste razviti sopstveni stil. Mnogi žele poistovjetiti elokuciju i stil, no stil, je treba još jednom naglasiti, uvijek osoban. Cilj svakog govornika i jeste razviti sopstveni stil. Način izlaganja može biti imperativan, besjednički... a stil! E, Vi birate vaš stil.

Vještina dobrog govornika se mjeri prema vještini da sve misli kaže jasno i razgovjetno, tako da svi koji slušaju (obrazovani, neobrazovani, stari, mladi, mogu podjednako da shvate o čemu je riječ. I to nikako ne znači govoriti naprosto zavodljivo i propuštati poentu teme, već utemeljeno, biranim rječnikom prilagođenim svima, iznijeti svoje stavove. Ako pomislite da postoje teme koje se ne mogu prilagoditi svima, grijehite. Postoje samo ljudi koji ne umiju ili ne žele govoriti da budu shvaćeni. Ova nerazgovjetnost u izlaganju često nastaje i kada govornik nedovoljno poznaje temu o kojoj govori i rječnikom želi skrenuti pažnju sa propusta u znanju na birane riječi, ali tako gubi dvostruko. Slušat će

ga barem jedna osoba koja zna temu barem onoliko koliko i govornik i izgubit će naklonost ostalih koji slušaju, a ne razumiju. Stoga, prije svega, a posebno prije političkog nastupa, posebno u predizbornim kampanjama provjerite da li je vaš govor koncipiran prema slijedećim komponentama i da li su birane riječi prilagođene svima koji bi vas mogli slušati ili gledati. U jednom dijelu govora spomenut je i argument. Čini se ne tako bitnim, jer je jedva jedanput pomenut, ali argument čini okosnicu svakog dobrog govora. Stoga, pogledajmo šta je argument i koji su njegovi dijelovi:

* Argument i argumentacija

Želite reći jasno i razgovijetno vaše mišljenje? Želite da vaš govor ostane zapamćen po preciznosti? Želite da vam nitko ne može reći kako govorite neutemeljeno? Ako je odgovor na sva pitanja da, onda krenimo! Argumentiran govor je govor nakon kojega možete dobiti samo protuargument od vaših sugovornika, možda

kontraprimjer, ali nikako ne možete dobiti epitet erističara koji, dakle, priča u prazno. Argument je stoga pravi izbor.

Šta je argument?

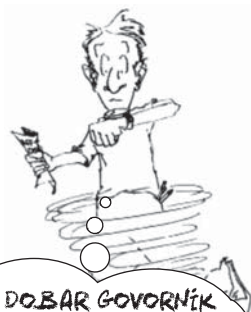
- * Argument je prvi i osnovni uvjet naučnog diskursa.
- * Argument je tvrdnja sa obrazloženjem i potkrepom (dokazom).
- * Argumenata možete imati koliko god želite, ali najbolje je da o nekoj temi ne iznosite više od tri najjača.

U formalnim debatama svakako postoje standardi valjane argumentacije, a koja isključuje osobni stav i svaki mogući oblik "bliskosti" sa onim što se iznosi. Uobičajeno je da u BiH u javnim nastupima ljudi govore na osnovu osobnih stavova, ali suština debate jeste udaljavanje od osobnosti, od intimizacije u javnom diskursu.

“Šta je valjan argument? Odgovor na ovo pitanje zavisi od toga šta podrazumijevamo pod ‘argumentom’. U formalnoj logici, argument je skup rečenica ili tvrdnji od kojih je jedna označena kao konkluzija, a ostale kao premise. Prema ovakvoj strukturi argumenta postoje dvije vrste kvalitete argumenta: u jačem i slabijem smislu. Argument je valjan **u slabom smislu** ako se zaključak ili deduktivno izvodi iz premisa ili ga one čvrsto ne potkrepljuju. Zaključak je valjan **u jakom smislu** ako su uz to još i sve premise istinite. Prema tome, u jakom smislu, paradigma valjanog argumenta je **osnovan argument**.

Međutim, u drugom smislu, korišten u formalnoj debati, argument je složen govorni čin u kojem govornik iznosi tvrdnje slušaocu ili publici i brani ove tvrdnje sa obrazloženjem i potkrepom. Ukoliko je riječ o govoru, a ne debati, onda je ovo **monolektički** argument, ali ukoliko je riječ o raspravi ili debati, koristi se **dijalektički** argument. **Dijalektički** argument je jedan niz govornih činova u kojima dva (ili više) govornika uzastopno brane suprotstavljene pozicije, pri čemu svaki pojedinačno navodi stavove u korist svoje pozicije. Ovo je interpersonalni ili društveni smisao argumenta koji se bitno razlikuje od onoga koji se koristi samostalnim govorima, jer govor uvijek treba da ima, dodatnu potkrepu za tvrdnju. U debati, ovako opisani argumenti, zovu se **argumentacijske linije**. Jednako dobro se može raspravljati oko toga šta treba raditi (praktična argumentacija) kao i oko toga u što treba vjerovati ili u što sumnjati (teorijska ili činjenična argumentacija). Ova podjela se odnosi na teorijsku argumentaciju. Prema strukturi teze o kojoj se raspravlja koristi se različita struktura argumentacijske linije, koje se najjasnije vide preko dvije vrste formalnih debatnih formata Karl Popper i Karl Popper Policy.

DOBAR GOVORNİK
JE UVIJEK DOBRO
PRIPREMLJEN I
TAČNO NA VRIJEME
DOLAZI NA MJEŠTO
IZLAGANJA.

* Struktura argumenta

Valjan argument je onaj argument u kojem iz pretpostavke zbog koje uopće i govorimo slijedi teza argumenta, zatim racionalno obrazloženje koje obrazlaže tezu argumenta (a ne nešto drugo u vezi sa tezom) i koji ima potkrepu za prethodno iznesenu tezu i obrazloženje. Isto je i sa zaključkom u formalnoj logici. Jak zaključak je zaključak u kome konkluzije slijede iz istinitih premisa. Ako iznosimo tvrdnju za koju nemamo dokaze ili ne obrazložimo racionalno tvrdnje, kršimo pravilo argumentacije. Naše misli nisu uvjerljive i ne ostavljaju nikakav utisak na slušaoca. Postoji i drugi način narušavanja argumentacije (koje je u formalnim debatama strogo kažnjivo), a riječ je o iznošenju neistina kroz obrazloženje i potkrepu. Dakle, u oba slučaja je narušena valjana argumentacija. Argument (lat. *argumentum*, -i n.) je stav zasnovan na činjenicama i nužno se sastoji od:

TEZA

je stav, tj. tvrdnja argumenta

OBRAZLOŽENJE + POTKREPA

čini jačim, neoborivim prethodna dva dijela

PRETPOSTAVKA

Ona se ponekad može prešutiti, ali se podrazumijeva jer ona sadrži uslove pod kojima je rečeno obrazloženje UISTINU obrazložilo tezu.

To je veza između teze i obrazloženja.

ARGUMENT

TEZA

Debata treba biti redovan školski predmet

OBRAZLOŽENJE

Zato što razvija kritičko i logičko mišljenje i uči djecu parlamentarnoj demokratiji.

POTKREPA:

(npr. Amerika, zemlja gdje je debata sastavni dio nastavnog procesa još od početka dvadesetog vijeka je zemlja sa najrazvijenijom demokratijom)

PRETPOSTAVKA

Kritičko i logičko mišljenje su preduslov za napredak u društvu

Ovo je argument koji počiva na primjeru.

Ako bolje pogledamo strukturu argumenta vidjet će se da ona odgovara strukturi zaključka gdje, su obrazloženje i pretpostavka = **PREMISA**, a teza = **KONKLUZIJA**.

Žene su uspješne kada se bore za ostvarivanje svojih ciljeva.

Marsela je žena.

Marsela se uspješno bori za ostvarenje svojih cilljeva.

a) neispravno

TEZA: pušenje na javnom mjestu treba zabraniti

OBRAZLOŽENJE: zato što su cigarete ružne i ja ih ne volim gledati

POTKREPA: a dokazujem to činjenicom da duhan smrdi

b) neispravno

TEZA: pušenje na javnim mjestima treba zabraniti

OBRAZLOŽENJE: zato što su svi koji puše nekorektni, bezobrazni

POTKREPA: a dokaz je činjenica da moj bivši muž puši, a on je loš čovjek

c) ispravno

TEZA: Pušenje na javnim mjestima treba zabraniti

OBRAZLOŽENJE: zato što šteti zdravlju aktivnih i pasivnih pušača

POTKREPA: Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije čak 2,7 biliona ljudi širom svijeta pati od neke bolesti izazvane pušenjem cigareta

Postoji nekoliko vrsta argumenata, a u nastavku izdvajamo one koji se najčešće koriste, ali i zbog čije pogrešne upotrebe može nastati mnogo grešaka:

- argument koji počiva na **analogiji**,
- argument koji počiva na **uzročnosti**,
- argument koji počiva na **primjeru**,
- argument koji počiva na **dokazu**,
- argument koji počiva na **stručnom mišljenju**,
- argument sa obzirom na **opažene pojave**,
- argument koji počiva na **posljedičnoj vezi**.

5.10. PRIMJERI DOBROG GOVORA

“Dakle najbolji su govori oni govori koji mogu da se razumiju i pažljivo slušaju, naravno, zato što su valjano koncipirani i artikulirano izgovoreni. Evo nekoliko primjera govora koji se u stručnoj literaturi koriste kao uzoriti govori svoje vrste.”

SUDSKI GOVOR

Sokrat
ZAVRŠNA RIJEČ

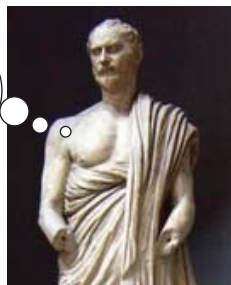
“Bez vaše presude ja bih imao samo još koju godinu da poživim do smrti svoje. I samo radi toga kratkoga vremena, građani atinski, vi ćete od onih koji budu htjeli da grade naš grad izići na bijedan glas i pasti pod krivicu da ste ubili Sokrata, mudraca. Jer, koji budu htjeli da vam prigovaraju, izjaviće da sam mudar ako i nijesam to. A da ste počekali samo kratko vrijeme, želja bi vam se sama od sebe ispunila. Ta vidite kako sam godinama svojim već daleko od života i blizu smrti. A ne velim to vamo svima, nego samo onima koji su me na smrt osudili. A upravo njima kažem i ovo: Možda vjerujete, građani, da je presude na smrt pala zato što nisam imao onakvih riječi kojima bih vas mogao uvjeriti, kad bih odlučio da se moram služiti svojim sredstvima djelanja i govorenja,

samo da izbjegnem kazni. Nipošto! Osuđen sam, doduše, zbog nestašice, ali zacijelo ne riječi, nego drskosti, i bezočnosti i volje da vam govorim onakve stvari kakve bi vam bile najprijetnije slušati: da plaćem i jadikujem i druge mnoge stvari da radim i govorim koje su mene, koliko ja mislim, nedostojne; a takve stvari vi ste i navikli da slušate od drugih. Ali kad sam se branio, nijesam pomislio da radi otklanjanja opasnosti smijem da učinim išta nedostojno slobodna čovjeka, pa ni sam se ne kajem što sam se onda tako branio: ne, ja mnogo više volim da poslije onakve odbrane poginem, nego poslije ovakve da sebi život iskupljujem. Jer, ni na sudu ni u raju, ne smijem ni ja ni niko drugi, dovijati se tome kako bi po svaku cijenu izbjegao smrti. I u bitkama često se jasno pokazuje da neko može izbjeci smrti ako je odbacio oružje i okrenuo se da moli milost od progonilaca. Ima i mnogo drugih sredstava u pojedinim opasnostima da čovjek može izbjeci smrti ako se samo usudi da se lati svega nečasnog i kad radi i kad govori. Ali možda nije teško, građani, izbjeci smrti, nego je mnogo teže izbjeci nevaljalstvu, jer ono trči brže nego smrt. Pa tako je i mene sada, jer sam spor i star, sustiglo ono sporije, a moje tužioce, jer su vješti i nagli, sustiglo je ono brže-nevaljalstvo. I sada se rastajem s vama, ja sam od vas zaslužio osudu na smrt, a ovi od istine, žig nevaljalstva i nepravde. I kao što ja ostajem pri svome prijedlogu, tako moraju i oni. To se možda i trebalo dogoditi, i mislim da je to u redu.”

Ovo je Sokratov govor poslije presude atinskog suda (399. god.p.n.e.), kojom je proglašen krivim zbog toga što je svojim filozofskim učenjem «vrijeđao bogove» i «kvario omladinu». Odbio je da se spase bjekstvom ili da ga “otkupe učenicima” i popio otrov (Platon: Odbrana Sokratova, Bigz Beograd, 1982)

PARLAMENTARNI GOVOR

Demosten
TREĆA FILIPIKA

“Atinjani! Gotovo u svakoj skupštini mnogo se govori o nepravdama što ih Filip, otkako je zaključio mir, čini ne samo vama, već i ostalim Jelinima. Naš položaj ne bi mogao biti gori nego što je sad. Ako budete pažljivo ispitivali, uvidjet ćete da su najviše krivi oni koji više vole da masi ugađaju, no da predlažu ono što je

za državu najbolje. Od tih, Atinjani, jedni se, čuvajući svoj sjajni položaj i svoj uticaj, ništa ne brinu za budućnost, a drugi, optužujući i crnjujući one kojima je stalo do opšteg dobra, Filipu daju mogućnost da govori i radi što god mu je volja. Na takvo državištvo vi ste navikli, ali je ono ujedno i uzrok nesreće.

Ja vas, Atinjani, molim da se ne ljutite na mene ako istinu slobodno izričem. Vi rado slušate samo kad vam se u skupštini ugađa i laska, što je državne interese i dovelo do krajnjih opasnosti. Ako vi to i sada želite onda ja nemam što da vam govorim; a ako ste voljni da bez laskanja čujete što je po vas korisno, ja sam spreman da govorim. Ja vas ne savjetujem, ja vas opominjem: nama samima valja oružati se, a i ostale Jeline valja protiv Filipa sakupljati, upućivati i opominjati. Ako mislite da će Jeladu spasiti Halkidani i Megarani, a vi da ćete izbjeći ratne tegobe, ljuto se varate. Ta oni će biti prezadovoljni ako se spasu. Vi ste dužni da sami to učinite, jer vaši su preci vama ostavili slobodu koju su stekli prošavši kroz mnoge tegobe i opasnosti. Ali ako svako od vas bude radio samo ono što mu se dopada, ili bude sjedio gledajući a ne radeći, bojim se da ćemo uskoro biti prinuđeni da radimo ono što nikako ne želimo da radimo.”

Demosten je, svjestan opasnosti koja Jeladi prijete od Filipa Makedonskog, držao protiv njega govore. Demostenovi govori su nazvani još i **filipike**, jer ih je držao Atinjanima zbog straha od napada Filipa Makedonskog.

POLITIČKI GOVOR
Džon Fildžerald Kenedi
INAUGURALNI GOVOR

“Danas prisustvujemo ne pobjedi jedne partije, već proslavi slobode, koja simbolizuje i kraj i početak, koja označava obnovu kao i promjenu. Jer, ja sam pred vama i svemoćnim Bogom položio istu svečanu zakletvu koju su naši preci propisali prije skoro jednog i tri četvrtine vijeka. Svijet je sada sasvim drugačiji. Čovjek u svojim smrtnim rukama drži silu koja može da uništi sve oblike siromaštva, ali i svaki oblik ljudskog života. A ipak

je isto revolucionarno uvjerenje, za koje su se naši preci borili, još uvijek sporno širom svijeta - uvjerenje da pravi ljudi ne izvire iz velikodušnosti države, već iz ruku Boga.

Danas ne smijemo zaboraviti da smo mi nasljednici te prve revolucije. Neka svijet ide naprijed od sada i oдавde, podjednako i za prijatelje i za neprijatelje, neka se ne ugasi baklja koja je prenijeta na ovu generaciju Amerikanaca - rođenih u ovom vijeku, prekaljenih ratom, disciplinovanih teškim i gorkim mirom, ponosnih na naše drevno naslijeđe - koji ne pristaju da svjedoče ili da dozvole da se postepeno ukidaju ona ljudska prava kojima je ova nacija uvijek bila posvećena i kojima smo mi danas posvećeni, i kod kuće i širom svijeta.

Neka svaki narod zna, bilo da nas želi jake ili slabe, da ćemo platiti svaku cijenu, podnijeti svaki teret, suočiti se sa svakom teškoćom, pomoći svakog prijatelja, usprotiviti se svakom neprijatelju, kako bismo osigurali opstanak i uspjeh slobode...Ali, ni dvije velike i moćne grupe naroda nemaju koristi od sadašnjeg kursa - obje su preopterećene cijenom modernog naoružanja, obje su s pravom uznemirene stalnim širenjem smrtonosnog oružja, pa ipak obje se utrkuju koja će prije da promijeni neizvjesnu ravnotežu straha.

Zato počnimo iznova - podsjećajući obje strane da učtivost nije znak slabosti i da je iskrenost uvijek na provjeri. Nemojmo nikada pregovarati iz straha, ali nemojmo nikada ni strahovati da pregovaramo. Neka obje strane istraže probleme koji nas ujedinjuju, umjesto stalnog vraćanja na one koji nas razdvajaju. Neka obje strane, prvi put, formulišu ozbiljne i precizne prijedloge za nadgledanje i kontrolu oružja i prenesu svoju moć da unište društvo pod apsolutnu kontrolu svih naroda. Neka obje strane počnu da prizivaju čuda nauke umjesto straha. Zajedno istražujemo zvijezde, osvajajmo pustinje, suzbijajmo bolesti, dotaknimo dubine okeana, odobrimo umjetnost i trgovinu. Neka se obje strane ujedine i povedu računa na svim stranama svijeta o zapovijesti proroka Isaije da 'ukinu teške terete...i ...dopuste ugnjetenima da budu slobodni?..

Sve se to neće završiti u prvih sto dana. Neće se okončati ni u prvih hiljadu dana, niti za vrijeme života ove administracije, možda čak ni za vrijeme života ove planete. Ali, hajde da počnemo. U vašim će rukama, dragi sugrađani, više no u mojim, ležati konačni uspjeh ili neuspjeh našeg

pravca. Od kada je ova zemlja osnovana; svaka generacija Amerikanaca je bila pozvana da pruži svjedočanstvo svoje nacionalne odanosti. Grobovi mladih Amerikanaca, koji su se odazvali tom pozivu, pokrivaju zemaljsku kuglu. Sada nas trube opet pozivaju - ne kao zov da uzmemo oružje, mada nam je oružje potrebno - ne kao zov u boj, mada smo za borbu spremni - već kao poziv da preuzmemo teret duge neizvjesne bitke, koja će trajati godinama, bitke protiv zajedničkih neprijatelja: straha, siromaštva, bolesti i samog rata.

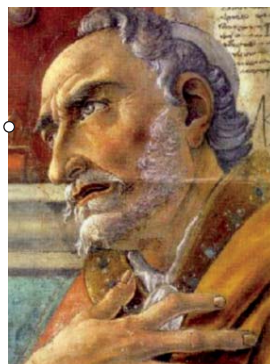
Možemo li stvoriti protiv tih neprijatelja veliki i cjeloviti savez - Sjevera i Juga, Istoka i Zapada, i tako obezbijediti blagotvorniji život za cjelokupno čovječanstvo? Hoćemo li učestvovati u tom historijskom naporu? U dugoj historiji svijeta, samo je nekoliko generacija dobilo ulogu da brani slobodu, koja je u ovo vrijeme u najvećoj opasnosti. Ja se ne kolebam pred odgovornošću-ja je pozdravljam. Ne vjerujem da bi bilo ko od nas mijenjao mjesto sa bilo kojim drugim narodom ili bilo kojom drugom generacijom. Snaga, vjera, predanost koju mi unosimo u ovo nastojanje, osvjetliće našu zamlju i sve koji joj služe - a bljesak te vatre može uistinu obasjati svijet.

I zato, moji sugrađani Amerikanci: pitajte ne što vaša zemlja može da učini za vas, nego što vi možete da učinite za nju. Moji dragi građani svijeta: pitajte ne što će Amerika učiniti za vas, nego što zajednički možemo učiniti za slobodu čovjeka. Najzad, bilo da ste građani Amerike ili građani svijeta, tražite od nas ovdje onu istu veliku mjeru snage i žrtvovanja koju mi tražimo od vas. Sa čistom savješću kao našom jedinom sigurnom nagradom, sa historijom kao konačnim sudijom naših djela, povedimo naprijed zemlju koju volimo, moleći Njegov blagoslov i Njegovu pomoć, ali znajući da ovdje na zemlji Božje djelo uistinu mora biti naše sopstveno.”

Džon Fildžerald Kenedi (1917-1963), je bio američki političar i državnik, najmlađi predsjednik SAD, koji je ubijen u atentatu, u Dalasu, u državi Teksas, 22. novembra 1963. godine. Ovo je njegov govor prilikom postavljanja za predsjednika SAD, 1960. godine.

RELIGIJSKI GOVOR
Aurelije Augustin
"ZEMALJSKA I NEBESKA
DRŽAVA"

“Na dvojakoj ljubavi zasnovane su one dvije države: zemaljska na samoljublju koje ide do prezrenja Boga, a nebeska na ljubavi prema Bogu koja vodi do samoprezira. Prva slavi samu sebe, a druga se proslavlja u Gospodu. Prva traži ljudsku slavu, drugoj je, pak, najveća slava Bog, svjedok savjesti. U svojoj oholosti prva uzdiže gordo glavu, a druga govori svome Bogu: ‘Ti si moja slava, i ti uzdižeš glavu moju.’ U prvoj gospodari njenim vladarima težnja za vlašću nad podjarmljenim narodima; u drugoj služe uzajamno u ljubavi vladari svojom brigom potčinjenima i potčinjeni svojom poslušnošću. Prva vidi u svojim vlastodršcima svoju krepost, druga govori svome tvorcu: ‘Ljubiću te, Gospode, kreposti moja.’ Stoga su u prvoj i mudraci koji žive samo ovozemaljskim životom tragali za dobrima tijela, kao za najvišim dobrom; pa i oni od njih koji su poznavali Boga ‘nijesu ga slavili kao Boga, niti mu zahvalili, nego su zaludjeli u mislima svojim i pomračilo se srce njihovo, nazvali su se mudracima’ (to jest obuzeli ohološću ponijeli su se u svojoj mudrosti), i ‘poludješe i pretvoriše slavu vječnoga Boga u obličje smrtnoga čovjeka, i ptice, i četveronožac, i zmija’ (jer su ovakve idole i sami obožavali, ili navodili narode na to ili ih u tome slijedili) ‘i više su poštovali tvorevinu nego tvorca koji je blagosloven na vijek’. U božjoj državi, međutim, nema druge ljudske mudrosti osim pobožnosti, koja istinito služi pravom Bogu, očekujući svoju nagradu zajedno sa svecima i anđelima u tome ‘da bude Bog sve u svemu.’”

Aurelije Augustin (354-430), je bio krišćanski filozof. U svojim govorima on polemizira sa brojnim neistomišljenicima, a navedeni govor je iz njegovog čuvenog djela “De Civitate dei”.

* IMPROMPTU GOVOR

Kada govorimo o vrstama govora možemo ih svrstati u dvije velike grupe koji se najčešće koriste: **impromptu** i **improvizirani** govori.

Govori sa ograničenim vremenom za pripremu, što je zajednička karakteristika kod oba gore navedena načina, su namijenjene razvijanju navike brzog mišljenja i pripreme. Oni bi trebali inspirirati govornike za rasprave o važnim političkim i filozofskim pitanjima i trenutnim događajima.

Da bi mogli vježbati i usavršavati vještine impromptu govora potrebno je znati:

- njegova pravila,
- vizualizirati korake koje treba pratiti prilikom izbora teze,
- razumjeti kako stvoriti nazive argumenata iz izabrane teze,
- znati kako stvoriti argumente koji podržavaju tezu

Da bi se postigli što bolji rezultati potrebno je konstantno vježbati samostalno, ispred prijatelja, ili neke stručne osobe sa kojom radimo.

Uzmimo kao primjer tezu “Gdje je budućnost NVO CKD”?

1. Rasprava bi trebala poticati govore koji su poduprti znanjem.
2. Treba nastojati održati govor koji će biti sažet, zanimljiv, koristan i koji sadrži u sebi nove informacije tako da se iz njega može i nešto naučiti.
3. Znati kako napraviti argumente koji podržavaju tezu i odgovaraju na pitanje.
4. Razraditi uvode, prijelazne dijelove i zaključke jer oblik govora treba odgovarati njegovom sadržaju.
5. Služiti se primjerima dobrih impromptu govora iz prakse.

Ukoliko se ovim načinom govora služimo na nekom takmičenju ili debati općenito, ukoliko lobiramo za neku političku partiju potrebno je prije svega znati:

- šta sudija ili ciljna publika očekuje od impromptu govora,
- odabrati najbolju tezu prilagođenu ciljnoj grupi
- organizirati govor u vezi sa tezom, sa najviše dva ili tri argumenta.

Obrazovni ciljevi govora sa ograničenim vremenom za pripremu imaju za cilj stvoriti rječite građane koji su u stanju napraviti jake argumente, pomoći govornicima da prošire svoje znanje i da se što bolje izražavaju, pomoći govornicima da brzo razmišljaju i onda kada imaju ograničeno vrijeme, zato su političke debate najbolji primjer upotrebe impromptu govora.

* IMPROVIZIRANI GOVOR

Drugi način govora bez pripreme je improvizirani govor. Za osmišljavanje ovakvog govora potrebno je znati: šta, kome, zašto i kako želimo reći. Snaći se u novonastaloj situaciji i odbaciti naš zamišljeni govor koji želimo, ciljnu publiku pridobiti za našu tezu, znači uspješno

prenijeti improvizirani govor. Veoma često se dešava da “stvari izmaknu kontroli” u debati i da u trenu morate prilagoditi (improvizirati vaš prethodno pripremljeni govor. Dakle, može se dogoditi da uopće nemate vremena za pripremu, ali prethodno ste istražili temu generalno i znate pravila za dobar govor i improvizirani govor može da počne.

Kao što se može primijetiti, impromptu i improvizirani govor su veoma slični, a neke karakteristike su zajedničke i jednom i drugom, mada ih ipak zbog njihovih specifičnih različitosti treba spominjati odvojeno.

A sada na kraju primjera dobrih govora evo i primjera iz jedne TV debate ciklusa emisija “Za i protiv” koji je realizirao CKD u suradnji sa FTV. Riječ je o prvom, uvodnom govoru na tezu: “MUŠKARCI SU BOLJI KUHARI OD ŽENA”.

“**Tema** za koju se danas zalaže afirmacijska ekipa glasi: muškarci su bolji kuhari od žena. Na početku ove debate, prvo bih **definisala** ključne pojmove. Kuhar - osoba koja priprema hranu uz upotrebu toplote. Bolje - posjedovati neki kvalitet u većoj mjeri nego neko drugi. **Vrhovna vrijednost** za koju se danas naša ekipa zalaže glasi: zadovoljno društvo.

Da bi društvo bilo zadovoljno, ono mora da se hrani zdravom i kvalitetnom hranom. Naime, muškarci su ti, koji će obezbijediti, odnosno napraviti tu hranu boljom i kvalitetnijom, nego što će to uraditi žena. Naime, to ću, znači, objasniti kroz naša dva argumenta.

Prvi argument je činjenično stanje, a drugi argument je predisponiranost muškaraca. Što se tiče našeg prvog argumenta “činjenično stanje”, tu navodimo činjenicu da su svi svjetski kuhari muškarci. Bilo da se radi o poznatim hotelima, restoranima i slično. Navodimo kao dokaz, znači, Njemačku, kao jednu od najrazvijenijih zemalja Zapadne Evrope, gdje na prošlom takmičenju, a svake godine se održava takmičenje, pobijedili su kuhari, ne samo prvo, već od prvog do osmog mjesta bili su muškarci, što pokazuje da oni jesu bolji kuhari.

Naš **drugi argument** je predisponiranost muškaraca. Posao kuhara je veoma težak fizički posao iako to tako ne izgleda. Žena, kao nježniji spol, neće se snaći u tome kao što će se u tome snaći muškarac, jer svi znamo da su muškarci jači pol. Dok su žene nježnije i to će teško ukomponovati u svoj ritam života. Naime, muškarac to radi iz volje, a ne iz obaveze, a znamo svi da posao koji radimo iz volje, donosi veće rezultate, nego posao koji radimo iz obaveze. Naime, muškarac se u potpunosti predaje tom poslu, ne razmišljajući da li je dijete gladno, da li je veš opran, da li je suđe oprano itd. Naime, to sve dokazuje da su muškarci bolji kuhari od žena. Sada ćete pogledati naš prilog koji govori o prvom argumentu, o činjeničnom stanju, gdje su prikazane tri svjetske kuhinje i u njima sve tri su tri muškarca. Molim prilog.”

5.11. POLITIČKI I PRIVATNI STAVOVI

U Staroj Grčkoj, na trgovima, okupljali su se **svi** punoljetni **muškarci** sa pravom glasa, koji su putem **neposredne demokracije** delegirali svoje zastupnike u vlasti - vojskovođe. Najbolji retoričari su uspijevali nametnuti svoje stavove, sasvim privatne i u tom periodu gotovo nije postojala razlika između političkih i privatnih stavova. Međutim, razvitkom društva i povećanjem broja stanovnika, proces neposredne demokracije je postao nefunkcionalan, jer su trgovi postali premali da bi primili sve koji su imali pravo glasa, ali i da bi svi mogli reći sve što žele. Tako nastaje **posredna demokratija**, koja se ogleda u nastanku političkih krugova, sastavljenih od članova koji imaju jednake ili slične političke stavove, a politički krug koji dobije najveći broj glasova, omogućava njegovim članovima priliku da sudjeluju u vlasti. Međutim, ovo dovodi do nastanka razlike između političkih i privatnih stavova, jer se pojedinac uvijek odriče dijela svoje prirodne slobode, da bi bio ravnopravan član grupe, pokoravajući se na taj način zakonitostima koje vladaju u toj grupi.

Dakle, ukoliko je vaša stranka većinom glasova donijela odluku sa kojom se vi ne slažete, ali stranačka ideologija i glavna polja djelovanja su za vas i dalje ideje vodilje, tada vaš stav više nije politički – nego privatni. Vi u svojim javnim nastupima morate zastupati samo ono za što se zalaže većina ljudi u vašoj političkoj opciji, sa jednakim žarom kao da se radi o vašim privatnim stavovima. Ipak, ideologija stranke i ciljevi su ostali nepromijenjeni, a samo oni su ideja vodilja vašeg rada.

Vaša neslaganja sa mogućim političkim odlukama možete iznijeti za vrijeme izglasavanja odluke i tada trebate upotrijebiti sve vještine **javnog zagovaranja** da bi vaš stav bio prihvaćen. Ukoliko se to ne desi, od trenutka kada se odluka izglaša, vaši privatni stavovi trebaju ostati isključivo privatni i ne smiju doći do javnosti.

5.12. KAKO PRIDOBITI CIVILNO DRUŠTVO DA AKTIVNO UČESTVUJE?

Iako imate savršeno postavljanje ciljeve rada, plan njihovog ostvarivanja, ukoliko nemate razrađene partnerske odnose, male su šanse da uspijete. Potrebno je da pronalazite partnere, kako u političkim krugovima, tako i u nevladinom sektoru.

Nevladine organizacije imaju veliki utjecaj u lokalnim zajednicama u kojima djeluju, te ih je stoga veoma bitno uključiti u vaš program rada. Naravno, nijedna nevladina organizacija neće promovisati vaše političke ciljeve, ali to ne znači da ne možete surađivati.

Odredite 5 lokalnih zajednica i područja u kojima želite da ostvarite veći broj glasova. Izbjegavajte urbana područja i veće geografske cjeline. Ne znači da nevladine organizacije nemaju utjecaj u razvijenijim područjima, ali njihov utjecaj je mnogo izraženiji u ruralnim i prigradskim mjestima, jer takve sredine većini političkih partija nisu interesna grupa, pa je zadatak nevladinog sektora da sprovede projekte koji omogućavaju povezivanje ruralnih i urbanih krajeva. Možda se pitate zašto izbjegavati urbane cjeline? Odgovor je jednostavan! Vi tek stvarate vaše političke veze, a na samom početku ostvarivanja vaših ciljeva, gotovo da je nemoguće očekivati da većinu glasova ostvarite u urbanim područjima. Uostalom, ukoliko ostvarite većinu glasova u nekoliko manjih cjelina, zar nije isti efekat kao da ste ostvarili većinu glasova u jednoj urbanoj? Odgovor je sigurno da! Dakle, potrebno je samo imati jasno razrađenu strategiju djelovanja.

Kada izaberete 5 ključnih lokalnih zajednica, bacite se na istraživanje! Saznajte koje su najznačajnije nevladine organizacije u tim lokalnim zajednicama, koji su njihovi programi rada i saznajte kako možete surađivati. Ne može se desiti da nemate zajedničke interese. Ukoliko nevladina organizacija radi seminare o određenoj temi, angažira ih da održe predavanja članovima vaše stranke o toj temi... Pružite podršku projektima koje ove nevladine organizacije realizira, učestvujte na svim manifestacijama – važno je da ste prisutni, jer ćete samo tako dobiti povjerenje, ali i glasove!

5.13. KAKO MOGU PREVAZIĆI BARIJERE I ZADOBITI POVJERENJE SLUŠALACA?

Bilo da govorite pred punom salom ili pred samo jednom osobom, obaveze i odgovornosti koje imate kao govornik ostaju jednake. Ukoliko mislite da je manje važno govoriti pred samo jednom osobom, nego pred punom salom, niste upravu. Dobar govornik se nikada ne obraća grupi, već svakom pojedinačnom članu grupe, jer samo tako možete uspostaviti povjerenje i prevazići barijere između govornika i slušalaca. Nije važno koliko članova publike je pred vama, važna je vaša vještina.

“Jedna od najvećih satisfakcija koju čovjek ikada može osjetiti proizilazi iz znanja da jednu stvar ume da radi besprijekorno.”

Hortens Odlum

Ukoliko se postavite kao grupi nadređena osoba, koja je došla da održi formalni govor, nemojte se iznenaditi ako grupa ne bude željela da vas sluša. Vi ste svojim nadmenim stavom postavili barijeru između vas i publike, a kroz takvu barijeru ne samo da ne prolaze riječi, već izostaje i najvažniji dio – uspostavljanje povjerenja.

“Vrlo čest sam opstanak čovjeka zavisi od njegove vizije budućnosti, od toga da li u specifičnim situacijama vidi sebe kao zdravu, jaku, kreativnu ličnost. Postoje mnoga istraživanja o ljudima koji su preživeli koncentracione logore. Šta je zajedničko onima koji nisu podlegli bolestima i gladi? Upoznao sam čoveka po imenu Viktor Frankl, koji je živi odgovor na ovo pitanje. Viktor Frankl je bio uspešni bečki psihijatar pre nego što su ga nacisti bacili u logor. “Postoji samo jedno objašnjenje”, rekao je pred auditorijumom, “za činjenicu da sam danas ovde. Vi ste me održali u životu. Drugi su izgubili nadu. Ja sam sanjao. Sanjao sam da ću jednog dana stajati pred vama i pričati kako sam ja, Viktor Frankl, preživio naciste i koncentracioni logor. Nikada pre nisam video nikog od vas, nikada nisam držao govor. Ali u mojim snovima, stajao sam pred vama i izgovarao ove reči hiljadu puta. Zato sanjajte.”²⁹

²⁹ Harvi Makej, “Kako plivati sa ajkulama”, Mono & Manana, Beograd 2005., str. 78.

Kada počnete pripremu za govor, zamislite da temu morate predstaviti djetetu i to na način da je u cijelosti razumije. Sve istraživačke materijale koje pronađete nemojte koristiti tako da izgleda da ste vi “najupućeniji u temu”, već samo da dokažete da je vaša tvrdnja realna i istinita. Neka vaš govor bude što jasniji, sa što manje stranih i stručnih riječi. Ljepota govora je u njegovoj jednostavnosti. Ako mislite da zbog prevelike jednostavnosti govora rizikujete da vas shvate neozbiljnim i nestručnim, trebate znati da su najbolji stručnjaci, samo oni koji o svom poslu govore sa lakoćom i razumljivo za sve. Vaša jednostavnost će privući pažnju, ali i dokazati da ste ravnopravni pred publikom.

Primijetite li da gubite pažnju publike u dijelovima govora koji su vam bitni, odmah reagirajte: budite šaljivi, postavite neko zanimljivo pitanje koje će pažnju publike ponovo usmjeriti na vas. Kada primjetite da vas publika ponovo pažljivo sluša, ležerno se vratite temi.

Veoma je važno da znate koliko vremena imate za vaš govor. Ako se radi o kratkom govoru, potrebno je da odmah precizirate koliko vremena imate za uvod, glavni dio govora i zaključak. Trudite se da poštuju vrijeme, jer ćete tako odavati sliku vođe, a vaši stavovi izneseni redom i logički, lakše će doći do publike.

Kada želite da naglasite određenu poentu, prvo usporite, snizite intonaciju glasa i onda se gotovo naglo vratite na raniju intonaciju. Promjene intonacije vam mogu pomoći ne samo da istaknete razliku između bitnog i nebitnog, već govor mogu učiniti zanimljivijim i bližim publici. Nemojte zaboraviti da se zahvalite za pažnju. Publika je izdvojila vrijeme za vas, par sekundi zahvaljivanja ne samo da će vas učiniti bližim publici, već će vašem govoru dati pečat uljudnosti, koji može biti presudan da bi publika glasala za vas.

I konačno ne zaboravite:

- Kontrolirajte prostor
- Budite svjesni da ljudi ne govore uvijek istinu
- Vodite računa kako se ophodite prema ljudima koji očigledno ne govore istinu
- Provjerite osvjetljenje
- Kontrolišite uređenje prostora i pozornice
- Podesite ozvučenje
- Koristite vizuelna pomoćna sredstva i rekvizite
- Kontrolirajte temperaturu
- Vodite računa gdje stojite u prostoriji
- Provjerite odjeću
- Provjerite šminku
- Ne čitajte govor

BUDITE NAJBOLJI

LITERATURA

1. Alan Crawford, Wendy Saul, Samuel Mathews and James Makinster, „Teaching and learning strategies for the thinking classroom“, The International Debate Educational Association, Open Society Institute 2005.
2. Alen Garnham and Jane Oakhill, „Thinking and Reasoning“, British Library Cataloguing in Publication data, 1995.
3. Brajan Trejsi, „Moć govora“, Finesa, Beograd, 2008.
4. Dana Hansely, Diana Carlin and Clark Topeka, „Mastering Competitive Debate - Teacher's Manual“, Kansas, U.S.A. 1994
5. David A. Frank, „Greative Speaking“, National Textbook Company, Illinois, U.S.A., 1981.
6. Discovering the world through debate, A practical guide to educational debate for debaters, coaches and judges
7. Džon Koter, Holger Ratgeber, „Ledeni breg nam se topi“, Mono Manjana Press, Beograd 2007.
8. Đuro Šušnjić, „Dijalog i tolerancija“, Čigoja, Beograd 1995.
9. Hana Arent, „Istina i laž u politici“, Filip Višnjić, Beograd, 1994.
10. Harvi Makej, „Kako plivati sa ajkulama“, Mono & Manana, Beograd 2005.
11. James Bellanca and Robin Fogarty, „Catch them thinking – A Handbook of Classroom Strategies“, SkyLight, USA 1993.
12. John Chafee, „The Thinker's guide to college success“, Houghton Mifflin Company, New York 1995.
13. John Chafee, Bette Davidson Kalash, Barbara Stout, Christine McMahon and Fred Janzow, „Thinking Critically“, International Debate Educational Association, New York 1997.
14. John Chaffee and Houghton Mifflin, „Company Thinking Critically“, Boston, New York 1996.
15. Gerard I. Nierenberg, „Umetnost pregovaranja“, II izd., Grmeč, Beograd, 2000.

16. Karl Popper debate Program, The Open Society Institute, 1995.
17. Ken Broda-Bahm, Daniela Kampf and Wiliam Driscoll, „Argument and audience: Presenting debates in public settings“, International Debate Educational Association, New York, 2004.
18. Les Giblin, „Veština ophođenja s ljudima“, Finesa, Beograd, 2007.
19. Les Giblin, „Umeće vođenja razgovora“, Finesa, Beograd, 2006.
20. Ljubisav Milosavljević, Valerija S.Klem, „Žene koje su menjale svet“, CIPRI, Novi Sad 2004.
21. Meri Vulstonkraft, „Obrana prava žene“, Filip Višnjić, Beograd, 1994.
22. Nancy Claxton, „Teacher' s guide for Discovering the world throught debate“, III eds., Idebate Press 2006.
23. Razni formati debata, SOROS Sarajevo, Sarajevo, juli 2001.
24. Remon Polen, „Istine i slobode“, Clio, Beograd, 2001.
25. Robert Boostrom, „Developing Creative & Critical Thinking“, National Textbook Company, New York 1996.
26. Robert Trapp, Joseph P. Zompetti, Jurate Motiejunaite and William Driscoll, „Discovering the world through debate; A practical guide to educational debate for debaters, coaches and judges, International debate education association, 2005.
27. Spenser Džonson Alnari, „Ko je maznuo moj sir?“, Mono Manjana Press, Beograd 2004.
28. Susan Alice Watkins, Marisa Rudea i Marta Rodriguez, „Što je feminizam?, Neklada Jesenski i Turk, Zagreb 1992.
29. Šejla Benhabib, Džudit Batler, Drusila Kornel i Nensi Frejzer, „Feministička sporenja: filozofska razmena“, izdavač: Beogradski krug, Beograd 2001.